

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
LITUANISTINIŲ STUDIJŲ KATEDRA

Justina Bružaitė,

taikomosios kalbotyros studijų programos studentė

**LIETUVIŲ KALBOS KAIP SVETIMOSIOS
GRAMATINĖS GIMINĖS KATEGORIJOS IŠMOKIMAS:
PRADEDANČIŲJŲ ATVEJO TYRIMAS**

Magistro darbas

Darbo vadovė

doc. dr. Loreta Vilkiene

Vilnius, 2016

Justina Bružaitė, *Lietuvių kalbos kaip svetimšios gramatinės giminės kategorijos išmokimas: pradedančiųjų atvejo tyrimas. Magistro darbas*, vadovė doc. dr. Loreta Vilkienė, Vilniaus universitetas, Lituanistinių studijų katedra, 2016, 130 p.

Raktažodžiai: svetimšios kalbos išmokimas, gramatinė giminės kategorija, semantiškai motyvuota giminė, konfliktinė giminė, nežymėtoji giminė, semantiškai nemotyvuota giminė, leksiniai požymiai, morfologiniai požymiai, sintaksiniai požymiai, semantiniai požymiai.

ANOTACIJA

Šiame darbe aprašomas lietuvių kalbos kaip svetimšios gramatinės giminės kategorijos išmokimo pradedančiųjų atvejo tyrimas. Gramatinė giminės kategorija – tai sudėtingas reiškinys, sutelkiantis savyje leksikos, morfologijos, sintaksės ir semantikos aspektus. Daiktavardžio giminės atpažinimas mokantis svetimšios kalbos dažnai tampa sudėtinga užduotimi. Šiame darbe ir keliamas tikslas ištirti, kaip pradedantieji mokyti lietuvių kalbos atpažįsta gramatinę giminės kategoriją ir kuriais atvejais bei kodėl jiems kyla sunkumų. Darbą sudaro trys dalys: 1) semantiškai motyvuotos giminės atpažinimo analizė, 2) semantiškai nemotyvuotos giminės nustatymo tyrimas ir 3) giminės vartosenos spontaniškame kalbėjime analizė. Tyrime dalyvavo penkiolika pradedančiųjų mokyti lietuvių kalbos kaip svetimšios VU Lituanistinių studijų katedros studentų. Šiame darbe pasirinkta tokia metodinė prieiga: tyrimas atliktas remiantis eksperimento metodu, o tiriamoji medžiaga apdorota taikant kokybinę lingvistinę ir klaidų analizę. Darbe analizuojamos trijų eksperimento užduočių atliktys ir 1 val. 45 min. trukmės kalbėjimo egzamino įrašas. Tyrimo medžiagos analizė rodo, kad mokiniams nevienodai sekasi atpažinti skirtingų giminės požymių turinčių ir skirtingais linksniais ar kitu skaičiumi pateiktų formų, nevienodų linksniavimo paradigmų žodžių giminę. Taip pat giminės reikšmių atpažinimui įtakos turi gimtoji tyrimo dalyvių kalba.

Turinys

IVADAS.....	5
1. TEORINIAI TYRIMO PAGRINDAI.....	11
1.1 Gramatinės giminės kategorija lietuvių ir kitose kalbose.....	11
1.1.1 Gramatinės giminės kategorijos samprata	11
1.1.2 Lietuvių kalbos gramatinė giminės kategorija	13
1.2 Svetimosios kalbos išmokimo klausimai.....	17
1.2.1 Svetimosios kalbos įsisavinimo ir išmokimo samprata	17
1.2.2 Tarpukalbės tyrimai	19
1.3 Svetimosios kalbos gramatinės giminės kategorijos išmokimą lemiantys veiksniai	22
1.3.1 Gimtosios kalbos įtaka gramatinės giminės kategorijos išmokimui.....	22
1.3.2 Derinimo daviklių ir gaviklių formų įtaka svetimosios kalbos gramatinės giminės kategorijos išmokimui.....	25
1.3.3 Formaliųjų giminės požymių ir semantikos santykis mokantis kalbos	28
2. GIMINĖS ATPAŽINIMO TYRIMAS	31
2.1 Semantiškai motyvuotos giminės atpažinimo analizė.....	31
2.1.1 Pirmos užduoties charakteristika	31
2.1.2 Atlikčių rezultatai.....	35
2.1.2.1 Daiktavardžio giminės atpažinimas, kai semantiniai ir formalieji požymiai sutampa	35
2.1.2.2 Nežymėtosios giminės atpažinimas	39
2.1.2.3 Konfliktinės giminės atpažinimas	40
2.1.2.4 Pirmos užduoties atlikčių rezultatų apibendinimas	44
2.2 Semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimo analizė	48
2.2.1 Semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimas pirmoje užduotyje	48
2.2.2 Anaforos situacija	51
2.2.2.1 Antros užduoties charakteristika	51
2.2.2.2 Antros užduoties atlikčių rezultatai.....	54
2.2.2.2.1 Daiktavardžių su vardininko linksnio galūnėmis <i>-as</i> ir <i>-ias</i> giminės atpažinimas	54
2.2.2.2.2 Daiktavardžių su vardininko linksnio galūnėmis <i>-ys</i> ir <i>-is</i> bei kilmininko galūne <i>-io</i> giminės atpažinimas	56

2.2.2.2.3 Daiktavardžių su vardininko linksnio galūne <i>-is</i> ir kilmininko galūne <i>-ies</i> giminės atpažinimas	58
2.2.2.2.4 Daiktavardžių su vardininko linksnio galūnėmis <i>-us</i> ir <i>-ius</i> giminės atpažinimas	60
2.2.2.2.5 Daiktavardžių, kurių vardininko linksnis baigiasi <i>-uo</i> , giminės atpažinimas	61
2.2.2.2.6 Daiktavardžių su vardininko linksnio galūnėmis <i>-a</i> ir <i>-ia</i> giminės atpažinimas ..	62
2.2.2.2.7 Daiktavardžių su vardininko linksnio galūne <i>-é</i> giminės atpažinimas	64
2.2.2.2.7 Antros užduoties rezultatų apibendrinimas	65
2.2.3. Būdvardžio ir daiktavardžio giminės suderinimas.....	70
2.2.3.1 Trečios užduoties charakteristika	70
2.2.3.2 Trečios užduoties atlikčių rezultatai.....	74
2.2.3.2.1 Vyrškosios giminės daiktavardžių ir būdvardžių derinimo analizė	74
2.2.3.2.2 Moteriškosios giminės daiktavardžių ir būdvardžių suderinimo analizė	80
2.2.3.2.1 Trečios užduoties rezultatų apibendrinimas	84
2. 3. Giminės raiškos klaidų kalbėjimo užduotyje analizė	88
2.3.1. Kalbėjimo užduoties ir jos analizės charakteristika.....	88
2. 3. 2. Giminės raiškos atvejų kalbėjimo užduotyje analizė.....	89
2. 4 Tyrimo rezultatų apibendrinimas.....	96
2. 4. 1 Giminės atpažinimo tikslumas remiantis skirtingais požymiais	96
2. 4. 2 Semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių su skirtingomis galūnėmis giminės atpažinimas	98
2. 4. 3. Moteriškosios ir vyrškosios giminės atpažinimo tikslumas	99
2. 4. 4. Atskirų mokinių atlikčių rezultatai	100
IŠVADOS.....	105
LITERATŪRA.....	108
Santrumpos.....	112
Summary	113

ĮVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Mokslininkų teigiama, kad giminė – tai viena pirmųjų gramatinių kategorijų, įsisavinamų, kai vaikas mokosi gimtosios kalbos, taigi galima daryti prielaidą, kad vaikui tai nekelia didelių sunkumų, tačiau pastebėta, kad svetimosis kalbos mokiniui šios gramatinės kategorijos išmokimas dažnai tampa sudėtinga užduotimi (Corbett 1991: 7, Franceschina 2005: 107, Grüter 2011), gal dėl to, kad giminė – tai vienas iš pasaulio kategorizavimo būdų. Vaidinasi, naujos kalbos mokymasis gali būti suvokiamas ir kaip objektų perkategorizavimas (Littlemore 2009: 26–28), kuris paprastai, kaip rodo įvairūs tyrimai, sukelia nemažai sunkumų. Be to, giminė – tai kompleksiškas reiškinys, sutelkiantis savyje sintaksės, morfonologijos ir semantikos aspektus (Corbett 1991 ir Aikhenvald 2000), galbūt ir todėl mokantis svetimosis kalbos giminės kategorija tampa nemenku iššūkiu.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad išmokti gramtinę giminės kategoriją ne tik sudėtinga, bet ir svarbu. Įvairiais tyrimais įrodyta, kad giminės kategorijos žymiklis palengvina leksinio vieneto atpažinimą, netinkamai vartojama giminė trukdo lengvai ir tinkamai suvokti tekstą, o taisyklingai vartojama giminė padeda išlaikyti rašytinio ir sakytinio teksto koheziją ir koherenciją (Menzel 2005: 54–55). Taigi giminės kategorijos mokėjimas – tai ne vien taisyklingas atskirtų leksinių vienetų vartojimas, bet ir svarbus veiksnys suvokiant ir produkuojant tiek sakytinius, tiek rašytinius tekstus. Dėl šių priežasčių yra svarbu tirti sunkumus, kylančius mokantis svetimosis kalbos giminės kategorijos.

Pasaulyje giminės kategorijos mokymasis tyrinėjamas ne vienu aspektu. Vienuose darbuose susitelkiama į kalbinius giminės kategorijos mokymosi aspektus. Juose klausama, kuriais giminės požymiais – semantiniais ar gramatiniais – remiasi mokiniai tada, kai atpažįsta semantiškai motyvuotų daiktavardžių giminę, ar kai su jais derina kitas kalbos dalis (plg. Oliphant 1997, Dewaele ir Véronique 2001, Franceschina 2005, Menzel 2005, Spinner ir Thomas 2014), arba kurias giminės reikšmės (vyriškosios ar moteriškosios) formas mokiniai vartoja taisyklingiau (plg. McCowen et al. 2006). Taip pat tiriamos ir giminės kategorijos vartojimo strategijos (plg. Dewaele ir Véronique 2001) ar taikomos mokymo strategijos (plg. Presson et al. 2012). Tiriant giminės kategorijos mokymąsi aiškinamasi ir tai, kaip individualūs mokinių požymiai veikia šį procesą, pavyzdžiui, tiriama gimtosios kalbos įtaka (plg. Dewaele ir Véronique 2001, Franceschina 2005, Tight 2006, Martínez–Gibson 2011, Ellis, C. et al. 2012). Taigi giminės kategorijos išmokimo tyrimai leidžia atsakyti į skirtingus ir ypač svarbius svetimosis kalbos mokymosi klausimus.

Vis dėlto tai, kaip svetimkalbiams sekasi perkategorizuoti pasaulį ir išmokti naują gramatinę giminės žymėjimo sistemą mokantis lietuvių kalbos kaip svetimšios, su kokiais sunkumais jie susiduria ir kaip juos sprendžia, dar beveik netirta. Minėtinas tik vienas Simonos Mačiukaitės (2012) darbas, kuriame analizuojama gimtosios kalbos įtaka pradedant mokytis lietuvių kalbos giminės kategorijos. Taigi šis darbas yra vienas pirmųjų žingsnių tiriant lietuvių kalbos kaip svetimšios giminės išmokimą. Be to, pastebėtina, kad lietuvių kalbos kaip svetimšios mokosi vis daugiau žmonių. Pavyzdžiui, 2014–2015 mokslo metais vien Vilniaus universiteto Lituanistinių studijų katedroje įvairios trukmės lietuvių kalbos kursus lankė 536 studentai. Taigi reikia pripažinti, kad aktualu plėsti lietuvių kalbos giminės išmokimo tyrimus.

Darbo objektas, tikslai ir uždaviniai. Šio darbo **objektas** – lietuvių kalbos kaip svetimšios gramatinės giminės kategorijos atpažinimo klausimas. Kaip jau minėta, gramatinės giminės kategorijos išmokimas dėl paties gramatinio reiškinių prigimties laikomas sudėtingu uždaviniu, keliamu svetimkalbiams. Taigi darbe susitelkiama į gramatinės giminės kategorijos mokymąsi, jo metu kylančius sunkumus ir veiksnius, nulemiančius proceso raidą. Darbe keliamas **tikslas** ištirti, kaip pradedantieji mokytis lietuvių kalbos kaip svetimšios atpažįsta gramatinę giminės kategoriją ir kuriais atvejais bei kodėl jiems kyla sunkumų. Tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Parengti ir įvykdyti eksperimentą, kuriuo būtų tikrinama, kaip mokiniai atpažįsta semantiškai motyvuotą ir nemotyvuotą giminę.

2. Išanalizuoti eksperimento užduočių atliktis atsižvelgiant į taisyklingų ir klaidingų gramatinės giminės raiškos atvejų santykį ir daromų klaidų pobūdį keliais aspektais:

- ištirti, kaip mokiniai atpažįsta giminės reikšmę remdamiesi skirtingais (leksiniais, morfologiniais, sintaksiniais ir semantiniais) požymiais;
- palyginti, kaip mokiniai atpažįsta skirtingo dažnumo ir reguliarumo (giminės atžvilgiu) formų giminę;
- pateikti įžvalgų, kaip gramatinės giminės kategorijos išmokimą gali veikti mokinių gimtosios kalbos.

3. Eksperimento rezultatus sugretinti su realia spontaniška gramatinės giminės kategorijos vartosena. Kitaip tariant, išanalizuoti gramatinės giminės kategorijos raišką mokinių kalbėjimo užduotyje.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nors sakininėje užduotyje tiriama ir giminės vartosena, darbo autorės nuomone, tam, kad mokinys spontaniškame kalbėjime derinimo daviklių ir derinimo gaviklių formas pavartotų taisyklingai (giminės atžvilgiu), jis turi pirmiausia atpažinti vartosimo

daiktavardžio giminę. Todėl tikslo klausime ir visame darbe apibendrintai vartojama giminės atpažinimo sąvoka.

Tiriamoji medžiaga ir metodai. Ieškant atsakymo į minėtus klausimus 2015 m. lapkričio pabaigoje atliktas tyrimas, kuriame dalyvavo 15 Vilniaus universiteto Lituanistinių studijų katedros pradedančiųjų lygio lietuvių kalbos kursų dalyvių, dirbančių su lietuvių kalbos kaip svetimšios vadovėliu „Nė dienos be lietuvių kalbos“ (Stumbrienė ir Kaškelevičienė 2001). Mokiniai pasirašė sutikimus dalyvauti eksperimente ir užpildė anketas, kuriose nurodė savo amžių, lytį, gimtąsias kalbas, kiek laiko mokosi lietuvių kalbos, savo mokymosi tikslus ir kt. Kiekvienas tyrime dalyvavęs lietuvių kalbos mokinys atsitiktine tvarka buvo užkodotas M1, M2, M3 ir t. t.¹ Didžiosios tiriamųjų grupės gimtoji kalba, kaip ir lietuvių, turi gramatinę giminės kategoriją: šešių gimtoji kalba yra ukrainiečių, trijų – rusų, vieno – latvių ir vieno – ispanų, o 4 respondentų gimtoji kalba yra anglų, taigi giminės kategorijos neturi (žr. 1 lentelę). Interpretuojant tyrimo duomenis buvo atsižvelgiama į galimą respondentų gimtosios kalbos poveikį lietuvių kalbos giminės atpažinimui.

1 lentelė. *Tiriamųjų gimtoji kalba*

Kodas	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Gimtoji kalba	anglų	anglų	latvių	anglų	ukrainiečių	ukrainiečių	anglų	rusų	rusų	ukrainiečių	ukrainiečių	ispanų	ukrainiečių	ukrainiečių	rusų

Taip pat organizuojant pirmąją eksperimento užduotį buvo pasitelkta ir kontrolinė 8 lietuvių kalbos gimtakalbių grupė, kad būtų patikrinta, kaip gimtakalbiai elgiasi konfliktinės lietuvių kalbos giminės atvejais. Kontrolinė grupė buvo sudaryta atsižvelgiant į asmeninę tiriamų svetimkalbių lietuvių kalbos mokinių grupės informaciją (amžių ir lytį).

Tyrimas atliktas remiantis lingvodidaktikoje plačiai taikomu eksperimento metodu, kuris leidžia analizuoti, kaip keičiantis kalbinėms aplinkybėms kinta mokinių elgesys ir jų užduočių atlikties rezultatai (Phakiti 2014: 2). Šis metodas tyrėjui leidžia kontroliuoti eksperimento kintamuosius (šio tyrimo atveju – skirtinų giminę perteikiančių formų pavartojimą bei požymių, kuriais gali remtis eksperimento dalyviai, atpažindami giminę, pateikimą) ir patikrinti keliamą hipotezę (Litosseliti 2010: 59). Šiame darbe aprašomą eksperimentą sudaro trys užduotys.

¹ Vienas tiriamasis (jo kodas – M7) eksperimento užduočių neatliko, bet dalyvavo šiame darbe analizuojame kalbėjimo egzamine.

Pirmoje užduotyje remdamiesi pateikta daiktavardžio forma ir vaizdine paspara² (nurodančia daiktavardžio referento lytį) tiriamieji turėjo parinkti tinkamos giminės įvardį (*tas / ta*) penkiasdešimčiai daiktavardžių formų (plačiau žr. 2.2.3.1 sk.). Tyrimo užduotis sudaryta remiantis Barbaros Menzel (2005) atliktu vokiečių kalbos giminės išmokymo tyrimu (plačiau žr. 1.3.3 sk.).

Antroje eksperimento užduotyje mokiniai turėjo atpažinti semantiškai nemotyvuotą 26 daiktavardžių giminę. Mokiniam pateikta anaforinio įvardžių *jis / ji* siejimo su daiktavardžiais užduotis, kurią jie atliko dukart. Iš pradžių įvardžius mokiniai turėjo sieti tik su daiktavardžiais, o kartodami užduotį – su tais pačiais daiktavardžiais, su kuriais jau buvo suderinti būdvardžiai. Toks užduoties pateikimas, buvo spėjama, leis patikrinti, ar papildoma sintaksinė giminės informacija (būdvardžio formos) palengvina semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimą. Išsamesnė užduoties charakteristika pateikiama 2.2.2.1 skyriuje.

Trečia užduotis – galūnių įrašymo užduotis, kurią sudarė du rišlūs tekstai. Iš viso mokiniams reikėjo atpažinti 22 skirtingų daiktavardžių (11 vyriškosios ir 11 moteriškosios giminės) semantiškai nemotyvuotą giminę. Šioje užduotyje tiriamieji turėjo įrašyti vardininko linksniu pateiktų daiktavardžių galūnes ir baigti su jais derinamus būdvardžius. Užduotimi tiriama, kaip mokiniai atpažįsta semantiškai nemotyvuotą giminę, pasiremami tik leksine daiktavardžio informacija (jo šaknimi). Išsamiau užduotis aprašoma 2.2.3.1 skyriuje.

Kaip jau minėta, taip pat analizuojama ir gramatinės giminės kategorijos raiška spontaniško kalbėjimo užduotyje, kurią sudarė monologas ir dialogas. Iš 1 val. 45 min. egzamino įrašo (kuriame nedalyvavo trys tiriamieji – M1, M2 ir M4) atrankinio šifravimo metodu išrašyti visi (150) derinimo daviklių ir derinimo gaviklių junginių pavartojimo atvejai bei išrinktos (31) giminės raiškos klaidos. Darbo autorė supranta, kad šios tiriamosios medžiagos spontaniškumas yra santykinis – monologui mokiniai galėjo pasirengti iš anksto, o dialogų temos taip pat jiems buvo žinomos, nors konkreti jų eiga – ne. Taip pat mokiniai laisvai vartodami giminę galėjo taikyti ir vengimo strategiją. Kita vertus, yra ir afektinis streso veiksnys. Tačiau su visomis išlygomis tai jau realios vartosenos užduotys, kurios, kaip mano šio darbo autorė, gali atskleisti, kiek išmokta giminės kategorija ir su kokiomis problemomis susiduriama.

Tyrimo duomenys apdoroti pritaikius kokybinę lingvistinę duomenų analizę ir klaidų analizės metodą, leidžiantį „identifikuoti klaidų priežastis, nustatyti kokios strategijos taikomos mokantis svetimosios kalbos, tirti universaliuosius kalbų mokymosi sunkumus“ (LTŽ 2012: 93). Pastebėtina, kad remiantis klaidų analize daromos išvados yra ribojamos paties metodo. Iš šios

---

² Paspara vadinamas informacijos šaltinis, kuriuo „naudojasi kalbos vartotojas / mokinys, kad užpildytų žinių spragą ar tinkamiau formuluotų ir dėstytų mintis“ (BEKM 2008: 334).

analizės sužinoma tik tai, kur mokiniai klysta, o atvejai, kuriais jie vartoja kalbą taisyklingai, nėra tiriami. Nors klaidų analizė nebėra populiariausias svetimiosios kalbos mokinių kalbėjimo analizės metodas, vis dėlto jis ypač svarbus praktiniams svetimiosios kalbos mokymo klausimams spręsti ir taikomas lingvodidaktikoje ir svetimiosios kalbos tyrimuose dar ir šiandien (Ellis ir Barkhuizen 2005: 70). Taigi ir šiame darbe juo remiamasi, nors duomenų analizė yra papildoma ir įvertinant tai, kiek ir kokias formas atpažindami giminės reikšmę mokiniai nustato teisingai.

Taip pat prieš atliekant tyrimą buvo išanalizuota, kada ir kaip gramatinės giminės kategorijos mokoma tiriamosios grupės naudojamame lietuvių kalbos kaip svetimiosios vadovėlyje „Nė dienos be lietuvių kalbos“ (Stumbrienė ir Kaškelevičienė 2001). Patikrinta, kada pradeda mokyti giminės ir kitų gramatinių kategorijų (linksnio, skaičiaus) reikšmių. Taip pat ištirta, ar ir kaip dažnai vartojami eksperimento užduotyse pateikiami žodžiai. Šios analizės duomenimis remiamasi interpretuojant tyrimo duomenis.

Keliamos hipotezės. Remiantis anksčiau atliktais įvairių kalbų giminės įsisavinimo ir išmokymo tyrimais ir kalbotyros mokslo teorijomis darbe keliamos šios hipotezės:

1. Lietuvių kalbos kaip svetimiosios mokiniai lengviau atpažins semantiškai motyvuotų negu semantiškai nemotyvuotų daiktavardžių giminę (plg. Tigh 2006: 150, Spinner ir Thomas 2014: 286–287).
2. Dažniau vartojamų ir reguliariesnių formų giminę mokiniai atpažins lengviau (plg. MacWhinney 1989, Spinner ir Thomas 2012, Menzel 2005, žr. 1.3.2 sk.).
3. Mokiniai daiktavardžiams ir su jais derinamoms formoms dažniau priskirs nežymėtąją vyriškąją giminę, taigi daugiau klaidų bus daroma atpažįstant moteriškosios giminės daiktavardžius (Oliphant 1997, Bruhn de Garavito ir White 2002, Martínez-Gibson 2011 ir kt., plačiau žr. 1.3.2 sk.).
4. Mokiniai, kurių gimtoji kalba neturi gramatinės giminės kategorijos, darys daugiau gramatinės giminės kategorijos raiškos klaidų (plg. Han ir Tarone 2014, plačiau žr. 1.3.1 sk.), o mokinių, kurių gimtojoje kalboje gramatinė giminės kategorija taip pat yra reiškiamą, rezultatai bus aukštesni, bet juos taip pat veiks neigiamas perkėlimas (išsamiau apie neigiamą perkėlimą žr. 1.2.2 sk.).

Dažniausiai darbe vartojamos sąvokos:

- *Leksiniai požymiai* – tai daiktavardžio šaknis, iš kurios galima spręsti apie visą daiktavardžio formą ir jo giminę.
- *Morfologiniai požymiai* – daiktavardžio galūnė, iš kurios galima atpažinti žodžio giminę.

- *Sintaksiniai požymiai* – su daiktavardžiu derinamos kitų kalbos dalių formos, iš kurių galima nustatyti daiktavardžio giminę.
- *Semantiniai požymiai* – daiktavardžio referento lytis, kuria remiamasi nustatant daiktavardžio giminę.

Darbo struktūra. Darbą sudaro teorinė ir praktinė dalys. Teorinėje dalyje aptariama:

1. Gramatinės giminės kategorijos klausimas lietuvių ir kitose kalbose.
2. Bendrieji svetimšios kalbos išmokimo klausimai.
3. Gramatinės giminės kategorijos išmokimą lemiantys veiksniai.

Praktinėje darbo dalyje aprašomas pradedančiųjų lietuvių kalbos kaip svetimšios gramatinės giminės išmokimo atvejo tyrimas. Tyrimą sudaro trys dalys:

1. Semantiškai motyvuotos giminės atpažinimo analizė (aptariami pirmos užduoties rezultatai).
2. Semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimo analizė. Šioje tyrimo dalyje analizuojami 1) 13 pirmos užduoties punktų, kuriuose mokiniai turėjo atpažinti semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžius³, 2) antros eksperimento užduoties ir 3) trečios eksperimento užduoties rezultatai.
3. Giminės raiškos kalbėjimo užduotyje analizė.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, 65 pozicijų literatūros sąrašas ir 4 priedai (tyrimo dalyviams skirtos užduotys, kalbėjimo užduoties duomenys). Iš viso darbe pateikiama 31 lentelė ir 12 paveikslų.

Padėka. Darbo autorė nuoširdžiai dėkoja Lituanistinių studijų katedros dėstytojoms Virginijai Stumbrienei ir Linai Vaškevičienei, priėmusioms į savo pamokas atlikti tyrimo užduočių, pasidalijusioms tiriamųjų kalbėjimo egzamino įrašu ir drauge su šio darbo autore aptarusiomis gramatinės giminės kategorijos mokymą pradedančiųjų lietuvių kalbos kaip svetimšios grupėje. Taip pat darbo autorė norėtų padėkoti lektorei dr. Eglei Žilinskaitei–Šinkūnienei už konsultacijas dėl latvių kalbos giminės raiškos ir docentei dr. Jelenai Brazauskienei – už konsultaciją rusų kalbos gramatinės giminės kategorijos klausimu.

---

³ Semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžiai pirmoje užduotyje pasitelkti tam, kad atitrauktų tiriamųjų dėmesį tik nuo asmenis žyminčių daiktavardžių giminės, tačiau respondentų atsakymai taip pat naudingi analizuojant semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimą, todėl šie pirmos užduoties punktai įtraukiami į antrąją tyrimo dalį.

1. TEORINIAI TYRIMO PAGRINDAI

1.1 Gramatinės giminės kategorija lietuvių ir kitose kalbose

Dėmesys tyrime sutelkiamas į lietuvių kalbos kaip svetimšios gramatinės giminės kategorijos išmokimą, pirmiausia (1.1.1 sk.) aptariama, kas kalbotyroje laikoma gramatine giminės kategorija ir kokios yra svarbiausios jos ypatybės. Toliau (1.1.2 sk.) analizuojama gramatinės giminės kategorijos raiška lietuvių kalboje. Šioje dalyje aptariama tai, iš ko atpažįstama lietuvių kalbos daiktavardžių giminė ir kaip ja remiantis su daiktavardžiais derinamos kitos kalbos dalys.

1.1.1 Gramatinės giminės kategorijos samprata

Kalbotyroje gramatinė kategorija „suvokiama kaip tam tikrų požymių ar ypatybių rinkinys“ (Judžentis 2012: 18). Gramatinė giminės kategorija perteikia atskirą kalbos vienetų požymių rinkinį. Aleksandra Aikhenvald (2000: 19) giminę apibrėžia kaip gramatinę derinimo sistemą, kuri bent jau iš dalies gali būti susieta su tam tikromis semantinėmis ypatybėmis (ypač žmonių ir gyvūnų referentų atveju, kai giminės skyrimo pagrindu tampa biologinė lytis). Taigi gramatinę giminės kategoriją iš kitų labiausiai išskiria inherentinės daiktavardžio savybės, t. y. daiktavardžiai, remiantis skirtingais principais, skirstomi į tam tikras klases (Spencer ir Zwicky 1998: 25, Holvoet, Semėnienė 2006: 101).

Visų kalbų giminės priskyrimo sistemos (angl. *gender assignment system*) pamatas yra semantika. Dalyje pasaulio kalbų semantika yra vienintelis kriterijus, kuriuo remdamiesi kalbėtojai daiktavardžiui priskiria tam tikrą giminę – pavyzdžiui, Indijoje vartojamoje Kannada kalboje visi daiktavardžiai, kurių referentai yra suaugusieji arba demonai ir dievybės – yra vyriškosios arba moteriškosios giminės, o likusieji pasaulio objektai – vaikai, gyvūnai ir daiktai – priskiriami bevardei (angl. *neutral*) giminei (Corbett 2013). Paprastai atvejai, kai daiktavardžiams priskiriant giminę remiamasi tik semantika (dažniausiai vyriškosios arba moteriškosios lyties skirtimi), vadinami natūraliąja gimine (angl. *natural gender*) (Crystal 2008: 206), lietuvių literatūroje paprastai įvardijama semantiškai motyvuota arba tiesiog semantine gimine (Judžentis 2012).

Vis dėlto daiktavardžių giminės nustatymas priklauso ne tik nuo semantinės informacijos, bet, kaip jau minėta, ir nuo pačios morfologinės ar morfonologinės daiktavardžio formos (plg. lietuvių kalbos daiktavardžio ir būdvardžio galūnės *-a* siejimas su moteriškąją gimine, o *-as* – su vyriškąją). Čia lemiamą vaidmenį atlieka gyvumo kategorija – daiktavardžių, kurių referentai yra gyvi, giminę nulemia semantika, kitu atveju – semantika gali nevaidinti jokio vaidmens (Dahl 2000: 104). Pavyzdžiui, ne vienoje indoeuropiečių kalboje (taip pat ir lietuvių)

vyriškosios arba moteriškosios giminės laikomi ir negyvus daiktus žymintys daiktavardžiai, todėl natūralu, kad biologine lytimi šios gramatinės kategorijos reikšmių priskyrimo nebūtų galima paaiškinti. Tai, kad vienas ar kitas daiktavardis šiose kalbose yra vyriškosios arba moteriškosios giminės, lemia jo forma. Pavyzdžiui, remdamiesi semantika negalėtume paaiškinti, kodėl ispanų kalbos daiktavardis *la*⁴ *mesa* (liet. *stalas*) yra moteriškosios giminės, o daiktavardis *el*⁵ *libro* (liet. *knyga*) – vyriškosios, o lietuvių kalboje atvirkščiai – pirmasis vyriškosios, o antrasis – moteriškosios giminės. Vis dėlto atsakymą, kurios giminės konkretus daiktavardis, rastume tiek ispanų, tiek lietuvių kalbos daiktavardžių formoje, kitais žodžiais tariant, giminę parodytų tam tikros galūnės: ispanų kalboje galūnė *-o* siejama su vyriškąja gimine, *-a* – su moteriškąja, o lietuvių kalboje daiktavardžio galūnė *-as* nurodo vyriškąją giminę, *-a* – dažniausiai moteriškąją. Tai vadinamoji gramatinė giminė (angl. *grammatical gender*) (Crystal 2008: 206), kurią lemia daiktavardžių fonologinės (balsių, priebalsių ir jų akcentologiniai deriniai) bei morfologinės (daiktavardžių linksniuotės) ypatybės, kurias apibendrintai galėtume vadinti formaliosiomis – morfonologinėmis daiktavardžių ypatybėmis. Taigi ne vienos pasaulio kalbos daiktavardžių skirstymas giminėmis remiasi ne tik semantika, bet ir morfonologinėmis daiktavardžių ypatybėmis.

Kalbose nutinka ir taip, kad morfologinė (formalioji) ir semantinė daiktavardžio giminė nesutampa, mokslinėje literatūroje šis reiškinys vadinamas konfliktine gimine (angl. *gender conflict*). Corbettas (1991) tai įvardija kaip prieštaravimus tarp formaliųjų ir semantinių giminės požymių, o Dahlis (2000) – kaip leksinės ir referencinės semantikos konfliktą. Pavyzdžiui, semantinės giminės pagrindu ispanų kalbos daiktavardžiui *poeta* (liet. *poetas / poetė*) priskiriama arba vyriškoji giminė (*el poeta*), arba moteriškoji (*la poeta*). Kaip matyti, pati daiktavardžio forma abiem atvejais nesiskiria (tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės ji išlieka *poeta*), tačiau semantiškai motyvuotais atvejais ispanų kalbos artikeliai yra derinami su biologine daiktavardžio referento lytimi, todėl, kai kalbėjimo referentas yra vyras, parenkamas vyriškosios giminės artikelis *el*, nepaisant to, kad morfologinė daiktavardžio forma yra vyriškoji. Taigi susiduriama su vadinamąja konfliktine gimine, kuriai būdingas morfologinių ir semantinių daiktavardžio požymių nesuderinamumas, o tikrąją daiktavardžio giminę pastarojo reiškinio atveju rodo su daiktavardžiu derinamų žodžių formos – taigi sintaksinės jo ypatybės.

Šiame darbe tiriamas lietuvių kalbos giminės atvejis. Analizuojant gramatinę lietuvių kalbos giminės kategoriją taip pat svarbūs tiek semantiniai, tiek formalieji (morfologiniai ir sintaksiniai – derinimo) požymiai.

---

⁴ *la* – ispanų kalboje žymėtasis moteriškosios giminės artikelis (Llorach 2000: 66–67).

⁵ *el* – ispanų kalboje žymėtasis vyriškosios giminės artikelis (Llorach 2000: 66–67).

1.1.2 Lietuvių kalbos gramatinė giminės kategorija

Lietuvių kalbos daiktavardžiai yra vyriškosios arba moteriškosios giminės. Taip pat skiriama semantiškai motyvuota (*virėjas / virėja, katė / katinas*) ir semantiškai nemotyvuota giminė (*stalas / kėdė, uodas / musė*) (Judžentis 2012: 27–28). Paprastai semantinė giminės priskyrimo motyvacija yra grindžiama daiktavardžio referento lytimi, todėl ji susijusi su gyvumo kriterijumi. Vis dėlto „ne visų ir gyvumo požymį turinčių daiktavardžių giminė „tiesiogiai“ remiasi lytimi“ (Holvoet ir Semėnienė 2006: 110), kai kalbama apie gyvūnus, „lyties skirtumai irgi dažniausiai išleidžiami iš akių“ (DLKG 1994: 63), taigi tiek vyriškosios, tiek moteriškosios lyties gyvūnai vadinami tuo pačiu daiktavardžiu (plg. *Ketvirtadienį 18 val. išsigando fejerverku ir pabėgo mūsų šuo Mėta*⁶; *Pamatęs Feliksas atpažįsta gerą dalyką ir, kaip ir visos sumanios katės, žino, kaip tai gauti!*⁷). Dėl šios priežasties šiame darbe prie semantiškai motyvuotos giminės daiktavardžių priskiriami tik tie, kurių referentai – žmonės, o gyvūnus pavadinančios leksemos (pavyzdžiui, *žuvis, elnias* ar *šuo*) įtraukiamos į semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių sąrašą.

Lietuvių kalbos semantiškai motyvuotos ir semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžio raiška gali būti dvejopa: tik morfologinė (giminė reiškia galūnėmis arba galūnėmis ir priesagomis) (*uošvis / uošvienė* arba *uošvė, liūtas / liūtė*) arba morfologinė ir leksinė (skiriasi žodžių šaknys) (*vaikinas / mergina, jautis / karvė*) (Ambrazas et al. 1997: 97–98, Judžentis 2012: 28–29). Vis dėlto daiktavardžių, kurių giminė reiškia tiek morfologiškai, tiek lekšiška nėra daug (DLKG 1994: 63). Taigi dažniausiai kai norima nustatyti semantiškai nemotyvuotą daiktavardžių giminę, atsižvelgiama į atskirų linksnių galūnes – dalis jų paprastai siejamos su vyriškąja, o dalis – moteriškąja gimine⁸ (žr. 2 lentelę).

⁶ <http://www.15min.lt/ikrauk/naujiena/gyvunai/issigandes-fejerverku-pabego-suo-padekite-520-476186>

⁷ <http://www.purina-felix.lt/lt/>

⁸ Vyriškosios giminės daiktavardžių linksniavimas paprastai atitinka (*i*)*a*- ir (*i*)*u*- linksniuotųjų paradigmas, o moteriškosios – (*i*)*o*- ir *ė*- linksniuotes. Yra tik viena *i*- linksniavimo paradigma, kuri su giminėmis siejama dvejopai – šios linksniuotės daiktavardžiai gali būti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės, nors pastaroji šioje paradigmoje dominuoja (Ambrazas et al. 1997: 124).

2 lentelė. *Lietuvių kalbos daiktavardžio galūnės ir giminės reikšmės*

Vns. vard.	-as	-ias, -i	-ys ⁹	-is	-is	-us	-ius	-uo	-uo, -ė	-a	-ia	-ė	-is
Vns. kilm.	-o	-io	-io	-io	-ies	-aus	-iaus	-ns	-rs	-os	-ios	-ės	-ies
Giminė	M	M	M	M	M	M	M	M	F	F	F	F	F
Pavyzdžiai	<i>Langas, vyras</i>	<i>keltas, svečias, marti</i>	<i>rūsys, karys</i>	<i>peilis, latvis</i>	<i>debesis, vagis</i>	<i>cukrus, žmogus</i>	<i>vaisius, stalius</i>	<i>ruduo,</i>	<i>sesuo, dukte</i>	<i>kava, mama</i>	<i>vonia, viešnia</i>	<i>suknelė, mokinė</i>	<i>stotis, moteris</i>

Pavyzdžiui, daiktavardžio vardininko linksnio galūnė *-as* yra vyriškosios giminės, o *-a* – moteriškosios (nors kai kuriais semantiškai motyvuotos giminės atvejais, pavyzdžiui, aptartų žodžių *vaidila*, *kolega* ir pan., jie gali būti ir vyriškosios giminės). Yra tik dvi sutampančios linksniavimo paradigmos, kurių nariai gali būti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės – tai daiktavardžiai, kurių vardininko galūnė yra *-is*, o kilmininko *-ies* (pavyzdžiui, *debesis* (M), o *pilis* (F)) (plg. DLKG 1994: 76–77). Taigi lietuvių kalbos linksniavimo paradigmos yra glaudžiai susijusios su gramatinės giminės kategorija (plg. Savickienė (2004), skirianti dvi daiktavardžių linksniavimo makroklasses – moteriškosios ir vyriškosios giminės).

Tačiau ne visada iš daiktavardžio galūnės galima nustatyti jo giminę. Pavyzdžiui, nekaitomųjų lietuvių kalbos daiktavardžių giminę galime atpažinti tik iš jų derinimo gaviklių¹⁰ parinktos formos (*greitas taksis*) (plg. Rimkutė 2011). Taigi daiktavardžių giminė laikoma inherentine jų savybe (Spencer ir Zwicky 1998: 25), kuri išreiškiama pirmiausia derinimu, todėl svarbiausia raiška laikomas kaitybinis derinimo gaviklių žymėjimas (Holvoet ir Semėnienė 2006: 102, Corbett 2003a). Su daiktavardžiais kitos kalbos dalys gali būti derinamos atributiškai (plg. *nauja sofa*, *šitas žmogus*) arba derinimo gaviklis gali eiti sudurtine tariniu dalimi (plg. *oras buvo vėjuotas*, *berniukas liko antras*). Prie atributinio ir predikatinio derinimo gimine daugelis kalbininkų priskiria anaforinį¹¹ įvardžių derinimą su daiktavardžiu (Corbett 2003: 112), pavyzdžiui, lietuvių kalboje dažniausiai su daiktavardžiu anaforiškai derinami įvardžiai: **Vaikai grįžo namo. Jie buvo**

⁹ Nors Lietuvių kalbos gramatikoje (Ambrazas 1994), skiriama viena bendra daiktavardžių, turinčių *-is* ir *-ys* galūnes, linksniavimo paradigma, šiame darbe skiriamos dvi atskiros paradigmos. Šio darbo autorė mano, kad lietuvių kalbos kaip svetimosios mokiniai *-is* ir *-ys* laiko skirtingomis galūnėmis.

¹⁰ Derinimo daviklis (angl. *agreement controller*) – žodis, nuo kurio priklauso su juo derinamo žodžio forma, taigi jis lemia derinimą, o derinimo gaviklis (angl. *agreement target*) laikomas žodis, kurio forma yra paremta derinimo daviklio forma (Corbett 2003: 110).

¹¹ Anafora laikomas „santykis tarp kalbos elementų, kurių paskesnis, savo reikšme siejamas su pirmesniu, nurodo pirmesni“ (LTŽ 2012: 21).

labai laimingi. Taip pat ir šiame darbe tikrinti, kaip mokiniai atpažįsta daiktavardžio giminę, pasirinkta pateikiant jiems užduotis, kuriose respondentai su daiktavardžiais turi suderinti kitas tinkamos giminės kalbos dalis. Į užduotis įtraukiamas tiek atributinis ir predikatinis, tiek anaforinis giminės derinimas.

Taigi lietuvių kalboje gimine kaitomi (ir su daiktavardžiais gimine derinami) būdvardžiai (plg. *gražus* (M), *graži* (F), *gražu* (N)), dalyviai (plg. *valgomas* (M), *valgoma* (F), *valgoma* (N)), kai kurie kiekiniai ir kelintiniai skaitvardžiai (plg. *du*, *antras* (M), *dvi*, *antra* (F)) ir daiktavardiškieji įvardžiai (plg. *tas* (M), *ta* (F), *tai* (N), *jis* (M), *ji* (F)) (Ambrazas et al.1997, Judžentis 2012). Kaip matyti, būdvardžiai, dalyviai ir įvardžiai gali būti ne tik vyriškosios arba moteriškosios, bet ir bevardės giminės, kai jie derinami su veiksmažodžiais (*Valgyti daržoves – sveika*), su įvardžiais (*Visa tai buvo nuostabu*), taip pat kai būdvardis eina predikatu beasmenėse konstrukcijose (*Kambaryje buvo tamsu*), kai įvardis nurodo į visą situaciją (*Sriuba buvo šalta, tai jam nepatiko*) (plg. Judžentis 2012). Šiuo tyrimu tikrinama, kaip mokiniai būdvardžius ir daiktavardiškuosius įvardžius derina su daiktavardžiais. Dėl šios priežasties analizuojama, kaip mokiniai derina tik vyriškosios ir moteriškosios giminės formas, o bevardė giminė į tyrimo objektą neįtraukiama, jos raiška aptariama tik tais atvejais, kai atviresnėse užduotyse, mokiniai patys nusprendžia jas pavartoti.

Lietuvių kalbos giminės reiškinys tik patvirtina šios gramatinės kategorijos kompleksiskumą: giminė reiškia ir morfologiškai (giminės reikšmę parodo tam tikra galūnė), ir sintaksiškai (giminė nustatoma iš derinimo gaviklio formos). Tačiau taip pat ji gali būti semantiškai susijusi su referentu, pavyzdžiui, daiktavardžio *elgeta* giminės reikšmė gali būti tiek vyriškoji, tiek moteriškoji. Tai matome iš derinimo gaviklio formos (plg. *vienišas elgeta* ir *vieniša elgeta*), o ne iš su moteriškąja gimine siejamos daiktavardžio galūnės *-a*. Su daiktavardžiu *elgeta* derinamo būdvardžio forma yra nulemta šio žodžių junginio pavartojimo konteksto – kai daiktavardžio referentas yra vyras, parenkama vyriškosios giminės būdvardžio forma (*vienišas*), o kai referentas yra moteris – moteriškosios (*vieniša*). Būdvardžio ir daiktavardžio junginio *vienišas elgeta* atveju susiduriama su aptartu konfliktinės giminės atveju – situacija, kai giminės priskyrimo daiktavardžiui taisyklės prieštarauja viena kitai (Dahl 2000: 104). Lietuvių kalboje yra net kelios grupės daiktavardžių, kurių formalioji giminė (nustatoma iš daiktavardžio galūnės) nesutampa su semantine informacija (referento lytimi):

1. „Vyriškosios lyties asmenis žymintys moteriškosios morfologinės giminės daiktavardžiai“ (Judžentis 2002: 45), pavyzdžiui: *barzdyla*, *vaidila*, *viršila*, *dailidė*, *dėdė*, *tėtė*.

2. Hibridiniai daiktavardžiai – „abiejų lyčių asmenis pagal neigiamas ypatybes pavadinantys vyriškosios arba moteriškosios morfologinės giminės daiktavardžiai“ (Judžentis 2002: 46, plg. Gudzinevičiūtė 2013), pavyzdžiui: *strakalas, tarškalas, akiplėša, elgeta, mėmė*.
3. „Pavieniai pagal veiklos pobūdį ar profesiją abiejų lyčių asmenis pavadinantys vyriškosios (*modelis* ir kt.), galbūt ir moteriškosios morfologinės giminės daiktavardžiai“ (Judžentis 2002: 45). Prie šios daiktavardžių grupės galima priskirti ir tokius žodžius kaip *garsenybė, įžymybė*.
4. Metaforiškai pavartoti moteriškosios giminės daiktavardžiai (Holvoet ir Semėnienė 2006: 108), pavyzdžiui, *kiaulė, žvaigždė*, galimi sieti su vyriškąja gimine (plg. *jis – tikras kiaulė*).
5. Nekaitomųjų daiktavardžių giminė (Judžentis 2012: 37). Pavyzdžiui, daiktavardžiai *atašė, krupjė* ir pan. galimi laikyti konfliktinės giminės atvejais tada, kai jų referentai yra vyrai (plg. *naujasis karo atašė, bet elegantiška atašė*¹²).

Nors pabrėžiama, kad „asmenis ir kitas gyvas būtybes reiškiančių daiktavardžių giminei nustatyti semantika svarbesnė negu morfologija“ (Judžentis 2012: 31), ir tai galima įrodyti tokiais pavyzdžiais: *niūrus barzdyla, susimąstęs dėdė, išdidus elgeta*¹³, *tikra strakalas, tikras kiaulė*, vis dėlto teigti, kad lietuvių kalbos konfliktinės giminės atvejais visada dominuoja semantinis ar referento lyties kriterijus, nebūtų teisinga. Yra nemažai atvejų, kai semantinės ir formaliosios giminės konflikto atveju derinimo gavikliai su daiktavardžiais derinami remiantis formaliaisiais, o ne semantiniiais požymiais: *šitas strakalas*¹⁴ (kalbama apie moterį), *tikros mėmės*¹⁵ (kalbama apie vyrus), *visos garsenybės*¹⁶ (kalbama apie mišrią grupę žmonių) ir pan. Taigi vienareikšmiškai semantiškai motyvuotos giminės derinimo vertinti negalima.

Be to, daiktavardžių giminės ir su jais derinamų kitų kalbos dalių formų parinkimas nebūtinai yra paremtas tik semantika. Pavyzdžiui, kai lietuvių kalboje kas nors norima pasakyti apie mišrią moterų ir vyrų grupę arba kalba apie asmenį kuris galėtų būti arba vyras, arba moteris, pasirenkama vadinamoji nežymėtoji vyriškoji giminė: „vietoje *studentės* ir *studentai* paprastai sakoma *studentai*. <...> Vyriškosios giminės forma visada pasirenkama ir generiškai vartojant vienaskaitos formą, plg. *autorius teisės, mokesčių mokėtojas* ir pan.“ (Holvoet ir Semėnienė 2006:

¹² Pavyzdžiai iš Judžentis 2012: 37.

¹³ Pastarieji pavyzdžiai iš elektroninio Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno.

¹⁴ Pavyzdys iš <http://www.supermama.lt/forumas/index.php?showtopic=1005301&st=132>

¹⁵ Pavyzdys iš <http://zebra.15min.lt/lt/naujienos/pasaulis/mios-meile-drasko-pavydas-ir-itarinejimai-neistikimybe-228743.html/comments>

¹⁶ Pavyzdys iš <http://zinius.tv3.lt/pramogos/zinia/2015/04/17/suskaiciuota-jus-net-neisivaizduojate-kiek-kartu-sios-zvaigzdes-tuokesi>

106)“. Nežymėtąja (angl. *unmarked*), arba numatytąja (angl. *default*), forma gramatikoje vadinama tokia forma, kuri yra neutralesnė, bendresnė ir dažnesnė už žymėtąją formą (Crystal 2008: 505). Taip pat nežymėtoji forma pasirenkama ir tada, kai būdvardžiai ar kiti kalbiniai vienetai derinami su morfologiškai neadaptuotais (nelinksniuojamais) skoliniais (Rimkutė 2011: 197) (plg. *greitas taksi, puikus esė*). Taigi, jeigu giminės pasirinkimas nėra pakankamai aiškus ar kalbama apie mišrią grupę žmonių, lietuvių kalboje iš anksto numatoma vyriškosios giminės vartoseną.

Pirmoje šio tyrimo dalyje dėmesys sutelkiamas tiek į morfolinginę semantiškai motyvuotų daiktavardžių giminės raišką (plg. *studentas / studentė*,), tiek į leksinę raišką (plg. *moteris / vyras*). Taip pat šioje tyrimo dalyje susitelkiama ir į konfliktinės giminės atvejus, kuriais formalieji daiktavardžio požymiai nesutampa su semantiniais, ir į nežymėtosios daiktavardžio giminės vartoseną. Antros tyrimo dalies objektas – semantiškai nemotyvuota (gramatinė) daiktavardžių giminė. Šioje dalyje tiriama morfoliginė ir sintaksinė daiktavardžių bei su jais derinamų būdvardžių ir įvardžių giminės raiška.

1.2 Svetimosios kalbos išmokimo klausimai

Šis darbas – tai svetimosios kalbos išmokimo tyrimas, taigi prieš analizuojant empirinę medžiagą, aktualu aptarti šią taikomosios kalbotyros sritį. Svetimosios kalbos įsisavinimas / išmokimas yra sudėtingas ir nevienalytis reiškinys (Myles 2013: 46), todėl bet koks su šia taikomosios kalbotyros mokslo sritimi susijęs klausimas pirmiausia iškelia kitų papildomų teorinių problemų – kaip įvardyti ir apibrėžti vieną ar kitą reiškinį, kaip suderinti skirtingus svetimosios kalbų įsisavinimo teorijų požiūrius ir pan. Pastaroji teorinių tyrimo pagrindų dalis skirta šiems klausimams iškelti. Kadangi svetimosios kalbos įsisavinimo ir išmokimo tyrimų laukas yra labai platus, šioje darbo dalyje apsiribojama svarbiausiais su tyrimo problematika susijusiais teoriniais svetimosios kalbos išmokimo klausimais.

1.2.1 Svetimosios kalbos įsisavinimo ir išmokimo samprata

Kadangi šiame darbe analizuojamas gramatinės giminės kategorijos atpažinimo klausimas mokantis lietuvių kalbos kaip svetimosios, svarbu išsiaiškinti, kas taikomojoje kalbotyroje laikoma svetimąja kalba ir kaip suprantamos įsisavinimo ir išmokimo sąvokos. Teorinėje literatūroje kalbos įsisavinimas arba išmokimas (angl. *acquisition* ir *learning*) labai retai apibrėžiamas apibendrintai, paprastai iškart skiriamas gimtosios (pirmosios) kalbos (angl. *first language*) įsisavinimas nuo svetimosios (antrosios) kalbos (angl. *second language*) įsisavinimo arba

išmokimo. Taigi bandant apibrėžti, kas yra svetimosis kalbos įsisavinimas / išmokimas pirmiausia svarbu apibrėžti, kas yra laikoma svetimąją kalba.

Svetimoji kalba mokslinėje literatūroje dažniausiai vartojama negimtosios kalbos sinonimu (plg. LTŽ 2012: 139, 193). Ją galima suvokti kaip naujai asmens besimokomą kalbą, kuri jam nebus pirmoji (plg. Vilkienė 2009: 8), tačiau ši kalba gali būti ne tik antroji, bet ir trečioji, ketvirtoji ir pan. (anglišką terminą *second language* taip pat su ne tik antrąja, bet ir galimai trečiaja ir t. t. kalba sieja daugelis autorių (plg. Ellis 1997: 3, Saville-Troike 2012: 2)). Taip pat pabrėžtina ir tai, kad svetimosis kalbos lingvodidaktikos moksle nebandoma priešinti užsienio kalbai – svetimosis kalbos mokytis galima tiek tos šalies, kurioje gyvenama, kalba, tiek kitoje šalyje, kurioje toji kalba yra užsienio kalba (Ellis 1997:3). Nors sąvokos *svetimoji kalba* ir *užsienio kalba* neretai laikomos sinonimais (Vilkienė 2009: 9), pastaroji dažniau vartojama siauresne reikšme, o svetimoji kalba (angl. *second language*) apibendrina bet kokią negimtosios kalbos mokymąsi (de Bot et al. 2006: 6, VanPatten ir Benati 2010: 1–2). Taigi šiame darbe pasirenkama bendroji svetimosis kalbos sąvoka, kartu ji neleidžia šio mokymosi proceso tapatinti su kalbos mokymusi už šalies, kurioje kalbama tiksline kalba, ribų (kai kurių autorių įvardijamu kaip užsienio kalbos mokymusi).

Dar daugiau klausimų, bandant apibrėžti svetimosis kalbos įsisavinimo arba išmokimo reiškinį, kyla svarstant būtent **įsisavinimo ir išmokimo** sąvokas. Neretai jos vienos kitai priešinamos. Mokslinėje literatūroje anglų kalba vartojamos dvi sąvokos – *acquisition* (liet. *įsisavinimas*) ir *learning* (liet. *išmokimas*). Pirmasis literatūroje lietuvių kalba apibrėžiamas kaip „spontaniškas, nesąmoningas gimtosios arba svetimosis kalbos išmokimas natūralioje kalbinėje aplinkoje“ (LTŽ 2012: 70) ir yra priešinamas išmokimui („kalbos įgijimui sąmoningai mokantis“ (ten pat: 82). Panaši priešprieša brėžiama ir kai kurių užsienio autorių darbuose: įsisavinimu vadinamas natūralus (savaiminis) procesas, o išmokimu – kontroliuojamas kalbos mokymasis (Crystal 2008: 8). Šiose apibrėžtyse dėmesys sutelkiamas į patį kalbinių kompetencijų įgijimo procesą ir aplinkybes – formalų mokymąsi (darbą pamokose) ir savaiminį kalbinių kompetencijų įgijimą. Tai dar galima vadinti termino *įsisavinimas* vartosena siaurąja reikšme (BEKM 2008: 182–183).

Tačiau ne tokia jau reta ir kitokia kalbos įsisavinimo ir išmokimo terminų vartosena. Stephenas D. Krashenas (2003 [1982]: 17) mokymąsi arba išmokimą (angl. *learning*) apibrėžia kaip sąmoningai įgytas svetimosis kalbos žinias, o kalbos įsisavinimą (angl. *acquisition*) kaip pasąmoningą procesą. Taigi net ir mokydamasis kalbos pamokose, aiškindamasis kalbos gramatikos ir kitas taisykles, bet drauge vartodamas ir girdėdamas kalbą, viename mokymosi etape svetimosis

kalbos mokinys kai kuriuos dalykus išmoksta (įgyja vadinamų deklaratyviųjų žinių¹⁷), o kitame etape įgyja procedūrinių žinių – tokių žinių, kurios nėra išreikštos, bet įgyjamos per praktinę veiklą ir leidžiančios susiformuoti įgūdžiams (tokiems kaip vairavimo ar naudojimosi kompiuterio klaviatūra įgūdžiams), šios žinios siejamos su sąmoningais atminties procesais (Towell 2013: 132). Netgi formaliojo mokymosi aplinkybėmis pačių pedagogų dėmesys atkreipiamas ir į įsisavinimo procesą, pavyzdžiui, laikomasi automatizavimo principo, atkreipiančio dėmesį į tai, kad kalbos mokiniai, išmokę tam tikrų kalbos taisyklių ir jas pradėję taikyti, pradeda kalbą vartoti automatiškai – sąmoningo taisyklių taikymo nebelieka (Brown 2000: 55–56), kitaip tariant, automatiškai kalbėti mokiniai gali tada, kai kalba yra tapusi jų savastimi (plg. Vilkienė 2009: 11). Vis dėlto jeigu pagrindiniu skirtumu tarp kalbos įsisavinimo ir išmokimo laikysime sąmoningumo aspektą, ribą tarp įsisavinimo (bendresne reikšme) ir išmokimo nustatyti bus gana sudėtinga (Tarone 2014: 15). Šiandien daugelis tyrėjų įsisavinimo ir išmokimo sąvokų jau nebeskiria ir laiko juos sinonimais, reiškiančiais tą patį procesą (Phakiti 2014: 6).

Šio darbo autorė pritaria Krasheno požiūriui ir pagrindiniu skirtumu tarp mokymosi ir įsisavinimo laiko sąmoningumo aspektą. Taip pat darbo autorė supranta, kad tiriant mokinių kalbą atskirti sąmoningus kalbos vartosenos procesus nuo automatinių ne visada yra paprasta, tačiau savo tyrime, siekdama išvengti dviprasmiškumo, pasirenka vartoti vieną – kalbos išmokimo – sąvoką. Išmokimo, o ne įsisavinimo sąvoka pasirenkama todėl, kad šiame darbe tiriamas pradedančiųjų kalbos mokinių atvejis. Tiriamųjų grupė dar tik pradeda mokytis lietuvių kalbos, todėl daroma prielaida, kad šie mokiniai turi sukaupę nedaug procedūrinių žinių, lietuvių kalba dar nėra jų savastis, nėra išugdyti automatiški lietuvių kalbos vartojimo gebėjimai, tad galima teigti, kad tiriamuoju metu analizuojamas išmokimas, o ne įsisavinimas.

1.2.2 Tarpukalbės tyrimai

Kaip jau minėta, šiame darbe analizuojamas pradedančiųjų mokytis lietuvių kalbos kaip svetimiosios giminės atpažinimas, taigi kreipiamas dėmesys į tai, kokią kalbą skirtingomis aplinkybėmis (pateikiant įvairias užduotis) rinktųsi vartoti mokiniai. Tyrinėjant svetimiosios kalbos mokinių kalbą pastebėta, kad pastaroji skiriasi tiek nuo besimokančiojo gimtosios, tiek nuo tikslinės kalbos (Crystal 2008: 249). Toji kalba 1972 metų Selinkerio straipsnyje pavadinta **tarpukalbe** (angl. *interlanguage*) (Methcell ir Myles 2004: 39, Tarone 2014: 10–25). Ši sąvoka iki šiol

---

¹⁷ Deklaratyviosios žinios – tai žinios, kurios gali būti išreikštos ir siejamos su sąmoningu mokymusi (pavyzdžiui, žodyno, gramatikos taisyklių mokymusi) (Towell 2013: 117), deklaratyvosios žinios laikomos „patirties įgijimo ir formaliojo mokymosi rezultatu“ (BEKM 2008: 330).

vartojamas mokslinėje svetimiosios kalbos įsisavinimo literatūroje, informacija apie patį tarpukalbės reiškinių nuolat papildoma naujais tyrimų duomenimis (plg. Han ir Tarone 2014).

Tarpukalbė – tai kalba, kurią produkuoja asmuo, besimokantis kokios nors tikslinės kalbos (LTŽ 2012: 200). Pagrindiniai šio kalbinio reiškinių bruožai yra sistemiškumas ir dinamiškumas (Methcell ir Myles 2004: 39). Tarpukalbė sudaro atskirą kalbos sistemą, turi savo taisykles, tačiau toji sistema nėra statiška, laikui bėgant ji kinta – progresuoja, taip pat priklauso tiek nuo gimtosios mokinio kalbos, tiek nuo mokymo įvesties, mokymosi ir komunikacinių strategijų (LTŽ 2012: 200). Kiekvienas svetimiosios kalbos mokinys sukuria naują – „individualią tarpukalbę, kuri yra lyg jungtis“ tarp gimtosios ir svetimiosios kalbos (Vilkienė 2009: 13). Tačiau yra ir bendrų bruožų, būdingų atskiroms individualioms tarpukalbėms – tam tikras įsisavinimo procesas, naujų ir tikslinėje kalboje nesamų formų kūrimas, hiperapibendrinimas, perkėlimas, fosilizacija. Šioje darbo dalyje aptariami tik tie bruožai, kurie svarbūs analizuojant pradedančiųjų lietuvių kalbos kaip svetimiosios mokinių gramatinės giminės kategorijos raišką.

Aptariant tarpukalbę skiriamas tam tikras **įsisavinimo procesas** – ypatinga gramatinių reiškinių su atskiromis stadijomis įsisavinimo seka (VanPatten ir Benati 2010: 27). Pirmiausia atkreipiamas dėmesys į tai, kad kalbos įsisavinimas vyksta tam tikromis stadijomis. Pavyzdžiui, tas pats mokinys gali pradėti vartoti vieną formą taisyklingai, tačiau vėliau ima daryti tos formos vartosenos klaidų ir galiausiai vėl sugrįžta prie taisyklingos formos – tai vadinamasis U formos įsisavinimas (VanPatten ir Benati 2010: 28). Tam tikras dėsningumas pastebėtas ne tik tarp tos pačios formos vartosenos, bet ir skirtingų gramatinių vienetų. Pavyzdžiui, remiantis Krasheno (1981) natūraliosios sekos hipoteze, „žmogus išmoksta gimtąją arba svetimąją kalbą pagal jam būdingą natūralią tvarką, nepaisant mokomųjų kalbos dalykų turinio, jų akcentavimo ar pateikimo sekos“ (LTŽ 2012: 138). Pavyzdžiui, veiksmožodžio laiko kategorija svetimiosios kalbos mokinių, kaip ir gimtakalbių, yra įsisavinama anksčiau už veikslą (ten pat). Lygiai taip pat vienos gramatinių kategorijų reikšmės gali būti įsisavinamos, pradedamos vartoti anksčiau už kitas. Pavyzdžiui, lietuvių kalbos kaip gimtosios ir svetimiosios įsisavinimo ir išmokimo tyrimai parodė, kad „vienaskaitos vardininkas yra pirmasis linksnis pradedamas vartoti vaikų ir užsieniečių kalboje“ (Savickienė 2006: 125). Paprastai greičiausiai įsisavinamos ir išmokstamos vartoti nežymėtosios gramatinės reikšmės. Atskirų gramatinės giminės kategorijos reikšmių (vyriškosios ir moteriškosios) vartoseną ir galima įsisavinimo seka aptariama 1.3.2 skyriuje.

Dar viena tarpukalbės ypatybė – **hiperapibendrinimas** (angl. *overgeneralisation*). Tai reiškiny, kai svetimiosios kalbos taisyklė taikoma plačiau negu leidžia įsisavinamos kalbos sistema (VanPatten ir Benati 2010: 120, Saville–Troike 2012: 44 ir kt.). Pavyzdžiui, mokiniai, išmokę, kad anglų kalbos daiktavardžio daugiskaita sudaroma su galūne *-s*, taisyklę taiko net ir jos išimties

atvejams (pavyzdžiui, užuot vartoję daugiskaitos formos sudarymo išimtį *mice* (liet. *pelės*), mokiniai pritaiko daugiskaitos morfemos *-s* prijungimo prie daiktavardžio pamatinės vienaskaitos formos (*mouse*) taisyklę, ir sudaro daiktavardžio formą *mouses*) (Crystal 2008: 207). Iš tiesų apibendrinimas yra viena svarbiausių ir dažniausių mokymosi strategijų (Brown 2007: 103). Natūralu, kad mokydamasis svetimios kalbos tam tikrame etape žmogus taisyklės apibendrina tiek, kad jas taiko visais panašiais atvejais. Taigi hiperapibendrinimas yra itin svarbi tarpukalbės ypatybė, paaiškinanti svetimios kalbos mokinių daromas klaidas.

Taip pat negalime pamiršti, kad priešingai negu gimtąją kalbą įsisavinantieji, svetimios kalbos mokiniai jau moka vieną ar daugiau kalbų. Taigi gimtoji kalba ar kitos išmoktos svetimios kalbos gali veikti tarpukalbę. Toks poveikis mokslinėje svetimios kalbos įsisavinimo ir lingvodidaktikos literatūroje vadinamas **perkėlimu** (angl. *transfer*) (Johnson 66, Crystal 2008: 491, VanPatten ir Benati 2010: 11, LTŽ 2012: 153). Gimtosios ar kitų išmuktų kalbų poveikis gali būti dvejopas. Pirmiausias skiriamas teigiamas perkėlimas (angl. *positive transfer*), vykstantis tada, kai kitos kalbos gramatinis reiškinys (struktūra ar taisyklė), perkeliamas į mokinio besimokamą kalbą, sutampa su tikslinės kalbos gramatine sistema (Seville–Troike 2012: 19). Tačiau į svetimą iš gimtosios ar kitų kalbų gali būti perkeliama ir su jos kalbine sistema nesutampančios taisyklės. Pastarasis reiškinys vadinamas neigiamu perkėlimu (angl. *negative transfer*) arba interferencija (angl. *interference*) (Brown 2007: 102, Seville–Troike 2012: 19 ir kt.).

Perkėlimo galimybių mokantis svetimios kalbos yra itin daug. Šis tarpukalbės reiškinys gali veikti tiek žodyno, tiek tarties, gramatikos ir kitus kalbos sistemos aspektus (Seville–Troike 2012: 19). Pavyzdžiui, bene dažniausias interferencijos atvejis yra svetimios kalbos mokinio akcentas, nulemtas fonologinių gimtosios ir tikslinės kalbų skirtumų arba panašumų (tos fonemos, kurios mokinio tikslinėje ir gimtojoje kalboje sutampa, išmokstamos kaipmat, o nuo mokinio gimtosios kalbos besiskiriančios fonemos gali būti taip ir neišmoktos tinkamai išarti). Vis dėlto reikia nepamiršti, kad teigiamų perkėlimo iš gimtosios kalbos į svetimios kalbos mokymąsi atvejų yra kur kas daugiau negu neigiamų, tiesiog nelinkstama jų pastebėti (Brown 2007: 103).

Teigiamo ir neigiamo perkėlimo reiškinys ypač svarbus šiame darbe aprašomam pradedančiųjų lietuvių kalbos kaip svetimios mokinių gramatinės giminės raiškos tyrimui, nes perkėlimas paprastai siejamas su pradiniu kalbos įsisavinimo ar mokymosi etapu (VanPatten ir Benati 2010: 11). Manoma, kad pradėdamas mokytis svetimios kalbos, asmuo savo gimtąją kalbą naudoja kaip pagrindą tikslinei kalbai išmokti, kitaip tariant, mokiniui pradėjus mokytis svetimios kalbos viskas, ką jis turi tėra jo gimtosios kalbos žinios (White 2003: 153, VanPatten ir Benati 2010: 160). Gimtosios kalbos įtaka mokantis svetimios kalbos gramatinės giminės kategorijos plačiau aptariama 1.3.1 skyriuje.

Taigi tam tikra gramatinių reikšmių įsisavinimo seka, hiperapibendrinimas ir kalbinių žinių perkėlimas iš gimtosios kalbos į svetimąją kalbą, kurios yra mokomasi – tai vieni svarbiausių tarpukalbės bruožų, į kuriuos atsižvelgiama analizuojant lietuvių kalbos kaip svetimiosios gramatinės giminės kategorijos raišką. Visi šie reiškiniai gali padėti paaiškinti kai kurias mokinių giminės raiškos klaidas. Taip pat šiais tarpukalbės požymiais pasiremama ir aptariant sunkumus, su kuriais susiduria pradedantieji lietuvių kalbos kaip svetimiosios mokiniai.

1.3 Svetimosios kalbos gramatinės giminės kategorijos išmokimą lemiantys veiksniai

Kaip jau buvo minėta šio darbo įvade, svetimiosios kalbos gramatinės giminės kategorijos išmokimas – tai sudėtinasis mokiniui keliamas uždavinys (Corbett 1991: 7, Franceschina 2005: 107, Grüter 2011). Yra ne vienas veiksnys, lemiantis giminės kategorijos mokymosi sėkmę arba sunkumus. Be to, kad mokymosi sėkmė ir kylantys iššūkiai gali priklausyti nuo mokymosi aplinkybių, strategijų ir individualių mokinių skirtumų¹⁸, išmokimo procesas gali būti susijęs ir su gimtosios kalbos įtaka, taip pat su pačia kalbos sistema (formų įvesties dažnumu ir reguliarumu, gramatinių reikšmių hierarchija, semantinių ir formaliųjų giminės kategorijos požymių santykio). Pastarieji mokymosi veiksniai aptariami šiame skyriuje.

1.3.1 Gimtosios kalbos įtaka gramatinės giminės kategorijos išmokimui

Kaip jau minėta, tarpukalbė jungia mokinio gimtąją kalbą su svetimąja kalba, kurios jis mokosi (Vilkienė 2009: 13). Mokinio gimtosios kalbos žinios gali tiek padėti mokantis svetimiosios kalbos gramatinės giminės kategorijos (plg. teigiamo perkėlimo galimybė), tiek trukdyti sklandžiai reikšti giminės kategoriją svetimajoje kalboje (plg. neigiamo perkėlimo atvejai). Ypač daug dėmesio svetimiosios kalbos gramatinės giminės kategorijos išmokimo tyrimuose sutelkiama į klausimą, ar skiriasi mokinių, kurių gimtoji kalba turi gramatinę giminės kategoriją, ir mokinių, kurių gimtojoje kalboje giminė gramatiškai nėra reiškiamą, mokymosi rezultatai (Foley ir Flynn 2013: 97, Thomas 2013: 26–28).

Ieškant atsakymo į minėtą klausimą išsiskiria du požiūriai, kurie remiasi generatyvinės gramatikos nagrinėjamos universaliosios gramatikos (UG¹⁹) teorijomis. Pirmojoje teorijoje

---

¹⁸ Pastarieji mokymosi veiksniai šioje darbo dalyje atskirai nėra aptariami, tačiau prireikus į juos atsižvelgiama interpretuojant tyrimo duomenis.

¹⁹ Generatyvistų požiūriu, universalioji gramatika – įgimtų universalių gramatikos principų rinkinys, taikomas visose kalbose, veikiantis visų kalbų struktūrinės, semantines ir fonetines savybes. Pasak N. Chomsky'io hipotezės,

teigiama, kad jeigu mokinio gimtojoje kalboje nėra gramatinių požymių, kuriuos turi tikslinė kalba, šis kalbos mokinyš niekada neįsisavins to gramatinio reiškinio taip kaip gimtakalbis. Ši požiūris svetimšios kalbos įsisavinimo ir išmokimo tyrimuose dar įvardijamas kaip hipotezė, angliškai vadinama *Failed Functional Features Hypothesis* (FFFH) (1997 m. sukurta Hawkinso ir Chan, plėtotą ir kitų autorių XXI amžiuje (Ionin 2013: 515)). Ši teorija aiškinama tiesioginės prieigos prie universaliosios gramatikos praradimu ir dažnai yra aiškinama remiantis gramatinės giminės kategorijos išmokimo tyrimais. Pavyzdžiui, anglų kalbos, neturinčios daiktavardinių junginių derinimo gimine ypatybės, gimtakalbis, remiantis šia hipoteze, mokydamasis lietuvių kalbos kaip svetimšios negalės gramatinės giminės kategorijos įsisavinti taip pat kaip lietuvių kalbos gimtakalbis. Tačiau, sakykime, rusų kalbos gimtakalbis gebės įsisavinti lietuvių kalbos giminės derinimo ypatybę kaip ir lietuvis gimtakalbis, nes nors prieigos prie universaliosios gramatikos kalbos vartotojai jau nebeturi, jie remiasi įsisavinta gimtąja kalba, turinčia tuos pačius parametrus.

Priešingą pastarajam požiūrį formuluoja kita hipotezė (angl. *Full Transfer Full Access* (FTFA) *hypothesis*) (Schwartz, Sprouse 1994, 1996, aprašyta White 2003, Mačiukaitė 2008, Haznedar ir Gavrusseva 2013: 341): universalioji gramatika (UG) vis dar pasiekiami ir svetimšios kalbos besimokančiajam suaugusiajam. Hipotezė neatmeta gimtosios kalbos įtakos svetimšios išmokimui, bet teigia, kad universalioji gramatika pasitelkiama tada, kai besimokančiam suaugusiajam prireikia tokio požymio, kurio stokoja jo gimtoji kalba. Remiantis šia hipoteze, anglakalbis, kuris mokosi lietuvių kalbos, gebės pasiekti tokį patį aukštą giminės kategorijos derinimo lygį kaip ir mokiniai, kurių gimtoji kalba turi giminę. Skirsis tik pradinis mokymosi etapas, nes būtent tada mokiniai perkelia savo gimtosios kalbos žinias į tikslinę kalbą.

Apžvelgiant skirtingų kalbų tyrimų rezultatus galima pamatyti, kad dažniau jie atitiktų ne tokią griežtą FTFA hipotezę, atskiriančią mokinių, kurių gimtoji kalba turi giminę kategoriją ir kurių jos neturi, svetimšios kalbos mokymąsi tik tam tikrais (paprastai pirmaisiais) jo etapais. Tai parodė ne vienas svetimšios kalbos įsisavinimo tyrimas. Visa grupė tokių tyrimų sutelkta į gramatinės giminės įsisavinimą. Vienas tyrimas atliktas ir su lietuvių kaip svetimšios kalbos mokiniais. Simona Mačiukaitė (2008), tiriamuosius suskirsčiusi į dvi grupes (tuos, kurių gimtoji kalba turi gramatinę giminę, ir tuos, kurių gimtoji kalba jos neturi) ir atlikusi daiktavardžių ir būdvardžių derinimo gimine tyrimą, statiškai reikšmingo skirtumo tarp dviejų grupių nesurado. Išryškėjo tik tai, kad mokiniai, kurių gimtoji kalba buvo anglų, tačiau būdami 10 metų ir vyresni jie pradėjo mokytis kitų kalbų, turinčių gramatinę giminę kategoriją, pasirodė geriau negu mokiniai,

---

universalioji gramatika yra įgimta duotybė ir kiekvienas žmogus gimsta turėdamas kalbos įsisavinimo mechanizmą (LTŽ 2012: 214).

kurie mokėjo tik anglų kalbą. Taigi rezultatai, rodantys, kad akivaizdaus skirtumo tarp mokinių, kurių gimtoji kalba neturi gramatinės giminės kategorijos, ir tiriamųjų, kurių gimtosiose kalbose gramatinė giminės kategorija yra reiškiamą, nebuvo, būtų palankūs argumentuojat universaliosios gramatikos įsikišimą į kalbos mokymąsi (Mačiukaitė 2008: 101).

Panašus tyrimas atliktas ir su besimokančiais ispanų kalbos kaip svetimiosios (White et al. 2001, aprašytas Franceschina 2005: 117). Pastebėta, kad savo gimtojoje kalboje giminės kategoriją jau įsisavinę studentai, reikšdami giminę tikslinėje kalboje, pasirodė geriau už tuos, kurių gimtoji kalba buvo anglų, tik pradiniam kalbos mokymosi etape. Vidutinio kalbos mokėjimo lygio ir pažengusieji studentai (nesvarbu, kuri kalba būtų jų gimtoji) ispanų kalbos giminę skyrė panašiu tikslumu. Taigi White et al. čia padarė išvadą, kad gimtoji kalba mokantis svetimiosios daro įtaką tik pradiniam etape, vėliau giminės kategorija yra įsisavinama tinkamai nepaisant gimtosios kalbos skirtumų.

Kai kurie tyrimai, taip pat analizuojantys gimtosios kalbos poveikį svetimiosios įsisavinimui, rodo, kad bent jau nežymus skirtumas tarp bendrus gramatinius reiškinius gimtojoje ir tikslinėje kalboje turintys mokiniai kai kuriuos jų aspektus įsisavina lengviau. Pavyzdžiui, dvi grupes prancūzų kalbos studentų tyrusi Marina Todd (1994, aprašyta Oliphant 1997) (pirmąją grupę sudarė anglakalbiai (tik dalinai skiriantys gramatinę giminę (įvardžių formose)), antrąją – vokiečių gimtakalbiai (jiems gramatinė kategorija buvo pažįstama) pastebėjo, kad anglakalbiai užduotyje, kurioje pateiktų daiktavardžių formalioji galūnių reikšmė buvo priešinga semantinei giminei²⁰, buvo linkę ignoruoti semantinę daiktavardžio giminę ir derinti artikelį su juo remiantis tik formaliaisiais kriterijais – galūnėmis. Tai tyrimo autoriai siejo su gimtosios kalbos įtaka svetimiosios mokymuisi. Vis dėlto daugeliu atvejų ryškėja tendencija, kad mokinių, kurių gimtoji kalba turi gramatinę giminę, ir mokinių, kurių gimtosiose kalbose gramatinė giminės kategorija nėra reiškiamą, mokymosi rezultatai (giminės atžvilgiu) skiriasi tik mokymosi pradžioje (plg. Han ir Tarone 2014: 33).

Abi hipotezės, prognozuojančios galimą rezultatų skirtumą tarp mokinių, kurių gimtoji kalba turi gramatinę giminės kategoriją, ir tokių mokinių, kurių gimtojoje kalboje giminė gramatiškai nėra reiškiamą, svarbios ir šiame darbe aptariamam lietuvių kalbos kaip svetimiosios gramatinės giminės kategorijos išmokimo tyrimui. Iš penkiolikos tyrimo dalyvių keturi yra anglų kalbos, kurioje gramatinė giminės kategorija gramatiškai nėra reiškiamą (išskyrus įvardžių *he / she / it* atveju) gimtakalbiai. Likusiųjų mokinių gimtosios kalbos turi gramatinę giminės kategoriją. Be to, tyrimas sutelktas į pradinį kalbos mokymosi etapą, todėl galima palyginti pradėjusių mokytis

---

²⁰ Apie formaliųjų ir semantinių giminės požymių santykį žr. 1.3.3 sk.

svetimosios kalbos gramatinės giminės kategorijos raiškos mokinių, kurių gimtoji kalba turi šią gramatinę giminės kategoriją, atlikčių rezultatus su anglakalbių mokinių, kurių gimtojoje kalboje nėra gramatinės giminės kategorijos, rezultatais. Atsižvelgiant į jau atliktus kitų svetimųjų kalbų išmokimo tyrimus, daroma prielaida, kad šių dviejų grupių mokinių lietuvių kalbos gramatinės giminės kategorijos raiškos rezultatai skirsis.

1.3.2 Derinimo daviklių ir gaviklių formų įtaka svetimosios kalbos gramatinės giminės kategorijos išmokimui

Tiriant gramatinės giminės kategorijos išmokimą, svarbu atkreipti dėmesį į pačią kategorijos raišką. Kaip jau aptarta, derinimo daviklių ir derinimo gaviklių giminė gali būti reiškiamą ir leksiškai (žodžio šaknimi), ir morfologiškai (galūnėmis). Taigi pati žodžio, kurio giminė yra žymima, forma gali svetimosios kalbos mokiniams tiek padėti, tiek apsunkinti giminės kategorijos išmokimą.

Šiame darbe jau buvo minėta Krasheno (1981) suformuluota Natūraliosios įsisavinimo sekos hipotezė, kurios pagrindu laikoma tam tikrų gimtosios ir svetimosios kalbos morfemų įsisavinimo seka. Taigi vienos morfemos, formos ar žodžiai gali būti įsisavinami anksčiau už kitus. Pastebėtina, kad lietuvių kalbos, kaip ir kai kurių kitų kalbų, galūnės, žyminčios giminę, yra **kompleksiškos**, o drauge prie giminės kategorijos šliejasi kitos – pavyzdžiui, skaičiaus ir linksnio – kategorijos (plg. liet. *graž-u*, galūnė *-u* žymį vyriškąją giminę, vienaskaitą ir galininko linksnį). Spėtina, kad dėl tokių morfemų kompleksiskumo jų įsisavinimas turėtų būti vėlesnis nei tų, kurios turi tik vieną reikšmę (Clark 2001: 3, Savickienė 2002: 135). Taigi pradiniam mokymosi etape morfema, kuri kartu su giminės perteikia ir kitas gramatines reikmes gali sukelti nemažai sunkumų.

Gali būti, kad būtent dėl tos priežasties, kad kuo daugiau reikšmių užkoduota morfemoje, tuo vėliau jos įsisavinamos, taip pat vaikų ir suaugusiųjų kalbos įsisavinimo ir išmokimo tyrimuose, pastebima, kad pirmosios formos, kurias jie įsisavina yra **nežymėtosios formos**. Pirmiausia tai rodo vaikų kalbos tyrimai. Teigiama, kad įsisavinant gimtąją kalbą, „morfologinės klaidos dažniausiai susijusios su retų fleksijų ar kategorijų keitimu į dažnesnes ir natūralesnes“ (Kamandulytė 2009: 105). Ta „dažnesne ir natūralesne“ gimine lietuvių kalbos atveju paprastai laikoma vyriškoji – nežymėtoji giminė. Tai pasitvirtina būdvardžių ir daiktavardžių derinimo gimine klaidų atveju, kai su moteriškosios giminės daiktavardžiu vartojamas vyriškosios giminės (ši giminė laikoma dominuojančia) būdvardis: *lėlytė mazas* [:mažas], *negejas* [:negeras] (apie žuvytę), *maikytė te gazus* [:gražus] (Kamandulytė 2009: 105–106). Kaip teigė Krashenas (1982) ir vis dar manoma šiandien (plg. MacWhinney 2008), kai kurie gimtosios ir svetimosios

kalbos įsisavinimo bei išmokymo ypatumai sutampa, todėl keliami prielaida, kad toks vyriškosios giminės dominavimas gali būti tipiškas ir suaugusiesiems mokantis svetimiosios kalbos.

Vyriškosios giminės siejimas su nežymėtąja – universalus reiškinys (Dewaele ir Véronique 2001), ir apie jį giminės išmokimo tyrimuose kalbama daug. Dalis atliktų tyrimų rodo, kad būtent vyriškosios giminės reikšmės žymikliai vartojami tiksliau negu moteriškosios (McCowen ir Alvord 2006: 161). Tai reikštų, kad, pavyzdžiui, vyriškosios giminės artikkeliai ar būdvardžiai dažniau vartojami vietoj moteriškosios. Tokį vyriškosios giminės artikkelių pasirinkimo tikslumą ir didesnę klaidų skaičių moteriškosios giminės atveju yra pabrėžęs ne vienas svetimiosios kalbos išmokimo tyrėjas. Pavyzdžiui, Elizabeth A. Martínez-Gibson (2011), atlikusi ispanų kaip svetimiosios kalbos įsisavinimo tyrimą, priėjo prie išvados, kad didžioji dalis klaidų buvo vyriškosios giminės atributo derinimas su moteriškosios giminės daiktavardžiais (Martínez-Gibson 2011: 191). Panašią tendenciją rodo italų kalbos kaip svetimiosios (Oliphant 1997) besimokančiųjų tendencija su daiktavardžiais, besibaigiančiais balsiu *u* arba bet koku priebalsiu (šie fonologiniai požymiai nėra reguliariai priskiriami vienai kuriai giminės reikšmei) derinti vyriškosios giminės atributus. Taigi kai dėl giminės reikšmės italų kalbos mokinys nėra tikras, atrodytų, jis linkęs rinktis būtent vyriškąją giminę (Oliphant 1997: 27). Tai, kad moteriškosios giminės raiška mokiniams kelia daugiau sunkumų ir kad linkstama perdėtai vartoti (angl. *overuse*) vyriškosios giminės formas, rodo ir kiti svetimųjų kalbos išmokimo tyrimai (plg. Bruhn de Garavito ir White 2002: 162).

Vis dėlto ne visi tyrėjai sutinka su nežymėtosios (vyriškosios) giminės dominavimu tais atvejais, kai besimokantieji kalbos nėra tikri dėl daiktavardžio giminės. Ne vienas tyrimas rodo, kad vis dėlto dažnai moteriškosios ir vyriškosios giminės pasirinkimas yra labai individualus ir visiems atvejams vieno pritaikyti negalėtume. Ir dažnai moteriškosios giminės (tarkime, žymėtosios) artikkeliai ar kiti atributai, morfemos bus pasirinkti kaip numatytieji (angl. *default*) atvejai (McCowen ir Alvord 2006:162). Tai rodo ir jau minėtas vienintelis lietuvių kalbos kaip svetimiosios derinimo gimine išmokimo tyrimas (Mačiukaitė 2008). Tyrimo autorė pastebi, kad visais atvejais, kuriais suderintos netinkamą daiktavardžio giminę žyminčios galūnės, pavyzdžiui: *didelė universitetė, didelė turga, graži parka* ir pan., buvo perdėtai vartojama moteriškoji giminė. Taigi nežymėtosios giminės dominavimo įsisavinant svetimąją kalbą klausimas taip pat dar nėra išspręstas. Šiame darbe aprašomame tyrime taip pat bandoma išskirti, kurias – vyriškosios ar moteriškosios – giminės formas pradedantieji lietuvių kalbos kaip svetimiosios mokiniai vartoja taisyklingiau.

Taip pat nemažą įtaką svetimosis kalbos gramatinių reikšmių išmokimui gali daryti tų formų, kuriose minėtos reikšmės yra žymimos, vartosenos dažnumas, kitaip tarus – **įvesties**²¹ (angl. *input*) **dažnumas**. Iš giminės įsisavinimo tyrimų matyti, kad kuo dažniau mokymo procese vartojama tam tikra gramatinės kategorijos reikšmė, tuo tiriamųjų atsakymai geriau atitinka kalbos sistemą. Pavyzdžiui, vokiečių kalbos tyrimo (Menzel 2005) dalyvių įvestyje dažniausiai pavartota giminės reikšmė buvo vyriškoji (696 formos ir 210 leksemos), o teisingų tyrimo užduočių atsakymų skaičius procentais – 49,3 proc. Lygiagrečiai pasiskirstė ir kitų giminės reikšmių atsakymai. Štai moteriškosios giminės daiktavardžių įvestis buvo 641 forma ir 183 leksemos, taigi teisingų atsakymų skaičius taip pat mažesnis – 43,7 proc. Dar retesni buvo bevardės giminės daiktavardžių pavartojimo atvejai (536 formos ir 161 leksema), o jų reikšmės nustatymas buvo dar netikslesnis – 36,7 proc. Taigi tai patvirtina formų įvesties dažnumo reikšmę gebėjimui tiksliai suderinti tam tikros giminės daiktavardį su reikiamos reikšmės artikeliu. Kaip parodė vokiečių kalbos tyrimas, dažniausiai vartojama giminės reikšmė – vyriškoji – taisyklingiausiai reiškia ir mokinių kalboje (nors pastaruoju atveju būtų galima kelti ir tik ką aptartą formos nežymėtumo klausimą).

Tame pačiame tyrime (Menzel 2005) atkreiptas dėmesys ne tik į tai, kaip dažnai tam tikra giminės reikšmė (vyriškoji, moteriškoji ar bevardė) yra vartojama vokiečių kaip svetimosis kalboms mokinių klausomuose ar skaitomuose tekstuose, tačiau ir į vartojamų **formų reguliarumą**. Tyrimas atskleidė, kad mokinių reakcijos greičiui atpažįstant daiktavardžio giminę nemažos įtakos turi parinktų daiktavardžių giminės priskyrimo požymių reguliarumas (arba kitaip tarus, kanoniškumas – tam tikrų pastebimų taisyklių (pavyzdžiui, tam tikros galūnės siejimas su viena gimine) buvimas arba ne). Kuo vokiečių kalbos daiktavardžio forma buvo reguliariesnė, tuo greičiau mokiniai atliekamų eksperimentų metu atpažino daiktavardžių giminę, o tais atvejais, kai mokinių paprašyta nustatyti daiktavardžių, kurių giminės reikšmė jų formos atžvilgiu yra išimtis, giminę, mokinių reakcijos greitis gerokai sumažėjo, tačiau, pavyzdžiui, ypač reguliarios (t. y. turinčios mažiausiai išimčių) moteriškosios giminės atveju, tiriamųjų atsakymų greitis buvo didžiausias. Apibendrinus šį tyrimą, galima matyti, kad kuo daiktavardžio forma yra reguliariesnė giminės atžvilgiu, tuo giminės reikšmę lengviau atpažinti ir išmokti.

Formų reguliarumo svarba aptariama ir tiriant gimtosios kalbos įsisavinimą. Iš apžvelgtų tyrimų matyti, kad paprastai klaidos daromos tais atvejais, kai daiktavardis yra arba gana nereguliarios morfologiniu aspektu giminės (pavyzdžiui, lietuvių kalbos daiktavardžiai, turintys vardininko linksnio galūnę *-is*, gali būti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės: *graži pil-is*,

---

²¹ Įvestis – tai „sakytinė ar rašytinė kalbinė medžiaga, kuri yra mokiniui pateikiama ir iš kurios jis mokosi, pvz.: nurodymai, mokytojų ir / ar mokinių atrinkti ar sukurti tekstai ir pan.“ (BEKM 2008: 332).

bet *baltas dant-is*), arba dėl išimčių (pavyzdžiui, galūnė *-ė* paprastai žymi moteriškąją giminę, bet daiktavardyje *dėdė* ji nelemia moteriškosios giminės, ir iš to vaikų kalboje kyla klaidų (plačiau žr. 1.3.3 sk.). Teorinėje lietuvių literatūroje šis klausimas nėra keliamas, bet iš gyvosios vaikų kalbos vartosenos pavyzdžių, tendenciją suklysti ten, kur vartojamas ne taip savo forma nuosekliai su gramatine reikšme susiejamas daiktavardis, galime išvelgti, pavyzdžiui: *koks didelis pilis* (iš Austėjos (3 m.) kalbos). Teigiama, kad vaikai daro daug mažiau klaidų su tomis galūnėmis, kuriomis „gali pasitikėti“ (MacWhinney 1989: 269). Galima pastebėti ir tai, kad įsisavinant tiek gimtąją, tiek svetimąją kalbą išimtys paprastai siejamos su nežymėtosios formos pasirinkimu (Oliphant 1997: 2).

Parengtose šiame darbe aprašomo tyrimo užduotyse taip pat pateikiami įvairaus dažnumo ir skirtingų linksniavimo paradigų giminės žymikliai. Analizuojant mokinių užduočių atliktis lyginama, kaip tiriamieji atpažįsta dažnesnės ir retesnės vartosenos formų giminę, kaip jie skiria giminės atžvilgiu reguliarių ir nereguliarių linksniavimo paradigų narių giminės reikšmes. Daroma prielaida, kad dažniau vartojamų ir reguliaresnių formų giminę mokiniai atpažįsta lengviau.

1.3.3 Formaliųjų giminės požymių ir semantikos santykis mokantis kalbos

Šiame darbe aprašomame tyrime analizuojamas semantiškai motyvuotos ir semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimas, taigi šiai analizei svarbus formalių ir semantinių požymių santykis. Pristatant gramatinės giminės kategorijos sampratą minėtas ir jos kompleksiskumas – leksikos, morfologijos, sintaksės ir semantikos sintezė. Dėl šios priežasties kalbos (tiek svimosios, tiek gimtosios) įsisavinimo ir išmokimo tyrimai bando išsiaiškinti, semantiškai ar formaliai išreikštą giminę kalbos besimokantieji įsisavina pirmiau ir kuriais požymiais jie linksta remtis, kai šie nesutampa. Atliktas ne vienas tyrimas, analizuojantis pastaruosius klausimus.

Daugelis gimtosios kalbos įsisavinimo tyrimų parodo, kad semantinis kriterijus nėra lemiamas ir vaikai lengviau atpažįsta ir priskiria giminę daiktavardžiams remdamiesi morfologinėmis jų ypatybėmis (MacWhinney 1978, Böhme & Levelt 1979, (iš Franceschina 2005: 107–108). Kiti tyrimai rodo, kad morfonologinės giminės skyrimo strategijos dominuoja maždaug iki tam tikro amžiaus (pavyzdžiui, 9 metų), o vėliau jas pakeičia semantiniai požymiai (Karmiloff-Smith tyrimas, iš Franceschina 2005: 108). Lietuvių gimtosios kalbos įsisavinimo tyrimuose ši tema nėra gvildenama, bet iš vaikų kalbos pavyzdžių ir jų klaidų analizės matyti, kad pirmaisiais kalbos metais morfologiniai požymiai taip pat gali būti stipresni už semantinius konfliktinės giminės

atvejais, pavyzdžiui, vaikų kalboje aptinkama frazė: *Oi kokia dėdė* (iš Austėjos (3 m.) kalbos²²), rodo formaliojo daiktavardžio požymio (galūnės *-ė*) pirmenybę semantinio požymio (dėdės referentas yra vyras) atžvilgiu.

Atrodo, kad dar daugiau dėmesio semantikos ir formaliųjų požymių santykiui atpažįstant daiktavardžio giminę ir ja derinant, skiriama svetimšios kalbos įsisavinimo tyrimuose. Pavyzdžiui, Barbaros Menzel (2005) vokiečių kalbos giminės kategorijos išmokimo tyrime taip pat išskirti semantinis bei formalusis kintamieji. Mokslininkė atliko du eksperimentus, kuriuose vokiečių kalbos mokinių prašyta kortelėse užrašytiems daiktavardžiams parinkti tinkamą (taigi ir tinkamos giminės) artikelį. Pirmajame eksperimente pasitelktos kortelės, kuriose užrašyti tik profesijų pavadinimai, antrajame – kortelės su profesijų pavadinimais ir paveikslėliais su tos profesijos žmonėmis (vyrais arba moterimis). Vieni žodžiai eksperimento dalyviams buvo žinomi, kiti – dirbtinai sukurti, jų vokiečių kalboje visai nėra, tačiau tiriamieji atpažindami tų žodžių giminę turėjo pakankamai informacijos – tiek formaliuosius giminės požymius (su tam tikra gimine vokiečių kalboje siejamą daiktavardžio morfonologinę formą), tiek semantinę informaciją (paveikslėliuose pavaizduoti vyrai arba moterys). Tyrėja stebėjo, ar kortelėse pateikta semantinė informacija padeda tyrimo dalyviams atpažinti daiktavardžio giminę bei kuriais (semantiniais ar formaliaisiais) požymiais jie remiasi tada, kai atpažįsta konfliktinę giminę. Požymiams sutapus, paaiškėjo, kad prie profesijų pateikti paveikslėliai (taigi išskirtas semantinis požymis) tik nežymiai pagerino tyrėjų atsakymų tikslumą (pavyzdžiui, vyriškosios giminės atveju teisingai parinktų artikelių, pateikus paveikslėlį, dalis – 86 proc., o nepateikus paveikslėlio tik nedaug mažesnis – 75 proc.). Tačiau dar iškalbingesni giminės konflikto atvejų tyrimo rezultatai. Netgi tais atvejais, kai kartu su profesijų pavadinimais buvo pateikti jų atstovų lytį atskleidžiantys paveikslėliai, net 38,5 proc. artikelių buvo parinkti moteriškosios giminės, kai daiktavardžių giminė buvo vyriškoji (tačiau formali giminė būtų nurodžiusi į moteriškąją giminę – taip pat, kaip jau mūsų aptartuoju lietuvišku atveju *dėdė*, ar profesijos pavadinimu *atašė* ir pan.).

Panašų morfologinių giminės reikšmės požymių pranašumą aptaria ne vienas autorius (Franceschina 2005: 182), jis minimas ne tik giminės, bet ir daiktavardžio klasių įsisavinimo ir išmokimo tyrinėjimų darbuose, pavyzdžiui, aptariant *Swahili* kalbos atvejį (Spinner ir Thomas 2014). Atliktas tyrimas parodė, kad tiksliau giminę *Swahili* kaip svetimšios kalbos besimokantieji skyrė kanoniniams morfologiniams atvejams (1/2 klasės viduje) negu semantiškai kanoniškiems daiktavardžiams (3/4 klasėje) (Spinner ir Thomas 2014: 301). Kitaip tariant, daiktavardžių, kurių skirstymas į klases remiasi pirmiausia semantika, ir daiktavardžių kurie skirstomi į klases pagal

---

²² <http://razina.lt/2011/07/14/austejos-zodynas/>

morfologinius požymius, giminės atpažinimas skiriasi – tiksliau daiktavardžio giminę mokiniai atpažįsta pasiremami morfologiniais kriterijais.

Tai tik sustiprina mintį, kad morfologinis daiktavardžių giminės skyrimo kriterijus yra įsisavinamas greičiau negu semantinis. Panašią tendenciją rodo ir ispanų kaip svetimšios kalbos įsisavinimo tyrimas (Schlig (2003), iš Spinner ir Thomas 2014). Šis tyrimas parodė, kad tada, kai semantiškai motyvuota giminė nesutampa su formaliąja, svetimšios kalbos mokiniai linkę derinimą formalizuoti, pavyzdžiui, jeigu vartojamas daiktavardis turi galūnę *-a* (kanoninę moteriškosios giminės žymiklį), nesvarbu, ar jo referentas būtų moteris, ar vyras, su šiuo daiktavardžių ispanų kaip svetimšios kalbos mokiniai linksta su daiktavardžiu derinti moteriškosios giminės artikelius (nors gimtakalbiai čia remiasi semantika ir tada, kai referentas yra vyras, vartoja vyriškosios giminės artikelį).

Vis dėlto kiti tyrimai teikia priešingus rezultatus. Pavyzdžiui, kitas vokiečių kalbos giminės įsisavinimo tyrimas (Delisle 1985, iš Spinner ir Thomas 2014) parodė, kad mokiniai derindami artikelius su daiktavardžiais dažniau remiasi semantika negu morfologija. Netgi tais atvejais, kada artikeliai derinami su semantiškai nemotyvuotą giminę turinčiais daiktavardžiais, jie čia gali atrasti semantinių asociacijų. Pavyzdžiui, vokiečių kalbos daiktavardį *eyeliner* (liet. *akių kontūrų pieštukas*), kurio giminė (kaip ir tipiška galūnei *-er*) yra vyriškoji, vokiečių kaip svetimšios kalbos mokiniai atliktame tyrime laikė ir moteriškosios giminės (ši klaida tyrėjų interpretuojama kaip daiktavardžio semantinė sąsaja su jį naudojančiomis moterimis). Italų kaip svetimšios kalbos tyrimas taip pat parodė, kad (pirmus ir antrus metus) italų kalbos besimokantys studentai, priskirdami daiktavardžiui giminę, linkę remtis semantiniiais kriterijais net ir tada, kai su daiktavardžiais suderinti artikeliai rodo jų priklausymą priešingai giminės reikšmei (Oliphant 1997). Taigi pasitikėjimas semantine ar morfologine informacija su daiktavardžiu gimine derinant kitus elementus, nevienodai reiškiasi mokantis skirtingų kalbų (Spinner ir Thomas 2014: 288) ir skirtingomis aplinkybėmis.

Šiame darbe aprašomo tyrimo pirmoji dalis skiriama semantiškai motyvuotai giminei tirti, o antroji – semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimui, trečioje dalyje tiriama, kaip ir semantinė, ir semantiškai nemotyvuota giminė yra vartojama natūraliai mokinių produkuojamoje kalboje. Apibendrinant tyrimo duomenis analizuojami šių dviejų daiktavardžių tipų giminės atpažinimo rezultatai. Taip pat darbe tiriama, kuriais požymiais – semantiniiais ar formaliaisiais – pradedantieji lietuvių kalbos kaip svetimšios mokiniai remiasi tada, kai atpažįsta konfliktinę daiktavardžio giminę. Atsižvelgiant į prieštarigus šioje darbo dalyje aptartų kitų kalbų kaip svetimųjų išmokymo tyrimų rezultatus, prielaida, kuriais požymiais galėtų remtis būtent lietuvių kalbos kaip svetimšios mokiniai, nėra daroma.

2. GIMINĖS ATPAŽINIMO TYRIMAS

Kaip jau buvo minėta, šį tyrimą sudaro trys dalys. **Pirmoje** analizuojamas semantiškai motyvuotos giminės atpažinimas, taigi čia pateikiami pirmos eksperimento užduoties rezultatai ir jų analizė. **Antrąją** tyrimo dalį sudaro semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimo analizė. Šioje tyrimo dalyje analizuojami 13 pirmos užduoties punktų, kuriuose mokiniai turėjo atpažinti semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžius²³, antros eksperimento užduoties ir trečios eksperimento užduoties rezultatai. **Trečioje** tyrimo dalyje analizuojama giminės raiška spontaniško kalbėjimo užduotyje.

2.1 Semantiškai motyvuotos giminės atpažinimo analizė

Pirmoje tyrimo dalyje analizuojama, kaip lietuvių kalbos kaip svetimšios mokiniai atpažįsta semantiškai motyvuotą giminę, kuriai būdingi ne tik formalieji, bet ir semantiniai giminės požymiai, susiję su referento lytimi. Semantiškai motyvuotos giminės atpažinimas buvo tikrinamas pirmoje eksperimento užduotyje. Taigi šioje tyrimo dalyje aprašoma pirma eksperimento užduotis, jos rezultatai ir pastarųjų analizė.

2.1.1 Pirmos užduoties charakteristika

Pirmoje eksperimento užduotyje dėmesys sutelkiamas į semantiškai motyvuotos giminės atpažinimą. Jos **tikslas** – atsakyti į klausimą, kuriais požymiais – semantiniais ar formaliaisiais – pradedantieji mokyti lietuvių kalbos kaip svetimšios dažniau remiasi atpažindami semantinę giminę ir kuriais atvejais bei kodėl jiems kyla sunkumų. Šiam tikslui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**: 1) ištirti, kaip mokiniai nustato semantiškai motyvuotų daiktavardžių giminę, kai formalieji ir semantiniai požymiai sutampa, 2) išanalizuoti konfliktinės giminės atpažinimą ir 3) ištirti nežymėtąsias giminės nustatymo atvejus. Dėmesys sutelkiamas į gyvus asmenis pavadinančius daiktavardžius, nes pastarieji turi tiek semantinių, tiek formaliųjų giminės požymių, leidžiančių atidžiau pažvelgti į tai, kaip semantikos ir morfologijos sampyna siekiant išmolti lietuvių kalbos žodžių giminę veikia mokymosi rezultatus.

Kaip jau buvo minėta įvade, šiai užduočiai buvo pritaikyta analogiško vokiečių kalbos eksperimento (Menzel 2005) metodika. Barbaros Menzel eksperimentu buvo tikrinama, ar semantinė informacija padeda tyrimo dalyviams atpažinti daiktavardžio giminę bei kuriais (semantiniais ar formaliaisiais) požymiais jie remiasi tada, kai atpažįsta konfliktinę giminę (plačiau

---

²³ Semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžiai pirmoje užduotyje pasitelkti tam, kad atitrauktų tiriamųjų dėmesį tik nuo asmenis žyminčių daiktavardžių giminės, tačiau respondentų atsakymai taip pat naudingi analizuojant semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimą, todėl šie pirmos užduoties punktai įtraukiami į antrąją tyrimo dalį.

apie šio tyrimo metodiką žr. 1.3.3 sk.). Lietuvių kalbos semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimo tyrimui buvo parengta 50 punktų siejimo (giminės atpažinimo) užduotis, kitaip tariant, respondentai turėjo susieti daiktavardžius su tinkamais įvardžiais *tas, ta, tie* ir *tos*. Į užduoties medžiagą įtraukti skirtingi daiktavardžio giminės atvejai: 1) semantiškai motyvuotos giminės daiktavardžiai, kai semantiniai ir formalieji daiktavardžių giminės požymiai sutampa (22 punktai), 2) konfliktinės giminės daiktavardžiai (12 punktų), 3) nežymėtosios giminės atvejai (6 punktai, iš kurių 3 priklauso ir konfliktinės giminės atvejams), 4) semantiškai nemotyvuotos (gramatinės) giminės daiktavardžiai (13 punktų). Kiekvieno aspekto punktai nebuvo sudėti visi greta, kad mokiniai neįžvelgtų giminės žymėjimo tendencijų (žr. 3 lentelę). Semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių į užduotį įtraukta siekiant nukreipti respondentų dėmesį nuo semantiškai motyvuotos giminės, tačiau aptariant pirmos tyrimo dalies rezultatus šių daiktavardžių giminės atpažinimas neanalizuojamas, tai daroma antroje tyrimo dalyje. Taip pat į užduotį įtrauktos ir kelios daiktavardžių daugiskaitos formos, siekiant palyginti, kaip mokiniai dorojasi su vienaskaitos, o kaip su daugiskaitos formų giminės atpažinimu. Daugiskaitos formų į tyrimą įtraukta mažiau negu vienaskaitos, nes jų mokiniai pradėjo mokytis vėliau ir, buvo manyta, yra tik antrinis veiksnys atpažįstant daiktavardžio giminę.

3 lentelė. *Užduotyje pateiktų daiktavardžių giminės aspektai*

Daiktavardžio giminės aspektai	Užduoties punktai²⁴
Daiktavardžiai, kurių semantiniai ir formalieji požymiai sutampa	1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 12, 15, 16, 18, 19, 22, 23, 26, 30, 31, 34, 35, 36, 44, 48
Konfliktinė giminė	6, 14, 27, 32, 38, 39, 40, 41, 43, 46, 47, 50
Nežymėtoji giminė	24, 33, 37, 41 ²⁵ , 47, 50
Semantiškai nemotyvuota giminė	3, 7, 11, 13, 17, 20, 21, 25, 28, 29, 42, 45, 49

Kaip vizuali paspara respondentams taip pat buvo pateikta 50 skaidrių su tais pačiais daiktavardžiais, kurie buvo užduoties lape, ir jų referentus nurodančiais paveikslėliais²⁶.

Kaip jau buvo minėta, užduotį sudarė 50 punktų. Didžiausia įtrauktų daiktavardžių grupė – 22 žodžiai, kurių semantinė ir formalioji giminė sutampa: 18 vienaskaitos atvejų, kurių bent vienas žymi skirtingą linksniavimo paradigmos atvejį (*mokytojas, tėvas, svečias, latvis, brolis, kūdikis, mokinys, aktorius, virėja, elgeta, viešnia, senelė, aktorė, moteris, vagis, žmogus, aktorius*,

²⁴ Užduoties lapas su iš eilės nurodytais užduoties punktais pateiktas 1 priede.

²⁵ Kai kurios daugiskaitos formos atitinka tiek konfliktinę, tiek nežymėtąją giminę, todėl priskiriamos abiem užduoties aspektams.

²⁶ Vizuali paspara pateikiama 1 priede.

sesuo, marti) ir 4 daugiskaitos formos (*pusbroliai, studentės, moterys, vagys*). Atsižvelgiant į minėtų daiktavardžių formalųjį giminės rodiklį (jų galūnes), šalia visų daiktavardžių pateiktos vyrų arba moterų nuotraukos, kurios buvo aiški nuoroda, kad daiktavardžių semantinė giminė (biologinė referentų lytis) sutampa su formaliąja, pavyzdžiui:

1 tas / ta

mokytojas

1 pav.

Siekiant išsiaiškinti, kaip pradedantieji mokyti lietuvių kalbos kaip svetimšalis elgiasi tada, kai semantinė daiktavardžio giminė nesutampa su formaliąja, užduotyje taip pat buvo pateikta 12 konfliktinės giminės atvejų: 7 vienaskaitos (*elgeta, vaidila, kolega, dėdė, žmogus, garsenybė, krupjė*) ir 5 jų daugiskaitos formos (*kolegos, garsenybės* (šie daiktavardžiai pavartoti su dviem skirtingų referentų grupėmis – tik vyrais ir mišria – vyrų ir moterų – grupe) ir *žmonės* (kai kalbama apie vyrus ir moteris). Konfliktinės giminės atvejais, kai daiktavardžio galūnė kanoniškai buvo susijusi su moteriškąja gimine, paveikslėlyje buvo vaizduojamas vyras (pavyzdžiui, *kolega, dėdė, garsenybė*), ir atvirkščiai (pavyzdžiui, *žmogus*):

6 tas / ta

dėdė

2 pav.

43 tas / ta

žmogus

3 pav.

Taip pat, kaip jau buvo minėta, užduotimi tikrinta ir tai, kaip lietuvių kalbos kaip svetimšalis mokiniai geba skirti nežymėtąją giminę (tuos atvejus, kai daiktavardžio referentas – mišri grupė žmonių, kurią sudaro ir vyrai, ir moterys). Kaip ir daugelyje kalbų, lietuvių kalba kaip

nežymėtąją giminę visiems grupėms nariams įvardyti renkasi vyriškąją giminę, taigi tikrintas mokinių gebėjimas taikyti šią taisyklę. Tyrimui parinktos 6 (3 iš jų priklauso ir konfliktinės giminės daiktavardžių grupei) nežymėtosios giminės formos: *žmonės, studentai, kolegos, garsenybės, vaikai, tėvai*, pavyzdžiui:

24 tie / tos

tėvai

4 pav.

Kaip jau buvo užsiminta, siekiant nukreipti respondentų dėmesį nuo semantiškai motyvuotos giminės, užduotis papildyta 13 semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių (įtrauktos visos 12 skirtingų linksniavimo paradigmų: *namas, kelias, medis, obuolys, kava, vyšnia, stotelė, pilis, sultys, debesis, medus, skaičius, šuo*). Drauge su semantiškai nemotyvuotų daiktavardžių pavadinimais taip pat buvo pateikiami paveikslėliai:

13 tas / ta

obuolys

5 pav.

Taigi užduotimi tikrinta, kaip mokiniai atpažįsta daiktavardžių giminę, kai jiems pateikiami tiek formalieji daiktavardžio požymiai (daiktavardžio vardininko linksnis), tiek kontekstinė informacija (paveikslėliai, asmenų atvejų nurodantys jų biologinę lytį). Buvo daroma prielaida, kad netgi negirdėję ar nemokėdami tam tikro žodžio, mokiniai turės galimybę atskirti jo giminę – pasiremti referento lytimi arba daiktavardžio galūne.

Jau aptartame vokiečių kalbos giminės kategorijos tyrime (Menzel 2005) į daiktavardžių, kurių giminę turėjo atpažinti tiriamieji, sąrašą įtraukta netgi vokiečių kalboje neegzistuojančių žodžių, kad būtų patikrinta, kaip tyrimo dalyviai elgiasi tada, kai žodžių nemoka, bet turi tam tikros semantinės ir gramatinės informacijos. Šiame straipsnyje aprašomo tyrimo

atveju žodžiai nebuvo kuriami, tačiau pasitelkiamos mokiniams dar, kaip spėjama, nežinomos leksemos. Taigi užduočiai parinktą žodžių sąrašą galima suskirstyti į dvi grupes: vienoje (42 žodžiai) yra žodžiai, kurie buvo vartojami Stumbrienės ir Kaškelevičienės vadovėlyje „Nė dienos be lietuvių kalbos“ (2004) ir tikėtina, kad tiriamieji juos moka, kitą grupę (8 žodžiai) sudarė žodžiai, kurių vadovėlyje pateikta nėra, tad tikėtina, kad tiriamieji jų nemoka (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Į užduotį įtraukti daiktavardžiai

Daiktavardžiai, kurie yra vadovėlyje	Daiktavardžiai, kurių nėra vadovėlyje
<i>mokytojas, moteris, namas, senelė, aktorius, dėdė, vyšnia, virėja, tėvas, žmogus, šuo, obuolys, studentė, studentas, sesuo, debesis, aktorė, latvis, stotelė, pilis, mokinys, pusbrolis, tėvas, kelias, medis, skaičius, svečias, brolis, vaikas, medus, žmogus, kūdikis, kava, sultys</i>	<i>krupjė, vaidila, kolega, marti, elgeta, vagis, viešnia, garsenybė</i>

Kai kurie iš žodžių (keičiant referentų lytį ar skaičių) pavartoti kelis kartus: *moteris, tėvas, žmogus, kolega, vagis, garsenybė* (žr. 1 priedą). Tuo tikrinama, ar skirtingai pateiktos daiktavardžių formos ir skirtingos referentų grupės daro įtakos giminės atpažinimui.

2.1.2 Atlikčių rezultatai

2.1.2.1 Daiktavardžio giminės atpažinimas, kai semantiniai ir formalieji požymiai sutampa

Kaip jau buvo minėta, į tyrimą įtraukti 22 punktai su daiktavardžiais, kurių semantiniai ir formalieji požymiai sutampa. Šių punktų atsakymų rezultatai pateikti 5 lentelėje. Raudonai žymimi klaidingi atsakymai.

5 lentelė. Respondentų atsakymai, atpažįstant giminę, daiktavardžių, kurių semantiniai ir formalieji giminės požymiai sutampa

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Mokytojas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n ²⁷	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Brolis	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Aktorius	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Virėja	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas

²⁷ Užduotis neatlikta.

Tėvas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Žmogus	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	ta	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Latvis	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Mokinys	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Kūdikis	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Vagis	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Svečias	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Moteris	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Senelė	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Sesuo	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Aktorė	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Marti	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta (?) ²⁸	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Viešnia	-- ²⁹	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Elgeta (moteris)	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	tas	ta	ta	ta	ta
Moterys	tos	tos	tos	tie	tos	tos	n	tos	tos	tos	tos	tos	tos	tie	tos
Studentės	tos	tos	tos	tie	tos	tie	n	tos	tos	tos	tos	tos	tos	tie	tos
Pusbroliai	tie	tie	tie	tie	tie	tos	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tos	tie
Vagys	tie	tie	tie	tos (?)	tie	tos	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tos	tie

Kaip ir buvo galima tikėtis, mažiausiai (lyginant su likusiais užduoties punktais) sunkumų pradendantiesiems lietuvių kalbos kaip svetimosis mokiniams kilo atpažįstant giminę tų daiktavardžių, kurių semantiniai ir formalieji giminės raiškos požymiai sutampa. Tokiu atveju tiriamieji turėjo dvigubą pagalbą – tą pačią daiktavardžio giminę respondentai galėjo išvelgti tiek daiktavardžio galūnėje, tiek jo reikšmę iliustruojančiame paveikslėlyje. Atpažįstant šios grupės daiktavardžių vienaskaitos formos giminę, buvo padarytos tik dvi klaidos ir vieno punkto atsakymas išvis nepasirinktas. Pirmoji klaida padaryta priskiriant įvardį daiktavardžiui *elgeta*, kuris, kai kalbama apie vyrą, yra konfliktinės giminės, bet jo referentu esant moteriai, šio daiktavardžio

²⁸ Respondento atsakyme buvo ir klaustukas. Toliau klaustukai taip pat žymimi.

²⁹ Punkto atsakymo nėra. Ir toliau visose rezultatų lentelėse, kai punktų atsakymai nepateikti, dedamas brūkšny.

formalioji giminė sutampa su semantine. Taigi šiuo atveju klaida padaryta tada, kai su *elgeta* pasirinkta derinti vyriškosios giminės įvardžio formą *tas*, nors paveikslėlyje buvo matyti moteris. Dėmesys atkreiptinas į tai, kad mokiniai šio žodžio dar nesimokė, o tai taip pat galėjo tapti klaidos priežastimi. Žinoma, nemokėdami žodžio, tiriamieji galėjo pasiremti paveikslėlyje pateikta informacija – matoma referento lytimi, tačiau vienas mokinyš taip nepasielgė. Kaip jau buvo minėta, tą pačią užduotį atlikti paprašyta ir 8 lietuvių gimtakalbių kontrolinės grupės. Atpažindamas daiktavardžio *elgeta* giminę, vienas jų taip pat pasirinko įvardį *tas*, vėliau paaiškindamas, kad daiktavardį *elgeta* laiko vyriškosios giminės (panašiai kaip *kolegos* atveju). Taigi jei ir gimtakalbiams aptariamam atveju kyla abejonių, natūralu, kad jų gali kilti ir svetimkalbiam žmogui.

Taip pat minėtini dar du daiktavardžiai: *marti* ir *viešnia*. Pirmasis daiktavardis visų respondentų taisyklingai susietas su įvardžio forma *ta*, tačiau M8 atsakymų lape šalia teisingo atsakymo prirašytas ir klaustukas. Spėtina, kad respondento abejonę nulemti galėjo tiek nekanoninė daiktavardžio vienaskaitos vardininko forma (galūnė *-i*), tiek galimai neatpažinta leksema (daiktavardžio *marti* vadovėlyje nėra). M1 dvejonė išreikšta nepasirenkant jokio atsakymo daiktavardžio *viešnia* atveju. Šis daiktavardis taip pat nėra įtrauktas į tiriamųjų grupės naudojamo lietuvių kalbos kaip svetimšios vadovėlį. Taigi matydamas nežinomą žodį respondentas nebandė kliautis nei semantine, nei gramatine informacija, kuri dažniausiai buvo pasitelkiama tuomet, kai daiktavardžiai buvo respondentams žinomi. Pavyzdžiui, lygiai tą pačią galūnę turintis tik semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardis *vyšnia* visų respondentų buvo taisyklingai suderintas su pasirinktu įvardžiu *ta*. Pastaruoju atveju respondentams negalėjo padėti semantinė informacija, o formalusis požymis – galūnė *-ia* – nepakeitė minėto respondento pasirinkimo *viešnios* atveju. Taigi skirtumas tarp šių leksemų, atrodytų, tėra jų naujumas – viena tiriamiesiems buvo jau pažįstama, kita – galimai nauja. Tai rodo, kad išankstinis darbas su leksemomis, jų vartoseną palengvina ir giminės atpažinimą.

Vienas ukrainiečių kalbos gimtakalbis (M9) su daiktavardžiu *žmogus* (jo referentui esant vyriškosios lyties asmeniui) suderino įvardį *ta*. Morfologinė daiktavardžio *žmogus* giminė ukrainiečių kalboje yra moteriškoji (*людина*) ir su juo derinamos kalbos dalys – taip pat moteriškosios giminės (plg. *хороша людина*, liet. *geras žmogus*). Tai rodo galimą gimtosios kalbos įtaką mokantis lietuvių kalbos giminės kategorijos. Tokia daiktavardžio *žmogus* giminės interpretacija mokinio, kurių gimtoji kalba ukrainiečių, galėtų būti neigiamo perkėlimo (angl. *negative transfer*) – reiškiniu, kai gimtosios kalbos žinios, neatitinkančios tikslinės kalbos taisyklių, yra perkeliamos į svetimąją kalbą (Ellis 1997: 51, Brown 2007: 66), pasekmė. Tai galėjo lemti M9 respondento pasirinkimą su daiktavardžiu *žmogus* sieti moteriškosios giminės įvardį.

Vis dėlto daugiau klaidų padaryta tada, kai respondentai bandė atpažinti daiktavardžių, kurie buvo pateikti daugiskaitos forma, giminę. 11 iš 14 respondentų ir šiuo atveju neklydo. Vis dėlto klaidų pasitaikė visose daiktavardžių ir įvardžių daugiskaitos formose: trys respondentai suklydo įvardžius derindami su dviem daiktavardžiais: *studentės* ir *vagys*, du iš jų suklydo derindami ir likusius du daiktavardžius: *moterys* ir *pusbroliai*. Pastebėtina, kad vienodai klystama tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės atpažinimo atvejais. Kadangi respondentai turėjo galimybę matyti pateiktų daiktavardžių referentų lytį, problemų kelti galėjo tik pati daiktavardžio arba įvardžio forma. Pirmiausia galima kalbėti apie formaliai sunkiai nustatomą daiktavardžio vardininko linksnio daugiskaitos formos galūnę *-ys*. Įprasta, kad lietuvių kalbos daiktavardžių galūnės rodo tam tikrą giminės reikšmę. Pavyzdžiui, vienaskaitos galūnė *-a*, o daugiskaitos – *-os*, paprastai siejamos su moteriškąja gimine, o *-as* ir *-ai* – su vyriškąja. Ir, kaip rodo svetimųjų kalbų tyrimai, giminę priskirti dažnesnėms ir reguliariai su tam tikra gimine siejamoms galūnėms yra kur kas paprasčiau, mokiniai tokiais atvejais gerokai mažiau klysta (plg. ispanų kalbos tyrimai, aprašyti Spinner ir Thomas 2012: 286). Taigi ir lietuvių kalbos atveju minėtos tipiškai tam tikrą giminę žyminčios galūnės atpažįstamos geriau. Tarp semantiškai nemotyvuotos giminės atvejų pateikus daugiskaitinį daiktavardį *sultys*, nors jo tiriamųjų grupė ir buvo mokyta, beveik pusė (6 iš 14) respondentų pasirinko vyriškosios giminės įvardį *tie* (neatitinkantį kalbos sistemos). Pastarojo daiktavardžio giminės atpažinimas sukėlė daugiausia sunkumų (6 klaidos iš 14 galimų – tai didžiausias klaidų skaičius eksperimente). Tačiau tokią pačią galūnę turinčios formos *moterys* ir *vagys* su įvardžiais *tos* ir *tie* suderinti taisykliau (*moterys* – 2 klaidos, *vagys* – 3). Tokie duomenys patvirtina mintį, kad semantinė informacija yra paranki atpažįstant daiktavardžio giminę (Tight 2006: 150).

Vis dėlto po 2 ir 3 klaidas buvo padaryta ir atpažįstant galūnių *-iai* ir *-ės*, daugeliu atveju atitinkamai žyminčių vyriškąją ir moteriškąją, daiktavardžių gimines. Tų pačių *-iai* ir *-ės* galūnių vienaskaitos formos semantiškai motyvuotos giminės atveju problemų respondentams išvis nekėlė (pavyzdžiui, visi respondentai įvardį tinkamai susiejo su daiktavardžių *aktorė*, *senelė*, *stotelė*, *vagis*, *brolis* vienaskaitos vardininko formomis). Kadangi nežymėtuojų skaičiaus kategorijos nariu lietuvių kalboje laikoma vienaskaita (plg. Kasperavičienė 2006: 221, Kazlauskienė et al. 2011: 3), jos pirmiausia ir mokoma lietuvių kalbos kaip svetimiosios kursuose, o daugiskaitos formų mokytį pradama vėliau. Šiame eksperimente dalyvavusi pradedančiųjų lietuvių kalbos mokinių grupė su sudėtinga daugiskaitos formų sudarymo sistema pradedama supažindinti ketvirtąją mokymo savaitę, o skirti vienaskaitos formų giminę mokytį pradama jau pirmosiomis pamokomis. Pats tyrimas atliktas dvyliktąją mokymosi savaitę, taigi daugiskaitos formos – tai palyginti dar naujas reiškinys tiriamiesiems. Jiems susidūrus su daiktavardžių daugiskaitos

formomis, tenka atpažinti ir papildomą (daugiskaitos) reikšmę galūnėje, todėl identifikuoti giminės reikšmę respondentams dažnai tampa sudėtingiau. Gimtosios kalbos įsisavinimo teorijoje ir vaikų kalbos tyrimuose rašoma apie tai, kad daiktavardžių galūnių kompleksiskumas lemia vėlyvą jų įsisavinimą (Clark 2001: 3, Savickienė 2002: 135). Matyti, kad mokantis svetimiosios kalbos, galūnės, perteikiančios daugiau reikšmių, taip pat kelia papildomų sunkumų.

Painiavos, atpažįstant daiktavardžių daugiskaitos giminę, kilti galėjo ir dėl to, kad kai kuriose mokinių gimtosiose (ukrainiečių ir rusų) kalbose skirtumo tarp moteriškosios ir vyriškosios giminės daugiskaitos formų nėra (plg. *їого брати молоді* (liet. *jo broliai jauni*) vs *їого сестри молоді* (liet. *jo seserys jaunos*)). Didžiąjai daliai tiriamųjų, kurių gimtoji kalba ukrainiečių ar rusų, tai nekliudė, tačiau ukrainiečių kalbos gimtakalbiai M6 ir M14 klydo atpažindami kone visų daiktavardžių daugiskaitos formų giminę. Triskart iš keturių suklydo ir anglų kalbos gimtakalbis M4. Jo gimtojoje kalboje gramatinės giminės kategorijos išvis nėra, todėl daiktavardžio giminės atpažinimas gali tapti dar sudėtingesne užduotimi. Be neigiamo perkėlimo, mokantis svetimųjų kalbų, atsiranda ir teigiamo perkėlimo galimybė (Ellis 1997: 51, Brown 2007: 66). Manoma, kad kalbų, kurių gramatinė sistema yra panaši į tikslinės, gimtakalbiai turėtų daryti mažiau klaidų (Bhela 1999: 22), nes gimtosios kalbos žinios gali būti perkeltamos į tikslinę. Pavyzdžiui, tai, kad ispanų kalboje su daiktavardžių daugiskaitos formomis derinamos kalbos dalys taip pat gali būti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės, galėjo padėti M12 be klaidų susieti įvardžius su daiktavardžių daugiskaitos formomis. M6 ir M14 tokios teigiamo perkėlimo galimybės neturėjo, o M4, kurio kalboje gramatinės giminės kategorijos išvis nėra, nei vienaskaitos, nei daugiskaitos atvejais neturėjo žinių, kurias galėtų perkelti, todėl šiam mokiniui kylantys giminės atpažinimo klausimai taip pat galėtų būti siejami su gimtosios anglų ir tikslinės lietuvių kalbos skirtumais.

2.1.2.2 Nežymėtosios giminės atpažinimas

Kaip jau buvo rašyta, tyrime buvo analizuoti 6 nežymėtosios giminės atvejai. Rezultatai apibendrinti šioje lentelėje:

6 lentelė. Respondentų atsakymai atpažįstant nežymėtąją giminę

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Tėvai	tie	tie	tie	tie	tos	tie	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie
Studentai	tie	tie	tie	tie	tos	tos	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie
Vaikai	tos	tie	tie	tie	tos	--	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie

Kolegos	tie	tie	tie	tie	tos	tie	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie
Žmonės	--	tos	tie	tie	tos	tie	n	tie	tos	tie	tie	tie	tie	tie	tie
Garsenybės	tos	tie	tie	tie	tos	tie	n	tos	tos	tie	tie	tie	tie	tos	tie

Kaip jau minėta, nežymėtoji lietuvių kalbos giminė, kai kalbame apie žmogų, yra vyriškoji (plg. Holvoet ir Semėnienė 2006). Su šia kalbos sistemos taisykle studentai susipažįsta iš karto, kai pradeda mokytis daiktavardžio daugiskaitos formų (ketvirtąją mokymosi savaitę). Atliktame tyrime pradedantiesiems mokytis lietuvių kalbos kaip svetimšios nežymėtosios giminės atpažinimas didelių sunkumų nesukėlė. Vis dėlto nebuvo nė vienos daiktavardžio daugiskaitos formos, kurios referentai būtų tiek vyriškosios, tiek moteriškosios lyties ir kurią siejant su įvardžiu, nebūtų palikta klaidų. Pavyzdžiui, vienas respondentas (M5) visais mišrios lyties grupių atvejais daiktavardžiams *žmonės, studentai, kolegos, vaikai ir tėvai*, priskyrė moteriškosios giminės įvardžio formą *tos*. Būtų galima kelti klausimą, ar pastarasis respondentas apskritai taisyklingai sieja įvardžio formas *tie* ir *tos* su atitinkamomis giminės reikšmėmis. Vis dėlto, kai šiam mokiniui teko sieti įvardį su kitomis daugiskaitos formomis (pavyzdžiui, *studentės, moterys, pusbroliai*), jokios painiavos nebuvo. Tai rodo, kad respondento pasirinkimo pokyčius galima lėmė ekrane matoma mišrios lyties žmonių grupė. Dar trys mokiniai priskyrė klaidingos giminės įvardį vienam iš trijų daiktavardžių – *studentai, vaikai* ir *žmonės*. Dar po vieną mokinį nepasirinko nė vienos įvardžio formos daiktavardžių *žmonės* ir *vaikai* atveju. *Vaikų* ir *studentų* atvejais klydę mokiniai – M1 ir M6. Pirmojo gimtoji kalba – anglų, o antrojo – ukrainiečių, kaip ir M5, kuris klydo visais nežymėtosios giminės atvejais. Šių kalbų gramatinė sistema atpažįstant daiktavardžio daugiskaitos formas taip pat galėjo turėti įtakos minėtų daiktavardžių formų giminės atpažinimui. Pavyzdžiui, ukrainiečių ir rusų kalboje daugiskaitos formų vyriškosios ir moteriškosios giminės galūnės yra vienodos, todėl nežymėtosios giminės klausimas šios kalbos gimtakalbiams nėra toks aktualus, priešingai negu, pavyzdžiui, tyrime dalyvavusiai ispanakalbei ar latvių kalbos gimtakalbei (ispanų ir latvių kalboje daugiskaitos formų nežymėtąja gimine taip pat laikoma vyriškoji). Vis dėlto 10 iš 14 respondentų daugiskaitos nežymėtą giminę siejo su vyriškosios giminės forma be jokių sunkumų.

2.1.2.3 Konfliktinės giminės atpažinimas

Kitas tiriamasis aspektas – konfliktinė giminė. Užduotyje buvo pateikta 12 jos atvejų, kurių atlikties rezultatai apibendrinti 7 lentelėje.

7 lentelė. Respondentų atsakymai, atpažįstant konfliktinę giminę

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Garsenybė (vyras)	--	tas	ta	tas	tas	ta	n	tas	ta	tas	ta	tas	tas	tas	tas
Garsenybės	tos	tie	tie	tie	tie	tie	n	tos	tos	tie	tie	tie	tie	tie	tie
Garsenybės	tos	tie	tie	tie	tos	tie	n	tos	tos	tie	tie	tie	tie	tos	tie
Dėdė	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	ta	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Elgeta (vyras)	ta	tas	tas	tas (?)	tas	ta	n	tas	ta	tas	tas	tas	tas	ta	tas
Kolega	tas	tas	tas	tas (?)	tas	tas	n	tas	ta	tas	tas	tas	tas	ta	tas
Kolegos (vyrai ir moterys)	tie	tie	tie	tie	tos	tie	n	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie	tie
Kolegos (vyrai)	tos	tie	tie	tos	tie	tos	n	tie	tos	tie	tie	tie	tie	tos	tie
Krupjė	--	tas	tas	tas	tas	ta	n	--	ta	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Vaidila	tas	tas	tas	tas	tas	ta	n	tas	ta	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Žmogus	tas	ta	tas	tas	ta	tas	n	tas	tas	ta	ta	tas	ta	tas	tas
Žmonės	--	tos	tie	tie	tos	tie	n	tie	tos	tie	tie	tie	tie	tie	tie

Atvejais, kai formalieji daiktavardžio požymiai nesutapo su semantiniiais, respondentų atlikčių rezultatai buvo įvairesni. Mažiausiai sunkumų mokiniams sukėlė daiktavardžio *dėdė* giminės atpažinimas. Šiuo atveju klaida buvo pastebėta tik vieno respondento atsakymų lape. Tokį sėkmingą daiktavardžio giminės atpažinimą lemti galėjo tai, kad tiriamieji gerai moka pačią leksemą. Su daiktavardžiu *dėdė* mokiniai supažindinami jau trečiojoje kurso pamokoje (apie trečią–ketvirtą mokymosi savaitę) ir jo vartoseną palyginti su kitais šioje tyrimo dalyje pateiktais daiktavardžiais yra kur kas dažnesnė, daugelis konfliktinės giminės daiktavardžių (plg. *vaidila*, *kolega*, *krupjė*, *garsenybė*, *elgeta*, kurių vadovėlyje iš viso nėra) yra retesnės vartosenos ir respondentams galimai dar nežinomi. Dar du nedaug sunkumų tiriamiesiems kėlė daiktavardžiai – „vyriškosios lyties asmenis žymintys moteriškosios morfologinės giminės daiktavardžiai“ (Judžentis 2002: 45) *vaidila* ir *kolega* (taip pat kaip ir *dėdė*). Respondentai M9 ir M14, užuot atsižvelgę į referento lytį ir su daiktavardžiu *kolega* suderinę įvardį tas, parinko jam moteriškosios giminės įvardžio formą *ta*. Taip pat du respondentai (M6 ir M9) su daiktavardžiu *vaidila* pasirinko derinti įvardį *ta*. Pastaraisiais atvejais mokiniai buvo linkę remtis morfologiniais, o ne semantiniiais

daiktavardžių požymiais. Taigi dalis konfliktinės giminės atvejų, kai vyriškosios lyties asmenis žymintys daiktavardžiai yra moteriškosios morfologinės giminės formos, didelių sunkumų tyrimo dalyviams nesukėlė.

Daugiau klausimų kėlė hibridiniai daiktavardžiai. 4 mokiniai suklydo atpažindami daiktavardžio *elgeta* (kurio referentas vyras) giminę, 5 mokiniai – daiktavardžių *krupjė* (referentas – vyras) ir *žmogus* (referentas – moteris) giminę. Šių daiktavardžių referentas, nelygu kontekstas, gali būti tiek vyras, tiek moteris. Minėti daiktavardžiai *dėdė*, *vaidila*, ar *kolega*, priešingai, gali pavadinti tik vyrą (kuris ir buvo rodomas paveikslėliuose), taigi pastarieji daiktavardžiai kėlė mažiau sunkumų. Vis dėlto didesnis klaidų skaičius, siejant įvardį su daiktavardžiais *elgeta*, *krupjė* ir *žmogus* (primintina, kad mokiniai matė ir paveikslėlį), rodo, kad šių daiktavardžių galimybė pavadinti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios lyties asmenį yra daugiau abejonių mokiniams kėlęs reiškinys. Tokia hibridinė daiktavardžio prigimtis gali būti respondentų atsakymų įvairovės priežastis. Respondentai mato vyro paveikslėlį ir pasikliauja žodžio morfologiniais požymiais, nesuvokdami daiktavardžio hibridiškumo. Tai gali lemti, kad jie šių žodžių (išskyrus *žmogus*) dar nemoka ir visiškai pasikliauja morfologija.

Konfliktinės giminės (taigi ir minėtų hibridinių daiktavardžių) atvejais mokiniams padėti galėjo vizuali paspara. Tačiau kai kuriais atvejais net 36 procentai (5 iš 14) apklaustųjų, siedami įvardį su konfliktinės giminės daiktavardžiais, klio vėsi morfologiniais, o ne semantiniais daiktavardžio giminės požymiais. Kai kuriais atvejais paveikslėliuose pateikiama semantinė daiktavardžių informacija sukėlė netgi daugiau sumaišties. Komentuodamas užduotį vienas respondentas paminėjo manęs, kad tyrėjas paveikslėliais norėjo suklaidinti respondentus, todėl rinkosi priešingą referento lyčiai įvardžio giminę.

Kita vertus, su lietuvių kalbos vyriškosios morfologinės giminės daiktavardžiais, kurių referentas gali būti moteris, kitos kalbos dalys derinamos kitokiu principu. Pavyzdžiui, su daiktavardžiu *žmogus* siedami įvardį *tas* respondentai klysta tada, kai remiasi būtent referentine informacija – gimtakalbiai lietuviai, kaip parodė kontrolinės grupės rezultatai, net ir kalbėdami apie moterį renkasi junginį *tas žmogus*, o ne *ta žmogus*. Taigi šiuo atveju klaidų nedaro tie, kurie remiasi pirmiausia formaliaisiais giminės požymiais. Jeigu palygintume respondentus, kurie klydo atpažindami daiktavardžių *krupjė* ir *žmogus* giminę, matytume, kad nors kiekvienu atveju suskaičiuota po penkis klydusius, klaidos pasiskirstė tarp 10 skirtingų žmonių. Taigi vieni mokiniai buvo linkę remtis formaliaisiais požymiais, likę – semantiniais. Aiškaus skirtumo tarp tų, kurie linkę remtis semantine informacija, ir tų, kurie pirmiausia kliaujasi formaliaisiais daiktavardžio požymiais, nematyti, bet pastebėtina, kad iš penkių respondentų, su daiktavardžiu *žmogus* susiejusių moteriškosios giminės įvardį *ta*, keturi buvo ukrainiečių kalbos gimtakalbiai. Kaip jau minėta,

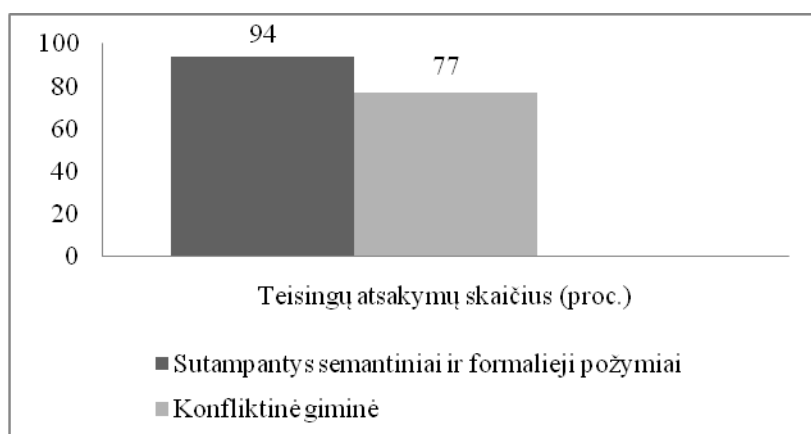
morfologinė daiktavardžio *žmogus* giminė ukrainiečių kalboje yra moteriškoji (*людина*) ir su juo derinamos kalbos dalys – taip pat moteriškosios giminės (plg. *хороша людина*, liet. *geras žmogus*). Tai rodo, kad paveikslėliuose pamatyta moteriškoji lytis, galėjo duoti dar daugiau pagrindo ukrainiečių kalbos gimtakalbiams daiktavardį *žmogus*, kaip ir jų kalboje, sieti su moteriškąja gimine. Apibendrinant galima teigti, kad, kai mokiniai atpažindami konfliktinę giminę daro klaidų, jas paprastai lemia tai, kad kliaujamasi morfologiniais daiktavardžio požymiais arba tai, kad perkeliamos gimtosios kalbos žinios, neatitinkančios lietuvių kalbos normos.

Atskirai aptartinas daiktavardžio *garsenybė* giminės atpažinimas. Pirmiausia prisimintina, kad šio daiktavardžio, kaip ir žodžio *modelis* (Judžentis 2005: 46), giminė priklauso nuo jo referento, bet lietuvių kalboje jo derinimas gimine dar nėra nusistovėjęs. Pavyzdžiui, kontrolinės grupės 5 tiriamieji su daiktavardžiu *garsenybė*, kurio referentas – vyras, derinti pasirinko moteriškosios giminės įvardžio formą *ta*, o 3 – vyriškosios giminės formą *tas*. Taigi ir gimtakalbių nėra vieningos nuomonės, kuriems požymiams (formaliesiems ar semantiniams) šio daiktavardžio atveju teikiama pirmenybė. Svetimkalbiai lietuvių kalbos mokiniai šiomis aplinkybėmis taip pat elgiasi skirtingai. Kai respondentams ekrane buvo pateikta garsaus vyro nuotrauka, o šalia įrašytas daiktavardis *garsenybė*, kurio galūnė įprastai laikoma moteriškosios giminės rodikliu, 9 iš tiriamųjų pasirinko vyriškosios giminės įvardį *tas*, o 5 – moteriškosios giminės įvardžio formą (*ta*). Atsakymų pasiskirstymas čia atvirkščias lietuvių gimtakalbių pasirinktims. Pastebėtina ir tai, kad respondentus prašant susieti įvardį *tas* su tuo pačiu daiktavardžiu *garsenybė*, tik daugiskaitos forma, pasitikėjimas semantine informacija dar labiau išaugo. 11 iš 14 respondentų su daiktavardžio forma *garsenybės*, kurio referentas – grupė vyriškių, derino vyriškosios giminės įvardžio *tas* daugiskaitos formą – *tie*. 10 iš 14 respondentų taip elgėsi ir tada, kai daiktavardžių referentai buvo ir mišri vyrų bei moterų grupė. Lietuvių kalbos mokiniai dažniau rėmėsi semantine informacija, o gimtakalbiai lietuviai – formaliaisiais daiktavardžio požymiais.

Įvairiau respondentų atsakymai pasiskirsto tada, kai jie parenka įvardį *tie* arba *tos* daugiskaitos formai *kolegos*. Kai šalia šio daiktavardžio buvo pateiktas paveikslėlis su vyrų grupe, 5 iš 14 respondentų rinkosi moteriškosios giminės įvardį *tos*. Šiuo atveju taip pat galima manyti, kad mokiniai rėmėsi morfologiniais daiktavardžio giminės rodikliais, nepaisydami to, kad paveikslėlyje matė tik vyrus. Tačiau kai to paties daiktavardžio referentas buvo mišri vyrų ir moterų grupė, suklydo tik vienas lietuvių kalbos mokinytis. Jau buvo aptarta, kad tiriamoji grupė pakankamai gerai vartoja nežymėtąją giminę. Todėl atrodo, kad ir šiuo atveju jie sėkmingai pritaiko išmoktą taisyklę. Vis dėlto iš užduoties rezultatų galima spręsti, kad kaip elgtis, kai morfologinė daiktavardžio forma nesutampa su semantine informacija (žymimų referentų lytimi), mokiniams dar nėra gerai žinoma.

2.1.2.4 Pirmos užduoties atlikčių rezultatų apibendrinimas

Apibendrinus šios užduoties rezultatus aiškėja, kad konfliktinės giminės atvejai mokiniams kelia daugiau sunkumų negu tie atvejai, kuriais semantiniai giminės požymiai sutampa su formaliaisiais. Iš viso tyrimo išskyrus tik konfliktinės giminės atvejus (kaip nusistovėjusios vartosenos neturintis *garsenybės* atvejis į bendrą rezultatą neįtraukiamas), aiškėja, kad mokiniams atpažįstant konfliktinę giminę pateikti 77 procentai (97 taisyklingos formos iš 126 galimų) teisingų atsakymų. Vis dėlto parinkti tinkamos giminės įvardžio formą daiktavardžiams, kurių semantiniai giminės požymiai sutampa su morfologiniais, mokiniams sekėsi kur kas geriau:

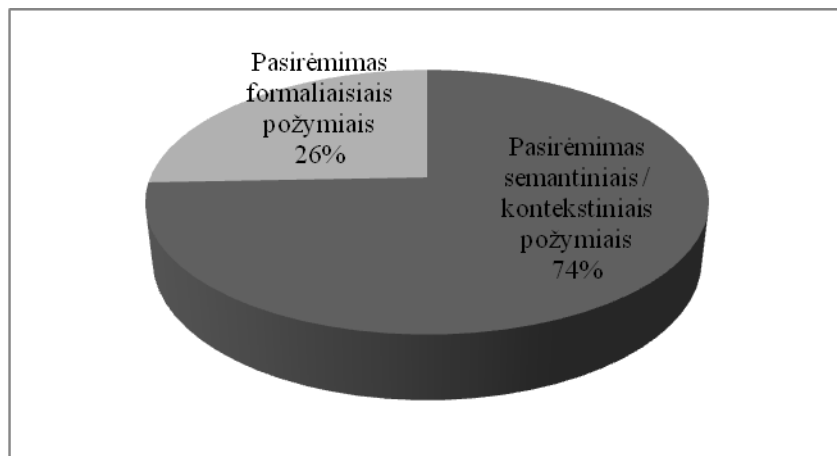

6 pav. *Sutampančių semantinių ir formaliųjų giminės požymių ir konfliktinės giminės atvejų atpažinimas*

Taigi galima daryti prielaidą, kad semantikos ar konteksto ir gramatinės formos nulemtas dvilypumas apsunkina giminės mokymosi procesą.

Konfliktinės giminės atpažinimo rezultatai leidžia apibendrintai pažvelgti ir į kitą svarbų klausimą – į kuriuos giminės požymius (semantinius ar morfologinius) lietuvių kalbos kaip svetimšios mokiniai yra linkę atsižvelgti tada, kai šie nesutampa. Kaip jau minėta, į tyrimą buvo įtraukta 12 tokių atvejų – 7 vienaskaitos (*elgeta, vaidila, kolega, dėdė, žmogus, garsenybė, krupjė*) ir 5 daugiskaitos (3 nežymėtosios giminės atvejai (*garsenybės, kolegos, žmonės*) ir 2 atvejai, kai daiktavardžio referentu buvo nurodomas vyras (*garsenybės* ir *kolegos*)). Neatsižvelgiant į tai, kokia yra kalbos norma, galima patikrinti, kuriuo požymiu dažniau – semantiniu (referentiniu) ar formaliuoju (tipiškai su vyriškąja arba moteriškąja gimine tapatinamomis galūnėmis) – dažniau kliaujasi pradedantieji lietuvių kalbos mokiniai. Iš 164 pasirinktų įvardžio formų (atmesti 4 atvejai, kurių nebuvo pasirinktas nė vienas atsakymas) 122 atvejais (74 proc.) buvo pasiremta semantiniais požymiais, o formaliaisiais – 42 atvejais (26 proc.). Taigi iš atlikto eksperimento matyti, kad tiriamųjų lietuvių kalbos kaip svetimšios mokinių grupė linkusi remtis daugiau semantiniais

daiktavardžių giminės požymiais negu formaliaisiais. Tai pasakytina ir apie lietuvių kalbos konfliktinės giminės norminius atvejus (plg. *geras kolega*, *puikūs žmonės*, išskyrus, pavyzdžiui, tokius junginius kaip *tikra garsenybė* (kalbant apie vyrą) ar *laimingas žmogus* (kalbant apie moterį).

7 pav. Konfliktinės giminės atpažinimas

Taigi šiame tyrime dalyvavę lietuvių kalbos kaip svetimšios mokiniai, atpažindami konfliktinę giminę, priešingai negu rodo konfliktinės vokiečių kalbos giminės tyrimo (Menzel 2005) rezultatai, yra linkę remtis semantine, o ne morfologine informacija. Nors morfologinių giminės reikšmės požymių pirmumą aptaria ne vienas autorius (Franceschina 2005: 182, Spinner ir Thomas 2014), kitų kalbų išmokimo tyrimai taip pat rodo, kad mokiniai, atpažindami semantiškai motyvuotos giminės daiktavardžių giminę, dažniau kliaujasi semantiniiais jų požymiais (plg. vokiečių kalbos tyrimas – Delisle 1985, iš Spinner ir Thomas 2014, italų kalbos tyrimas – Oliphant 1997). Taigi spėjama, kad pasitikėjimas semantine ar morfologine informacija su daiktavardžiu gimine derinant kitus elementus, nevienodai reiškiasi mokantis skirtingų kalbų (Spinner ir Thomas 2014: 288) ir skirtingomis aplinkybėmis, skirtingiems (įvairaus amžiaus, skirtingų gimtųjų kalbų ir pan.) mokiniams (Franceschina 2005: 107).

Analizuojant lietuvių kalbos semantiškai motyvuotos giminės atvejį, galima daryti prielaidą, kad mokiniai atpažindami konfliktinę giminę dažniau kliaujasi semantine informacija dėl to, kad jiems tai yra pateikiama kaip taisyklė. Jeigu lietuvių kalbos aprašų ir gramatikų mintį (plg. Judžentis 2012), kad kai nustatome gyvus asmenis reiškiančių daiktavardžių giminę, semantika yra svarbesnė negu morfologija, laikytume lietuvių kalbos taisykle, tai, kad mokiniai minėtais atvejais linkę kliauti pirmiausia semantika (net ir tada, kai kalbos norma reikalauja kitaip (plg. *žmogus*, kai kalbama apie moterį), ar lietuvių gimtakalbiai pirmiausia kliaujasi morfologija (plg. *garsenybės* atvejį)), galėtume sieti su hiperapibendrinimo reiškiniu – platesniu svetimšios kalbos taisyklės

taikymu negu leidžia įsisavintoms kalbos sistemos norma (VanPatten ir Benati 2010: 120, Saville–Troike 2012: 44). Ištirta, kad apibendrinimas yra viena svarbiausių ir dažniausių mokymosi strategijų (Brown 2007: 103). Taigi ir tai, kad tyrimo dalyviai didesne dalimi konfliktinės giminės atvejų kliovėsi semantine, o ne morfologine daiktavardžių informacija, galima laikyti apibendrinta gyvus asmenis pavadinančių daiktavardžių giminės nustatymo taisykle.

Be to, visose tiriamųjų gimtosiose kalbose, kurios turi gramatinę giminės kategoriją, su hibridiniais daiktavardžiais ar tiesiog daiktavardžiais, pavadinančiais vyrus, bet turinčiais moteriškosios giminės galūnę bei atvirkščiai, paprastai derinami tos giminės, kuri atitinka referento lytį, atributai (plg. isp. *el*³⁰ *poeta* (liet. *poetas*) ir *la poeta* (liet. *poetė*)³¹, rus. *молодая доцент* (liet. *jauna docentė*), ukr. *справедливиї суддя* (liet. *teisingas teisėjas*), latv. *labs puika* (liet. *geras berniukas*)³²). Taigi mokiniams, kurių gimtojoje kalboje yra reiškiamą gramatinę giminės kategoriją, atpažįstant konfliktinę giminę, taip pat yra galimybė pasiremti savo gimtosios kalbos žiniomis ir, kai kalbama apie semantiškai motyvuotą giminę, su daiktavardžiu derinamus atributus sieti remiantis referento lytimi.

Tyrimas atskleidė ir tai, kad skiriasi vienaskaitos ir daugiskaitos formų giminės atpažinimas. Pastebėta, kad pavyzdžiui, nustatydami daiktavardžio *vagis* vienaskaitos formos giminę, visi respondentai parinko tinkamos giminės įvardį, tačiau atpažindami to paties žodžio daugiskaitos formą, trys mokiniai suklydo. Tokia tendencija išlieka ir apibendrinus visos užduoties rezultatus. Vienaskaitos formų giminę eksperimente atpažinta 94 procentų tikslumu (475 taisyklingi atsakymai iš 504 galimų), o daugiskaitos – 79 procentų (122 taisyklingos formos iš 154 galimų). Šie rezultatai patvirtina mintį, kad lietuvių kalbos daugiskaita, kaip žymėtoji forma, sukelia papildomų sunkumų jos besimokantiems svetimkalbiams. Daiktavardžio daugiskaitos formoje susipina kelios gramatinės kategorijos – giminės ir skaičiaus, taigi giminę atpažinti tampa sudėtingiau. Vis dėlto užduotyje daugiskaitos atvejų buvo palyginti nedaug, todėl tokie apibendrinimai tėra įžvalgos, kurias reikėtų tikrinti platesnio masto tyrimais.

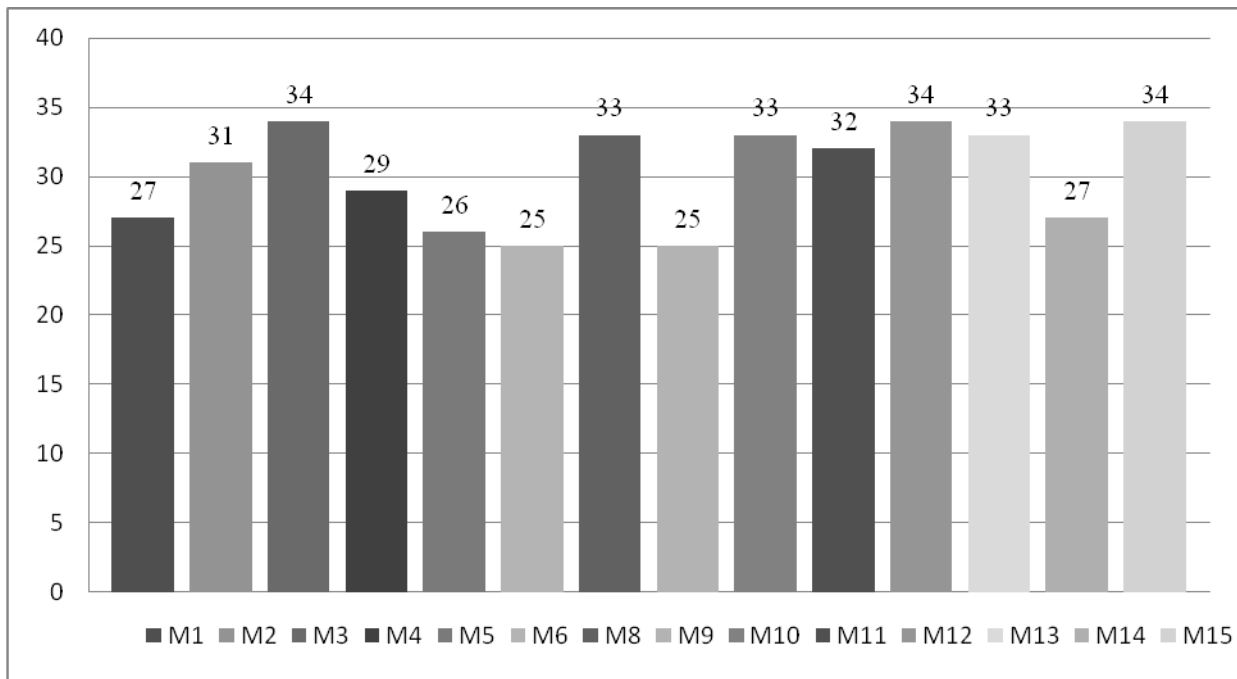
---

³⁰ *El* – ispanų kalbos vyriškosios giminės, *la* – moteriškosios giminės artikelis.

³¹ Nors, kaip ir lietuvių kalboje, yra ir išimčių (plg. *una persona buena* (geras žmogus) – moteriškosios giminės formos vartojamos kalbėti ir apie vyrus, ir apie moteris).

³² Latvių kalboje ne tik būdvardžio, bet ir daiktavardžio giminę diferencijuoja naudininko linksnio galūnė, plg. *labam puikam* (liet. *geram berniukui*).

Taip pat apskaičiuotas atskirų mokinių teisingų atsakymų skaičius semantiškai motyvuotos giminės atpažinimo užduotyje. Šie rezultatai pateikiami 8 paveikslėlyje.

8 pav. Atskirų mokinių teisingai atpažintos semantiškai motyvuotos giminės skaičius (iš 34 galimų)

Geriausiai šioje užduotyje sekėsi M3, M12 ir M15. Pirmiausia galima minėti latvių ir ispanų kalbos gimtakalbius (M3 ir M12), kurių gimtojoje kalboje semantiškai motyvuotos giminės raiška panaši į lietuvių. Latvių ir ispanų kalbose panašiai kai kuriais atvejais, kaip jau buvo minėta, reiškia ne tik konfliktinę giminę, bet ir daugiskaitos formų giminę (daugiskaitos formos gali žymėti tiek vyriškąją, tiek moteriškąją giminę). Priešingai yra rusų ir ukrainiečių kalbose (daugiskaitos formos į gimines neskirstomos), taigi jų gimtakalbiams, ypač atpažįstant daiktavardžių daugiskaitos giminę, sekėsi kur kas prasčiau (plg. M5, M6 M9, M14). Anglakalbiams (M1, M2 ir M4), kurių gimtojoje kalboje daiktavardžiai nėra skirstomi į gimines, ši užduotis itin daug problemų nekėlė. Galima atkreipti dėmesį į tai, kad anglų kalboje tai pat galima išvelgti semantiškai motyvuotos giminės raišką anaforinių įvardžių (*he / she / it / they*) vartosenoje, todėl galima spėti, kad tai šiems mokiniams taip pat palengvina semantiškai motyvuotos giminės išmokimo procesą. Išsamiau atskirų mokinių atliktys bus aptariamos jas gretinant su semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimo rezultatais (žr. 2.4.4 sk.).

2.2 Semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimo analizė

Antroje tyrimo dalyje analizuojamas semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimas. Semantiškai nemotyvuotai giminei nustatyti svarbūs tik formalieji žodžių požymiai. Jų reikšmė giminės atpažinimui šioje dalyje ir tiriama. Pirmiausia pateikiama trylikos pirmos užduoties punktų, kuriuose mokiniai turėjo atpažinti semantiškai nemotyvuotą daiktavardžių giminę, analizė, toliau aprašomos antra ir trečia eksperimento užduotys, analizuojami jų rezultatai.

2.2.1 Semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimas pirmoje užduotyje

Kaip jau minėta, į pirmą užduotį, kurios tikslas buvo ištirti, kaip pradedantieji mokytiis lietuvių kalbos kaip svetimšios atpažįsta semantiškai motyvuotą giminę, įtraukti ir semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžiai. Jie pasitelkti tam, kad atitrauktų tiriamųjų dėmesį tik nuo asmenis žyminčių daiktavardžių giminės, tačiau respondentų atsakymai taip pat naudingi analizuojant semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimą, todėl šie pirmos užduoties punktai įtraukiami analizuojant semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimą. Kaip jau minėta, iš viso pirmoje užduotyje pateikti 13 semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių. Kaip mokiniai su šiais daiktavardžiais susiejo įvardžio *tas* formas, apibendrinama 8 lentelėje³³.

8 lentelė. Respondentų atsakymai, atpažįstant semantiškai nemotyvuotą giminę pirmoje užduotyje

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Namas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	ta	tas
Šuo	tas	tas	tas	tas	ta	ta	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Obuolys	tas	tas	tas	--	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Debesis	tas	tas	ta	tas	ta	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Kelias	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	ta	tas
Medis	tas	ta	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Skaičius	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Medus	tas	tas	tas	tas	tas	tas	n	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas	tas
Vyšnia	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Stotelė	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Pilis	ta	ta	ta	ta	ta	tas	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta

³³Apie šios užduoties metodiką žr. 2.1.1 sk.

Kava	ta	ta	ta	ta	ta	ta	n	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta	ta
Sultys	tie	tos	tos	tos	tie	tos	n	tos	tie	tos	tos	tos	tie	tie	tie

Nė vienas mokinys nesuklydo įvardžio *tas* formas gimine derindamas su šiais daiktavardžiais: *kava*, *vyšnia*, *stotelė*, *medus* ir *skaičius*. Visų minėtų daiktavardžių galūnės mokinių reguliariai siejamos su tam tikra giminės reikšme – *-(i)a* ir *-ė* – moteriškąja, *-(i)us* – vyriškąja, taigi didelių sunkumų šių daiktavardžių giminės reikšmių atpažinimas mokiniams nekelia. Jau minėta, kad giminės atpažinimas tų daiktavardžių, kurių galūnės kalbos sistemoje reguliariai siejamos su tam tikra giminės reikšme, yra paprastesnis. Tai patvirtina ir kitų kalbų išmokymo tyrimai (plg. Franceschina 2005). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad vienas respondentas (M14) suklydo atpažindamas daiktavardžių *namas* ir *kelias* giminę, kurie kaip ir jau minėtieji, dėl kanoniškų galūnių yra reguliariai siejami su viena giminės reikšme, šiuo konkrečiu atveju – vyriškąja. Netgi pasirenkamasis įvardis *tas* turi tą pačią galūnę. Vis dėlto vienas respondentas suklydo, nors visiems semantiškai motyvuotos giminės daiktavardžiams, kurių galūnė taip pat *-as* (pavyzdžiui, *mokytojas*), parinko tinkamą giminę. Tai galėtų rodyti, kad semantinė informacija šiam respondentui buvo paranki atpažįstant daiktavardžio giminę.

Po vieną suklydusį užfiksuota ir atpažįstant daiktavardžių *obuolys*, *pilis* ir *medis* gimines, po du – *šuo* ir *debesis*. Daiktavardžio vienaskaitos formos galūnė (lietuvių kalbos gramatikoje dar laikoma kamiengaliu) *-uo* yra reta morfema lietuvių kalboje (plg. DLKG 1994: 81: „dauguma lietuvių kalbos daiktavardžių priklauso *(i)a* arba *(i)o* ir *ė* linksniuotėms“). Tai galėtų būti viena iš priežasčių, kodėl kai kurie mokiniai (M5 ir M6) suklydo parinkdami šiam daiktavardžiui tinkamos giminės įvardžio formą. Kita vertus, *šuo* ukrainiečių kalboje, kurios gimtakalbiai yra abu suklydusieji, moteriškosios giminės (ukr. *собака*), todėl šią klaidą taip pat būtų galima laikyti neigiamo perkėlimo pasekme. Po vieną respondentą suklydo ir daiktavardžių, *pilis* ir *medis* atvejais, o du respondentai – daiktavardžio *debesis* atveju. Visi šie daiktavardžiai turi tokią pačią vienaskaitos vardininko formos galūnę *-is*. Atpažinti šią galūnę turinčių daiktavardžių giminę vien tik iš vienaskaitos vardininko formos yra sunku. Tam mokinyms turi būti pasiruošęs susieti daiktavardžio giminę tam tikroje linksniavimo paradigmoje. Pavyzdžiui, jeigu daiktavardžio vienaskaitos kilmininko galūnė yra *-io*, jo giminė bus vyriškoji. Vis dėlto *-i* linksniavimo paradigmai priklausantys daiktavardžiai, kurių vienaskaitos vardininko galūnė *-is*, o vienaskaitos kilmininko – *-ies*, gali būti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės, nors vyrauja pirmoji, kai kurių daiktavardžių giminė – vyriškoji (DLKG 1994: 76), todėl, pavyzdžiui, išlinksniavę daiktavardį *debesis* mokiniai vis dar negalės spręsti apie jo giminės kategorijos reikšmę. Tokie atvejai, šio straipsnio autorės nuomone, sukelia papildomų mokymosi sunkumų.

Šias semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimo klaidas siejant su respondentų gimtosiomis kalbomis, išvelgiama ir daugiau galimų neigiamo perkėlimo atvejų. Pavyzdžiui, ukrainiečių kalboje debesis yra moteriškosios giminės (ukr. *хмара*), todėl ukrainiečių kalbos gimtakalbio klaidą, daiktavardžiui *debesis*, parenkant moteriškosios giminės įvardį *ta*, būtų galima sieti su jo gimtąja kalba. Priešingai, to negalima pasakyti apie kitą suklydusįjį latvių gimtakalbį, nes jis daiktavardžiui *debesis* taip pat parinko įvardį *ta*, nors latvių kalboje *debesis* (latv. *mākonis*), kaip ir lietuvių, yra vyriškosios giminės. Tai pat ukrainiečių kalboje *namas* (ukr. *будинок*) yra vyriškosios giminės, bet ukrainiečių kalbos gimtakalbis (M14), padaręs klaidą, šiam daiktavardžiui parinko moteriškosios giminės įvardį *ta*. Vis dėlto to paties mokinio (M14), parinkusio moteriškosios giminės įvardį *ta* daiktavardžiui *kelias*, klaidą būtų galima sieti su jo gimtąja kalba, kurioje *kelias* yra moteriškosios giminės (ukr. *дорога*). Galima daryti prielaidą, kad ir kitas ukrainiečių kalbos gimtakalbis (M6), suklydęs parenkant įvardį daiktavardžiui *pilis*, perkėlė gimtosios kalbos žinias, nes ukrainietiška pilis (ukr. *замок*), priešingai negu lietuvių kalboje, yra vyriškosios giminės. Taigi gimtoji kalba kai kuriais, bet ne visais, semantiškai nemotyvuotos giminės atvejais, pirmoje užduotyje galėjo lemti mokinių daromas klaidas.

Kaip jau buvo minėta, daiktavardžių daugiskaitos formos pirmoje užduotyje respondentams kėlė daugiau sunkumų. Taip nutiko ir su vieninteliu daugiskaitiniu semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžiu *sultys*, kurį siejant su įvardžiu suklydusiųjų skaičius (6) buvo didžiausias visoje užduotyje. Galima svarstyti ir tai, kad atpažįstant daiktavardžio daugiskaitos giminę, problemiškos ir pačios įvardžio *tas* daugiskaitos formos – *tie* arba *tos*. Viena vertus, tai gali reikšti, kad ne visi mokiniai atpažįsta formų *tie* ir *tos* giminę, kita vertus, kaip jau minėta, mokiniai sunkiau dorojasi su daugiskaitos formomis, nes jų mokomasi vėliau, be to, lietuvių kalboje nežymėtosios yra vienaskaitos formos, o daugiskaita – jau žymėtasis skaičiaus kategorijos narys, taigi atpažįstant daugiskaitos formų giminę, mokiniams tenka apdoroti daugiau informacijos (apie morfemų kompleksiskumą ir jų įsisavinimą žr. 1.3.2 sk.).

Išsamesnė semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimo analizė pateikiama aptariant antros ir trečios eksperimento užduoties rezultatus. Prie pirmos užduoties 13 semantiškai nemotyvuotos giminės punktų sugrįžtama apibendrinant visus tyrimo rezultatus 2.4 skyriuje.

2. 2. 2 Anaforos situacija

2. 2. 2. 1 Antros užduoties charakteristika

Antrosios tyrimo užduoties **tikslas** – ištirti, kaip pradedančiųjų lietuvių kalbos kaip svetimosios mokinių grupė atpažįsta semantiškai nemotyvuotą giminę daiktavardžius siedami su asmeniniais įvardžiais *jis / ji*. Užduotimi siekta įgyvendinti šiuos **uždavinius**: 1) išanalizuoti, kaip mokiniai derina anaforinius įvardžius su skirtingų linksniavimo paradigmų daiktavardžiais, 2) ištirti, kaip mokiniai atpažįsta vardininko ir kitais linksniais pateiktus žodžius, 3) atsakyti į klausimą, ar su daiktavardžiais suderinti būdvardžiai palengvina giminės atpažinimą, 4) pateikti įžvalgų, kaip mokinių pasirinkimus gali veikti jų gimtoji kalba.

Mokiniams pateikta anaforinio įvardžių *jis / ji* siejimo su daiktavardžiais užduotis, kurią tiriamųjų paprašyta atlikti dukart. Pirmą kartą atlikdami užduotį įvardžius mokiniai siejo tik su daiktavardžiais, o antrą kartą – su daiktavardžiais, su kuriais jau buvo suderinti būdvardžiai. Anaforiniai įvardžiai ir daiktavardžiai buvo pateikti atskiruose sakiniuose, pavyzdžiui (visa užduotis pateikta 2 priede):

- Ar tau patinka **žuvis**? Taip, aš *ji / ją* labai mėgstu.
- Ar tau patinka **žalia žuvis**? Taip, aš *ji / ją* labai mėgstu.

Pirmos užduoties dalies atkartojimas antroje dalyje papildant morfologinę daiktavardžio giminės nustatymo informaciją sintaksine (vyriškosios arba moteriškosios giminės būdvardžio forma), buvo spėjama, leis patikrinti, ar būdvardžio formos palengvina semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimą.

Iš viso užduotyje pateikti 26 skirtingi daiktavardžiai. Į užduotį įtraukta bent po du kiekvienos semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių linksniavimo paradigmos narius (apie lietuvių kalbos linksniavimo paradigmas žr. 1.1.2 sk.). Daiktavardžiai *elnias*, *šuo* ir *žuvis* priskiriami prie semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių (apie tai žr. 1.1.2 sk.):

9 lentelė. Antros tyrimo užduoties daiktavardžiai

Vns. vard.	-as	-ias	-ys	-is	-is	-us	-ius	-uo	-a	-ia	-ė	-is
Vns. kilm.	-o	-io	-io	-io	-ies	-aus	-iaus	-ns	-os	-ios	-ės	-ies
Giminė	M	M	M	M	M	M	M	M	F	F	F	F
Daiktavardžiai	<i>pyragas, šaukštas, stalas, sijonas</i>	<i>kelias elnias</i>	<i>rūsys obuolys</i>	<i>peilis, sūris</i>	<i>debesis dantis</i>	<i>cukrus, muziejus³⁴</i>	<i>televizorius vaisius</i>	<i>šuo ruduo</i>	<i>kava, arbata</i>	<i>vonia, bažnyčia</i>	<i>suknelė, kriaušė</i>	<i>stotis, žuvis</i>

Užduotimi siekta nustatyti, kaip mokiniai atpažįsta skirtingas galūnes turinčių daiktavardžių giminę, kai ji nėra semantiškai motyvuota.

Kadangi šio darbo autorė kėlė tikslą pateikti išvalgų, ar mokiniams atpažįstant semantiškai nemotyvuotą giminę nėra neigiamo perkėlimo galimybės, sudarant užduotį patikrinta, kuriai giminei minėti 26 daiktavardžiai priskiriami gimtosiose mokinių kalbose (žr. 10 lentelę³⁵).

10 lentelė. Antros užduoties daiktavardžių giminė gimtosiose respondentų kalbose

	Lietuvių k.	Rusų k.	Ukrainiečių k.	Ispanų k.	Latvių k.
<i>Pyragas</i>	M	M	M	F ³⁶	M
<i>Šaukštas</i>	M	F	F	F	F
<i>Stalas</i>	M	M	M	F	M
<i>Sijonas</i>	M	F	F	F	M
<i>Kelias</i>	M	F	F	M	M
<i>Elnias</i>	M	M	M	M	M
<i>Rūsys</i>	M	M	M	M	M
<i>Obuolys</i>	M	N	N	F	M
<i>Sūris</i>	M	M	M	M	M
<i>Peilis</i>	M	M	M	M	M
<i>Debesis</i>	M	N	F	F	M
<i>Dantis</i>	M	M	M	M	M
<i>Cukrus</i>	M	M	M	M	M
<i>Muziejus</i>	M	M	M	M	M
<i>Televizorius</i>	M	M	M	F	M
<i>Vaisius</i>	M	M	M	M	M

³⁴Į daiktavardžio *muzejus* galūnę šiame darbe žiūrima formaliai. Paprastai daiktavardžiai, besibaigiantys *-jas*, *-jus* skiriami prie *-ias*, *-ius* linksniavimo paradigmu, tačiau lietuvių kalbos kaip svetimosios mokiniai, manoma, galūnės *-jus* minkštumo neskiria, todėl daiktavardis *muzejus* priskiriamas prie daiktavardžių su galūne *-us* linksniavimo paradigmos.

³⁵Anglų kalbos daiktavardžiai gramatinės giminės neturi, todėl į lentelę ši kalba nėra įtraukta.

³⁶Raudonai žymimi mokinių gimtųjų kalbų atvejai, kuriais daiktavardžių giminė nesutampa su lietuvių kalbos daiktavardžių gimine.

<i>Ruduo</i>	M	F	F	M	M
<i>Šuo</i>	M	F	M	M	M
<i>Kava</i>	F	M	F	M	F
<i>Arbata</i>	F	M	M	M	F
<i>Vonia</i>	F	F	F	M	F
<i>Bažnyčia</i>	F	F	F	F	F
<i>Kriaušė</i>	F	F	F	F	M
<i>Suknelė</i>	F	N	F	M	F
<i>Žuvis</i>	F	F	F	M	F
<i>Stotis</i>	F	F	F	F	F

Yra daiktavardžių, kurių giminė tikslinėje lietuvių kalboje ir visose gimtosiose respondentų kalbose sutampa, bet yra ir tokių, kurių giminė gimtosios kalbose skiriasi nuo lietuvių kalbos daiktavardžių giminės. Interpretuojant respondentų atlikčių rezultatus atsižvelgiama į jų gimtąsias kalbas. Ypač dėmesys sutelkiamas į tuos atvejus, kuriais mokinių gimtųjų kalbų ir tikslinės lietuvių kalbos daiktavardžių giminė nesutampa.

Taip pat užduotimi tikrinama, ar skiriasi mokinių atlikčių rezultatai tada, kai jie atpažįsta pamatinės (nežymėtosios) daiktavardžio formos (plačiau žr. Savickienė 2006: 125) – vienaskaitos vardininko linksnio – giminę ir tada, kai daiktavardis yra pateikiamas kitu – kilmininko arba galininko – linksniu. Kadangi užduotį sudaro bent po du vienos linksniavimo paradigmos daiktavardžius, vienas iš jų pateikiamas pamatine, o kitas – kilmininko arba galininko forma. Nors iki šiol lietuvių kalbos kaip svetimšios kalbos išmokimas tyrinėtas nedaug, vis dėlto jau atlikti tyrimai rodo, kad „vienaskaitos vardininkas yra pirmasis linksnis pradedamas vartoti vaikų ir užsieniečių kalboje“ (Savickienė 2006: 125). Todėl daroma prielaida, kad daiktavardžių, pateiktų vardininko linksniu, kuris ir tiriamųjų vadovėlyje žymimas kaip pamatinė daiktavardžio forma, giminė bus atpažįstama lengviau negu kilmininko ar galininko formos daiktavardžių.

Beveik visi į užduotį įtraukti daiktavardžiai mokiniams buvo žinomi – t. y. visi, išskyrus vieną (*elnias*), yra bent po kartą pavartoti vadovėlyje. Vis dėlto jų vartoseną lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymosi priemonėje „Nė dienos be lietuvių kalbos“ nėra vienoda (žr. 11 lentelę).

11 lentelė. *Daiktavardžių pavartojimo vadovėlyje atvejai*

Daiktavardis	obuolys	kava	arbata	stalas	cukrus	muziejus	pyragas	sūris	žuvis	ruduo	sijonas	vaisius	bažnyčia	televizorius	stotis	šuo	suknelė	šaukštas	kriaušė	kelias	dantis	peilis	debesis	vonia	rūšys	elnias
--------------	---------	------	--------	--------	--------	----------	---------	-------	-------	-------	---------	---------	----------	--------------	--------	-----	---------	----------	---------	--------	--------	--------	---------	-------	-------	--------

Pavartojimo atvejai	47	43	28	24	21	19	19	15	14	11	10	10	10	10	9	9	9	8	6	5	3	3	2	2	2	1	0
---------------------	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Yra daiktavardžių, kurių vartoseną vadovėlyje palyginti dažna, pavyzdžiui, *obuolys* ir *kava* jame pavartoti daugiau negu 40 kartų, o kai kurie daiktavardžiai pavartoti vos keletą ar tik vieną kartą (*kelias, dantis, peilis, debesis, vonia, rūšys, elnias*). Interpretuojant užduoties atlikčių rezultatus, taip pat atsižvelgiama į šių daiktavardžių dažnumą mokinių vadovėlyje.

2.2.2.2 Antros užduoties atlikčių rezultatai

2.2.2.2.1 Daiktavardžių su vardininko linksnio galūnėmis *-as* ir *-ias* giminės atpažinimas

Kaip jau buvo minėta, į užduotį įtraukta bent po du kiekvienos skirtingos linksniavimo paradigmos narius. Užduotyje mokiniams pateikti keturi semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžiai, kurių vardininko linksnio galūnė *-as*, ir du su galūne *-ias*. Šių daiktavardžių giminė – vyriškoji. Su šiais vyriškosios giminės žodžiais mokinių paprašyta susieti vyriškosios arba moteriškosios giminės įvardį (*jis / jį* arba *ji / ją*). Pastarųjų daiktavardžių giminės atpažinimo rezultatai pateikiami 12 lentelėje.

12 lentelė. *Daiktavardžių su vardininko linksnio galūnėmis -as ir -ias giminės atpažinimas*

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Stalas	jis	jis	jis	jis	jis	jis	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis
Žalias stalas	jis	jis	Jis	n	jis	jis	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis
Sijonas	jis	jis	Jis	jis	ji	ji	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis
Pyragą	jis	jį	Jis	jis	jis	jis	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis
Sūrų pyragą	jis	jis	Jis	n	jis	jis	n	jis	jis	ji	jis	jis	jis	jis	jis
Šaukštą	jį	ją	Jį	jį	jį	ją	n	jį	jį	jį	jį	jį	jį	ją	jį
Gražų šaukštą	jį	ją	Jį	n	jį	jį	n	ją	jį	jį	jį	jį	jį	jį	ją
Kelią	ją	ją	Jį	ją	jį	ją	n	jį	jį	jį	jį	jį	jį	ją	jį
Patogų kelią	jį	jį	Jį	n	jį	jį	n	jį	jį	jį	jį	jį	jį	ją	jį
Elnias	jis	jis	Jis	jis	jis	jis	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis
Gražus elnias	jis	jis	Jis	n	jis	jis	n	---	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis

Daiktavardžiai su galūne *-as* sudaro ketvirtadalį (25 proc.), o galūne *-ias* – 4 procentus „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ (Savickienė et al. 2004: 10). Taigi galūnės *-ias* atveju ypač dažna, o abiejų galūnių (*-as* ir *-ias*) pakankamai reguliari giminės atžvilgiu (vardininko galūnės *-as* ir *-ias* semantiškai nemotyvuotos giminės atveju visada yra vyriškosios giminės) yra ir šios linksniavimo paradigmos įvestis. Galima manyti, kad ji padeda daugeliu atveju iš galūnių *-as* ir *-ias* be didelių keblumų atpažinti vyriškąją daiktavardžio giminę. Pavyzdžiui, visi šio tyrimo dalyviai be klaidų daiktavardžius *stalas* ir *elnias* siejo su įvardžiu *jis* arba tik viena klaida buvo padaryta siejant įvardį su daiktavardžio ir būdvardžio junginiu *sūrus pyragas* (ir nė vienos klaidos su daiktavardžiu be būdvardžio).

Pateikus kito daiktavardžio vienaskaitos formą (*sijonas*) su ta pačia galūne, suklydo du ukrainiečių kalbos gimtakalbiai (M5 ir M6). Svarbu paminėti, kad ukrainiečių kalboje daiktavardis *sijonas* (ukr. *снідиуня*) yra moteriškosios giminės. Taigi šias dvi klaidas galima laikyti nulemtas mokinių gimtosios kalbos. Vis dėlto *sijonas* moteriškosios giminės daiktavardis yra ir rusų (gimtakalbiai – M8, M9 ir M15) bei ispanų (gimtakalbis – M12) kalbose, tačiau rusakalbiai ir ispanakalbiai lietuvių kalbos daiktavardį taisyklingai susiejo su vyriškosios giminės įvardžiu *jis*. Taip pat padarė ir likę keturi ukrainiečių kalbos gimtakalbiai (M10, M11, M13, M14), kurie gimtosios kalbos žinioms pirmenybės neteikė. Tai, spėtina, galėtų rodyti, kad gimtoji kalba nėra lemtingas veiksnys, atpažįstant tikslinės kalbos semantiškai nemotyvuotą daiktavardžio giminę, bet kai kuriais atvejais jis gali nulemti kurių nors mokinių pasirinkimą.

Dar daugiau painiavos mokiniams sukėlė daiktavardžių *šaukštas* ir *kelias* giminės atpažinimas. Pirmiausia vien tik iš šių daiktavardžių galininko formos (be su jais suderinto būdvardžio), negalima nustatyti žodžių gramatinės giminės, nes galininko galūnės *-q* ir *-iq* sutampa ir su moteriškosios giminės daiktavardžių galininko baigmenimis (plg. *dien-q, von-iq*). Tačiau būdvardžių *gražus* ir *patogus* galininko forma (*gražų, patogų*) jau leidžia atskirti šią formą nuo moteriškosios giminės (plg. *gražią, patogią*). Papildoma sintaksinė informacija daiktavardžio *kelias* atveju gerokai pagerino jo giminės atpažinimo rezultatus: iš keturių mokinių (M1, M2, M6 ir M14), suklydusių siejant įvardį *jis / ji* su šiuo daiktavardžiu, trys, kai šalia daiktavardžio atsirado vyriškosios giminės būdvardžio forma *patogų*, atpažino vyriškąją daiktavardžio giminę, vis dar klydo tik vienas mokinys (M14). Pastarojo respondento gimtojoje ukrainiečių kalboje daiktavardis *kelias* yra moteriškosios giminės, todėl išlikusią klaidą galėjo lemti ir neigiamas perkėlimas. Vis dėlto vyriškosios giminės būdvardžio forma, pateikta šalia daiktavardžio *šaukštas*, pasitaisyti padėjo tik dviem (M6 ir M14) mokiniams iš trijų. M2 suklydo ir tada, kai sakinyje buvo pateiktas tik daiktavardis, ir kai šalia daiktavardžio formos *šaukštą* buvo pateiktas būdvardis *gražų*. Du mokiniai (M8 ir M15) siedami įvardį *jis / ji* su daiktavardžiu *šaukštas*, atvirksčiai, suklydo tik tada,

kai šalia daiktavardžio atsirado ir būdvardžio *gražus* galininko forma. Tai rodo, kad mokiniai ne visada geba pasiremti sintaksine daiktavardžio giminės informacija, pavyzdžiui, iš būdvardžio formos, nustatyti ir daiktavardžio giminę.

Vis dėlto pastebėtina, kad abejonių mokiniams beveik nekėlė identiškos daiktavardžių *pyragas* ir *elnias* formos. Nors iš galininko linksnio jų giminės lengvai atpažinti negalima, nes šio linksnio galūnės sutampa su kitos linksniavimo paradigmos moteriškosios giminės daiktavardžių galūnėmis (plg. *pyrag-q* (M) ir *galv-q* (F)), *pyrago* atveju suklydo tik vienas mokinys, o *elnio* – nė vieno. Taigi analizuotų daiktavardžių *šaukštas* ir *kelias* giminei atpažinti galėjusi būti ir dar viena kliūtis. Visose tiriamųjų gimtosios kalbose, priešingai negu lietuvių, daiktavardis *šaukštas* yra moteriškosios giminės, kaip ir *kelias* ukrainiečių kalboje (du iš penkių suklydusiųjų (M6 ir M14) yra ukrainiečių kalbos gimtakalbiai, o likę trys – anglakalbiai, kurių gimtoji kalba gramatinės giminės kategorijos išvis neturi). Taigi siedami įvardį *jis / ji* su daiktavardžiais *šaukštas* ir *kelias* kai kurie respondentai renkasi moteriškąją giminę, o tai galima sieti su neigiamu gimtosios kalbos žinių perkėlimu.

Taip pat verta atkreipti dėmesį į tai, kad *šaukštas* ir *kelias* buvo vieninteliai aptariamų galūnių daiktavardžiai, su kuriais mokiniams teko derinti ne pamatinio vardininko, o galininko linksniu pateiktą įvardį. Nors duomenų labai mažai ir šią mintį dar reikia tikrinti, galima spėti, kad kai kuriais atvejais respondentai lengviau atpažįsta ne tik vardininko linksniu pateiktą daiktavardžių giminę, bet ir su jais ne vienodu tikslumu sieja skirtingais linksniais pateiktas įvardžio formas. Atsižvelgiant į šių linksniavimo paradigimų daiktavardžių giminės atpažinimo rezultatus, galima spręsti, kad pamatinę įvardžio formą gimine susieti su semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžiais mokiniams kai kuriais atvejais sekėsi geriau negu su jais sieti galininko linksniu pateiktus įvardžius. Galima daryti prielaidą, kad mokiniai ne visada geba atpažinti paties įvardžio giminę, ypač tada, kai jis pateikiamas ne pamatine forma, o, kaip šiuo atveju, galininko linksniu.

2.2.2.2.2 Daiktavardžių su vardininko linksnio galūnėmis -ys ir -is bei kilmininko galūne -io giminės atpažinimas

Iš viso į užduotį įtraukta po du semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžius su vardininko linksnio galūne -ys ir -is (kilmininko – -io): *rūsys*, *obuolys*, *sūris* ir *peilis*. Šių galūnių daiktavardžiai taip pat sudaro gana gausią daiktavardžių grupę lietuvių kalboje – 25 procentus „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ (Savickienė 2004: 10). Pastebima, kad drauge su pirmąja linksniavimo paradigma (vardininko galūnė -as) ir moteriškosios giminės daiktavardžiais, kurie

vardininko linksnyje baigiasi -a ir -ė, šių galūnių daiktavardžių linksniavimas yra dažniausias ir vaiko įsisavinamoje kalboje (plg. Rūtos (1:7–2;5) atvejis (Savickienė 2001: 61). Iš antrosios tyrimo užduoties atlikėjų rezultatų (žr. 13 lentelę) matyti, kad ir šių galūnių (-is, -ys) daiktavardžių giminės atpažinimo, klaidos buvo pavienės ir, palyginti, negausios.

13 lentelė. *Daiktavardžių su vardininko linksnio galūnėmis -ys ir -is giminės atpažinimas*

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Rūsysis	jis	ji	jis	jis	jis	jis	n	jis	jis	jis	---	jis	ji	jis	jis
Tamsus rūšys	jis	jis	jis	n	jis	jis	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis
Obuolį	ja	jį	jį	jį	jį	jį	n	jį	jį	jį	jį	jį	jį	ja	jį
Rūgštų obuolį	jį	jį	jį	n	jį	ja	n	jį	jį	jį	jį	jį	jį	jį	jį
Sūris	jis	jis	jis	jis	jis	jis	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis	ji
Baltas sūris	jis	jis	jis	n	jis	jis	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis
Peilio	jis	jis	jis	jis	ji	jis	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	ji	jis
Aštraus peilio	jis	jis	jis	n	ji	jis	n	---	jis	jis	jis	jis	jis	jis	ji

Mažiausiai sunkumų mokiniams kėlė šiomis galūnėmis besibaigiančių daiktavardžių vardininko linksnis (viena klaida siejant įvardį su daiktavardžiu *sūris* ir viena klaida bei vienas visai nepasirinktas atsakymas daiktavardžio *rūsysis* atveju). Minėtų kelių klaidų negalima sieti su mokinių gimtosiomis kalbomis (visose šie daiktavardžiai yra, kaip ir lietuvių kalboje, vyriškosios giminės), nei su ypač retomis fleksijomis, taigi šias klaidas galima laikyti riktais – atsitiktinėmis klaidomis (LTŽ 2012: 174). Atkreipti dėmesį galima tik į retą leksemos *rūsysis* vartoseną. Vadovėlyje, kuriuo naudojasi mokiniai, šis žodis pavartotas tik vieną kartą, taigi, jeigu mokymosi proceso metu respondentai neturėjo galimybės su tuo daiktavardžiu daugiau dirbti ar jo įsiminti, jį susieti su tam tikra gimine taip pat galėjo būti sudėtingiau. Pavyzdžiui, M11 nepasirinko nė vienos giminės įvardžio sieti su daiktavardžiu *rūsysis*, o tokią mokinio abejonę nulemti gali ir leksemos retumas. Vis dėlto minėtos pavienės klaidos nepasikartojė tada, kai įvardžius *jis* / *ji* respondentai siejo su tais pačiais daiktavardžiais (*rūsysis* ir *sūris*), kai šalia jų buvo pateikti su jais gimine suderinti būdvardžiai (*tamsus rūšys* ir *baltas sūris*). Taigi pastaruoju atveju papildoma sintaksinė giminės nustatymo informacija pagerino mokinių rezultatus.

Iš aptariamų daiktavardžių giminės atpažinimo matyti ir tai, kad šiek tiek daugiau keblumų pradedantiesiems mokytis lietuvių kalbos kaip svetimiosios sukelia daiktavardžių pateikimas ne vardininko linksniu. Pastarasis linksnis laikomas nežymėtuju lietuvių kalboje ir tiek, kiek iširta, dažniausias šnekamojoje kalboje (Savickienė 2005: 62). Kaip ir aptartuoju daugiskaitos formų atveju, kai pateikiama daiktavardžio kilmininko (*peilio*) ar galininko (*obuolį*) forma,

daiktavardžio galūnėje taip pat susipina kelios gramatinės kategorijos – pastaruoju atveju linksnis ir giminė. Taigi dažnai net ir būdvardis (kuris taip pat pateikiamas ne vardininko linksniu) nepagerina rezultatų.

Gimtoji kalba daiktavardžių *peilis* ir *obuolys* giminės atpažinimo klaidoms įtakos taip pat beveik negalėjo turėti. Pavyzdžiui, *peilis* visose tiriamųjų gimtosios kalbose, turinčiose gramatinę giminės kategoriją, taip pat, kaip ir lietuvių kalboje, yra vyriškosios giminės, o net 5 mokiniai siedami įvardžius *jis / ji* su šiuo daiktavardžiu klydo arba nesirinko jokio atsakymo. Tik daiktavardis *obuolys* ukrainiečių kalboje (du šios kalbos gimtakalbiai (M6 ir M14) pasirinko moteriškąją giminę), yra bevardės giminės, todėl M6 ir M14 abejonę galėjo lemti ir gimtosios bei tikslinės kalbos gramatinės sistemos neatitikimas. Vis dėlto didžiausių sunkumų čia, atrodo, kelti galėjo būtent pakitusi semantiškai nemotyvuoto daiktavardžio forma (pateikta ne vardininko linksniu).

2.2.2.2.3 Daiktavardžių su vardininko linksnio galūne *-is* ir kilmininko galūne *-ies* giminės atpažinimas

Į užduotį įtraukti du vyriškosios ir du moteriškosios giminės daiktavardžiai su vardininko galūne *-is* ir kilmininko galūne *-ies*: *debesis* (M) ir *danties* (M), *žuvis* (F) ir *stotis* (F). Lietuvių kalbos daiktavardžių galūnė *-is* išskirtinė. Daiktavardžiai, kurių vienaskaitos vardininko galūnė *-is*, o vienaskaitos kilmininko – *-ies*, gali būti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės, nors vyrauja pirmoji (ji sudaro 1 procentą „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ (Savickienė 2004: 15)), kai kurių daiktavardžių giminė – vyriškoji (iš viso tėra 24 tokie daiktavardžiai (ten pat)) (DLKG 1994: 76). Būtent šie daiktavardžiai mokiniams kėlė sunkumų. Kadangi aptariamų linksniavimo paradigų galūnės sutampa, bet jos nėra reguliariai siejamos su viena kuria nors daiktavardžio gimine, atpažinti joms priklausančių daiktavardžių giminę tampa sudėtingiau (žr. 14 lentelę).

14 lentelė. *Daiktavardžių su vardininko galūne -is ir kilmininko galūne -ies giminės atpažinimas*

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Debesis	jį	jį	ją	jį	ją	jį	n	jį	jį	jį	jį	jį	jį	ją	jį
Pilkas debesis	jį	jį	jį	n	ją	jį	n	jį	jį	jį	jį	jį	jį	jį	jį
Danties	ją	jį	jį	n	ją	ją	n	jį	ją	jį	jį	jį	ją	jį	---
Šito danties	jį	jį	jį	n	ją	ją	n	jį	ją	jį	jį	jį	ją	jį	jį
Žuvis	jį	ją	ją	ją	ją	jį	n	ją	ją	ją	ją	ją	ją	jį	ją
Žalia žuvis	jį	ją	ją	n	ją	jį	n	ją	ją	jį	ją	ją	ją	ją	ją

Stotį	ji	jis	ji	jis	ji	jis	n	ji	jis	ji	ji	ji	ji	ji	ji
Jaukią stotį	ji	jis	ji	n	ji	jis	n	ji	jis	ji	ji	ji	ji	ji	ji

Dvi klaidos iš padarytų siejant įvardžio *jis* ir *ji* formas su šių linksniavimo paradigmu nariais galimai nulemtos neigiamo gimtosios kalbos žinių perkėlimo. M5 ir M14 gimtojoje ukrainiečių kalboje *debesis* yra moteriškosios giminės, todėl pasirinkimą su šiuo daiktavardžiu derinti moteriškosios giminės įvardžius galėjo lemti būtent mokinių gimtoji kalba. Vis dėlto daiktavardžio *dantis* giminė visose mokinių gimtosiose kalbose, kaip ir lietuvių, yra vyriškoji, o *žuvis* ir *stotis* (taip pat kaip lietuvių) – moteriškoji, todėl šios respondentų klaidos su jų gimtosiomis kalbomis nesietinos. O tai rodo, kad didesnių sunkumų mokiniams čia kelti galėjo būtent ne tokia vienalytė linksniavimo paradigma – reguliariai nesiejama arba tik su vyriškąja, arba tik moteriškąja gimine.

Analizuojant šių daiktavardžių giminės atpažinimo klaidas, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad daiktavardžiai *debesis* ir *dantis* yra ganėtinai retai vartojami mokinių vadovėlyje: *debesis* pavartotas dukart, o *dantis* – tris kartus. Tai taip pat galėtų lemti tam tikrą nežinojimą, kaip elgtis su tais daiktavardžiais, kurie nėra tokie dažni, ypač tada, kai linksniavimo paradigma nėra reguliari giminės atžvilgiu. Vis dėlto kiek dažnesni daiktavardžiai *stotis* ir *žuvis* (daiktavardžio *stotis* formos vadovėlyje pavartotos 9 kartus, o *žuvis* – 14 kartų), mokiniams vis dar kėlė nemažai sunkumų, todėl aiškėja, kad vienas didžiausių klausimų atpažįstant aptariamų daiktavardžių giminę yra negalėjimas vien iš daiktavardžio formų galūnių nustatyti ir pačios leksemos giminės.

Apžvelgus šių užduoties punktų atliktis, matyti, kad antrą užduotį atliekant pakartotinai pridėtas būdvardis pagerino kai kurių šios dvilypės linksniavimo paradigmos semantiškai nemotyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimo rezultatus. Pavyzdžiui, kai kurių mokinių rezultatai pagerėjo tada, kai šalia šių daiktavardžių buvo pateiktas būdvardis: *debesis* (pasitaisė M3 ir M14), *dantis* (M1, M15), *žuvis* (M14). Vis dėlto didžiajai daliai suklydusiųjų pirmojoje užduoties dalyje nepadėjo ir su daiktavardžiu gimine suderintas būdvardis antrojoje jos dalyje: *debesies* atveju vis dar klydo M5, *danties* – M5, M6, M9, M13, *žuvies* – M1, M6, *stoties* – M2, M6, M9. Taigi sintaksine informacija pasiremti antrojoje užduoties dalyje gebėjo ne visi respondentai.

2.2.2.2.4 Daiktavardžių su vardininko linksnio galūnėmis *-us* ir *-ius* giminės atpažinimas

Kaip ir kitų galūnių daiktavardžių, užduotyje pateikti du daiktavardžiai su vardininko linksnio galūne *-us* (*cukrus*, *muziejus*) ir du su vardininko galūne *-ius* (*televizorius*, *vaisius*). Daiktavardžių, kurių vardininko linksnis baigiasi galūne *-us* arba *-ius*, lietuvių kalboje nėra gausu (jie sudaro apie du procentus „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ (Savickienė 2004: 10)), vis dėlto visi jie reguliariai siejami su vyriškąja gimine. Taigi ir nustatyti daiktavardžių, turinčių šias galūnes, giminę mokiniams sekėsi, palyginti, neblogai. Daugiau sunkumų sukėlė tik daiktavardis *vaisius* (žr. 15 lentelę).

15 lentelė. *Daiktavardžių su vardininko linksnio galūnėmis -us ir -ius giminės atpažinimas*

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Cukraus	jį	jį	jį	ją	jį	jį	n	jį	jį	jį	jį	Jį	jį	ją	jį
Balto cukraus	jį	jį	jį	n	jį	jį	n	jį	jį	jį	jį	Jį	jį	jį	jį
Muziejus	jis	jis	jis	ji	jis	jis	n	jis	jis	jis	jis	Jis	jis	jis	jis
Tas muziejus	jis	jis	jis	n	jis	jis	n	jis	jis	jis	jis	Jis	jis	jis	jis
Vaisių	ją	ją	jį	ją	jį	ją	n	ją	jį	jį	jį	jį	jį	jį	jį
Skanų vaisių	jį	jį	jį	n	jį	ją	n	jį	jį	jį	jį	jį	jį	jį	ją
Televizorių	ją	jį	jį	jį	jį	ją	n	jį	jį	jį	jį	jį	jį	ją	jį
Naujas televizorius	jis	jis	jis	n	jis	jis	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis

Mažiau sunkumų mokiniams kėlė galūne *-us* besibaigiantys žodžiai. Pirmiausia šių daiktavardžių vartoseną lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymosi vadovėlyje yra kiek gausesnė negu tų, kurie baigiasi *-ius*: leksema *cukrus* pavartota 21 kartą, *muziejus* – 19 kartų, o *vaisius* ir *televizorius* dvigubai mažiau: *vaisius* – 10 kartų, o *televizorius* – 9. Taigi giminės atpažinimo sėkmę lemti galėtų ne tik tam tikros fleksijos dažnumas ir reguliari sąsaja su viena iš giminės reikšmių, bet ir paties daiktavardžio vartojimo dažnumas.

Neigiamo gimtosios kalbos žinių perkėlimo čia taip pat neįžvelgiama, nes visų suklydusiųjų gimtosiose kalbose daiktavardžiai *vaisius* ir *televizorius* taip pat yra vyriškosios giminės, o anglų kalboje tokios gramatinės kategorijos išvis nėra, todėl šiems mokiniams tenka pasikliauti tik naujai įgytomis tikslinės kalbos žiniomis. Iš tiesų daiktavardžių, kurie baigiasi *-us* arba *-ius* atveju ypač išryškėja anglų kalbos gimtakalbių klaidos: iš 13 padarytų klaidų beveik pusę (6) jų padarė trys anglakalbiai (jie sudaro tik penktadalį visos grupės narių). Taigi kaip jau rodė

semantiškai motyvuotos giminės atpažinimo rezultatai, kai kuriais atvejais anglų kalbos gimtakalbiams, kurių gimtoji kalba neturi gramatinės giminės kategorijos, atpažinti semantiškai nemotyvuotą daiktavardžio giminę sekasi sudėtingiau.

Taip pat gana reta lietuvių kalboje galūne *-us* ir *-ius* vardininko linksnyje besibaigiančių daiktavardžių giminės nustatymo rezultatai leidžia pamatyti, kad pastaraisiais atvejais antrojoje užduoties dalyje šalia daiktavardžių pateikti su jais gimine suderinti būdvardžiai pagerino kai kurių mokinių rezultatus (M1 – *vaisių* ir *televizorių* atveju, M2 – *vaisių*, M6 – *televizorių*, M8 – *vaisių*, M14 – *cukraus* ir *televizorių* atveju). Tai rodo, kad pastaraisiais atvejais daiktavardžio formos (tam tikros galūnės) nepakako tam, kad būtų tiksliai nustatyta daiktavardžio giminė, kai kuriems mokiniams prireikė papildomos sintaksinės raiškos (būdvardžio formos), iš kurios jiems pavyko atpažinti ir paties daiktavardžio giminę.

Be to, daiktavardžiai *vaisius* ir *televizorius* užduotyje buvo pateikti galininko linksniu. Todėl mokiniams atpažinti jų giminę galėjo būti sudėtingiau ir dėl jų formos. Vis dėlto kai daiktavardis *televizorius* buvo pateiktas vardininko linksniu drauge su būdvardžiu, jo giminę atpažino be išimties visi užduotį atlikę respondentai. Reikia atsižvelgti ir į tai, kad vardininko linksniu šiuo atveju buvo pateiktas ir įvardis *jis / ji*. Spėjama, kad ir įvardžio forma galėjo padėti mokiniams taisyklingai susieti anaforinį *jis* su daiktavardžiu *televizorius*. Taigi daroma prielaida, kad su daiktavardžiu suderintas būdvardis ir jų bei įvardžio *jis / ji* pateikimas pamatine forma padėjo respondentams be klaidų atpažinti jo giminę.

2.2.2.2.5 Daiktavardžių, kurių vardininko linksnis baigiasi *-uo*, giminės atpažinimas

Užduotyje pateikiami du daiktavardžiai, kurie baigiasi dvibalsiu *-uo*: *ruduo* ir *šuo*. Vyriškosios giminės daiktavardžiai, kurių vardininko linksnis baigiasi *-uo*³⁷, yra ypač reti lietuvių kalboje, jie sudaro tik 0,2 procento DLKŽ (iš viso jame tėra 65 šios galūnės žodžiai) (Savickienė 2004: 10). Daiktavardžių, pasibaigiančių morfema *-uo*, giminės atpažinimo rezultatai apibendrinami 16 lentelėje.

16 lentelė. *Daiktavardžių, vardininko linksnyje besibaigiančių -uo, giminės atpažinimas*

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Ruduo	jis	ji	jis	ji	ji	ji	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	ji	ji
Tamsus ruduo	jis	jis	jis	n	ji	ji	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis	ji

³⁷ Lietuvių kalboje yra vienas taip besibaigiantis semantiškai motyvuotos giminės daiktavardis *sesuo*, kurio giminė – moteriškoji.

Šunį	jis	jis	jis	jis	jis	jis	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis
Rudo šuns	jis	jis	jis	n	ji	ji	n	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis	jis

Reikėtų pastebėti, kad šie daiktavardžiai (*ruduo* ir *šuo*) be to, kad baigiasi reta galūne, yra ne ypač dažnos vartosenos mokinių vadovėlyje (*ruduo* pavartotas 11 kartų, o *šuo* – 9). Pavyzdžiui, iš užduotyje pateiktų daiktavardžių dažniausiai pavartotas žodis *obuolys* pasikartojo 47 kartus, taigi daiktavardžiai *ruduo* ir *šuo* nėra dažniausi respondentų naudojamoje mokymo priemonėje. Šio darbo autorė mano, kad nedažna fleksijų ir pačių leksemų vartoseną nepalengvina šių daiktavardžių atpažinimo. Iš to, kaip mokiniams sekėsi nustatyti daiktavardžio *ruduo* giminę, matyti, kad čia kilo nemažai sunkumų: 6 mokiniai iš 14 užduotį atlikusiųjų suklydo atpažindami leksemos *ruduo* giminę tada, kai jiems buvo pateiktas tik daiktavardis, ir 3 respondentai vis dar klydo, kai šalia daiktavardžio pasirodė ir su juo gimine suderintas būdvardis.

Dalį klaidų galima sieti su mokinių gimtosiomis kalbomis. M5, M6 ir M14 gimtojoje ukrainiečių kalboje ir M15 gimtojoje rusų kalboje *ruduo* yra ne vyriškosios, o moteriškosios giminės. Todėl ir tai, kad jie šį daiktavardį sieja su moteriškosios giminės įvardžiu *ji*, galima laikyti neigiamo perkėlimo pasekme. Vis dėlto to paties negalima pasakyti apie daiktavardį *šuo*, užduotyje pateiktą galininko ir kilmininko linksiu, ir du suklydusiuosius (M5 ir M6), kurie su šiuo daiktavardžiu, kai šalia buvo pateiktas būdvardis (*rudo šuns*), susiejo moteriškosios giminės įvardį. Ukrainiečių kalboje, kurios gimtakalbiai yra M5 ir M6, daiktavardis *šuo* taip pat yra vyriškosios giminės. Pastebėtina, kad šiems dviem mokiniams pavyko tinkamai atpažinti daiktavardžio giminę tada, kai jis buvo pateiktas galininko linksniu ir be su juo suderinto būdvardžio, o klydo tada, kai daiktavardis *šuo* buvo pateiktas su būdvardžiu ir kilmininko linksniu. Tai gali rodyti, kad mokiniams semantiškai nemotyvuotą daiktavardžio giminę nustatyti sekasi nelygu kuriuo linksniu jis pateikiamas (ir pirmenybę turėti gali nebūtinai tik nežymėtoji vardininko forma).

2.2.2.2.6 Daiktavardžių su vardininko linksnio galūnėmis *-a* ir *-ia* giminės atpažinimas

Iš viso užduotyje pateikti du daiktavardžiai su vardininko linksnio galūne *-a* (*kava*, *arbata*) ir du su vardininko galūne *-ia* (*vonija*, *bažnyčia*). Daiktavardžių, kurių galūnė yra *-a* ir *-ia*, lietuvių kalboje nemažai: 13 procentų „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ leksemų baigiasi *-a*, 8 procentai – *-ia* (Savickienė 2004: 11). Užduotyje pateiktų daiktavardžių su šiomis vardininko linksnio galūnėmis giminės atpažinimo rezultatai pateikiami 17 lentelėje.

17 lentelė. Daiktavardžių su vardininko linksnio galūnėmis -a ir -ia giminės atpažinimas

	M1	M 2	M 3	M 4	M 5	M6	M7	M 8	M 9	M 10	M 11	M 12	M 13	M 14	M 15
Kavos	ji	ją	ją	ji	ji	ją	n	ją	ją	ją	ją	ją	ją	ją	ją
Juodos kavos	ją	ją	ją	n	ją	ji	n	ją	ją	ją	ją	---	ją	ji	ją
Arbata	ji	ji	ji	ji	ji	ji	n	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji
Juoda arbata	ji	ji	ji	n	ji	ji	n	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji
Vonia	ji	ji	ji	jis	ji	ji	n	ji	ji	ji	ji	ji	ji	jis	ji
Didelė vonia	ji	ji	ji	n	ji	ji	n	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji
Bažnyčios	ji	ji	ji	jis	ji	ji	n	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji
Naujos bažnyčios	ji	ji	ji	n	ji	ji	n	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji

Iš rezultatų matyti, kad daugiausia sunkumų mokiniams kėlė daiktavardžio *kava*, pateikto kilmininko linksniu, giminės atpažinimas. Trys mokiniai (M1, M4, M5) suklydo atpažindami daiktavardžio *kava* giminę be šalia pateikto būdvardžio ir du (M6, M14) suklydo, o vienas (M12) nepasirinko jokie atsakymo, kai šalia daiktavardžio buvo su juo suderintas būdvardis. Lygiai tos pačios linksniavimo paradigmos daiktavardžio *arbata* giminę mokiniai atpažino labai tiksliai (nepalikdami klaidų). Daiktavardžio *kava* atveju klydo anglų ir ukrainiečių kalbų gimtakalbiai. Ukrainiečių kalboje, priešingai negu rusų ar ispanų kalbose, *kava* taip pat yra moteriškosios giminės. Todėl spėtina, kad daugiau painiavos mokiniams čia greičiausiai kėlė ne gimtoji kalba, o pakitusi šios linksniavimo paradigmos daiktavardžio forma – kilmininko linksnis. Vis dėlto galūnės *-ias* daiktavardžio *bažnyčia*, taip pat pateikto kilmininko linksniu, giminę atpažinti mokiniams sekėsi kur kas geriau – suklydo tik M4, o atpažindami daiktavardžio *vonia*, pateikto vardininko linksniu, giminę suklydo du iš 14 atsakiusiųjų. Taigi nustatant daiktavardžių su vardininko galūne *-ias* giminę, priešingai negu galūnės *-as* atveju, linksnio kaita taip žymiai rezultatų nepaveikė. Tai galėtų reikšti, kad mokiniai, atpažindami skirtingų daiktavardžių giminę, nebūtinai pamatine daiktavardžio forma, iš kurios gebėtų atpažinti daiktavardžio giminę, laiko tą patį linksnį (pavyzdžiui, vardininką).

Be to, su daiktavardžiu *kava* mokiniams teko derinti ne vardininko, o galininko linksniu pateiktą įvardį. Su visais kitais aptarimų linksniavimo paradigmu daiktavardžiais respondentai siejo pamatinę įvardžio formą – *jis / ji*. Galima manyti, kad galininko linksniu pateiktas įvardis daiktavardžio *kava* atveju taip pat galėjo nulemti didesnę klaidų skaičių.

2.2.2.2.7 Daiktavardžių su vardininko linksnio galūne -ė giminės atpažinimas

Į užduotį įtraukti du semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžiai su vardininko linksnio galūne -ė: *suknelė* ir *kriaušė*. Daiktavardžiai, kurie baigiasi fleksija -ė yra dažniausios „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ moteriškosios giminės leksemos (sudaro 23 procentus visų žodžių (Savckienė 2004: 11)). Tai, kad mokiniams šios dažnos galūnės daiktavardžių giminę atpažinti sekėsi itin gerai matyti iš 18 lentelėje apibendrinamų užduoties atlikčių rezultatų.

18 lentelė. *Daiktavardžių su vardininko linksnio galūne -ė giminės atpažinimas*

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
Suknelė	ji	ji	ji	ji	ji	ji	n	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji
Gražią suknelę	ji	ji	ji	n	ji	ji	n	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji	ji
Kriaušė	ji	ją	ją	ją	ją	ją	n	ją	ją	ją	ją	ją	ją	ją	ją
Skani kriaušė	ją	ją	ją	n	ją	ji	n	ją	ją	ją	ją	ją	ją	ją	ją

Nė vienas iš šių užduotyje pateiktų žodžių nėra dažnai vartojamas mokinių vadovėlyje (daiktavardis *suknelė* pavartotas 8 kartus, o *kriaušė* – 5), tačiau tai nedarė žymesnės įtakos mokinių atlikčių rezultatams. Taip pat nieko nelėmė ir gimtųjų kalbų skirtumai, nors *suknelė* rusų kalboje yra bevardės giminės, o ispanų – vyriškosios, *kriaušė* latvių kalboje – vyriškosios giminės, tokie skirtumai mokinių pasirinkimų nenulėmė. M6, suklydęs parinkdamas įvardį žodžių junginiui *skani kriaušė*, yra ukrainiečių gimtakalbis, o jo gimtojoje kalboje šis daiktavardis taip pat yra moteriškosios giminės, dėl to šios klaidos, spėtina, negalėjo lemti neigiamas perkėlimas. Kaip ir M1 (anglų kalbos gimtakalbio) pasirinkimo su moteriškosios giminės daiktavardžiu susieti vyriškosios giminės įvardį negalėjo lemti jo gimtoji kalba. Vienintelis skirtumas, kuris pastebimas tarp užduoties punktų su daiktavardžiu *suknelė* ir punktų su žodžiu *kriaušė*, yra tai, kad pirmuoju atveju mokiniams teko derinti vardininko linksniu pateiktą įvardį (*jis / ji*), o antruoju – galininko linksniu (*ji / ją*). Tai dar kartą leidžia apsvarstyti mintį, kad skirtingos giminės įvardžio formos, kurias užduotyje mokiniams teko sieti su daiktavardžiais, taip pat gali lemti tam tikrą mokinių abejonę. Paminėtos įvardžio formos *jis / ji* giminė mokiniams galėjo būti lengviau atpažįstama ir paprasčiau susiejama su daiktavardžio gimine. Vis dėlto iš 18 lentelėje pateiktų rezultatų matyti, kad aptariamoms linksniavimo paradigmos daiktavardžių giminės atpažinimas buvo itin sėkmingas. Tai rodo, kad ypač dažnų ir itin reguliarių galūnių daiktavardžių moteriškosios giminės atpažinimas didelių sunkumų respondentams nekėlė.

2.2.2.2.7 Antros užduoties rezultatų apibendrinimas

Apibendrinant užduoties rezultatus, negalima kalbėti apie vienareikšmę sąsają tarp lietuvių kalbos semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių, priklausančių skirtingoms linksniavimo paradigmoms, dažnumo ir mokinių teisingų atsakymų (žr. 19 lentelę), vis dėlto tam tikros tendencijos išvelgtinos.

19 lentelė. *Daiktavardžių su skirtingo dažnumo galūnėmis giminės atpažinimas*

Linksniavimo paradigma	Daiktavardžio giminė	Žodžių gausumas DLKŽ	Teisingų atsakymų skaičius (proc.)
-as	M	25 %	91 %
-ys, -io	M	25 %	90 %
-is, -io	M		
-ė	F	23 %	96 %
-a	F	13 %	89 %
-ia	F	8 %	94 %
-ias	M	4 %	87 %
-ius	M	2 %	81 %
-is, -ies	F	1 %	76 %
-us	M	0,07 %	94%
-uo	M	0,2 %	80 %
-is, -ies	M	0,1 %	74 %

Pirmiausia pastebėtina, kad rečiausios vartosenos galūnių daiktavardžių giminę atpažinti mokiniams sekėsi sunkiau. Tada, kai respondentai susidūrė su daiktavardžiais, kurie „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ sudarė nuo 0,07 iki 2 procentų žodžių, tiriamųjų teisingų atsakymų skaičius pasiskirstė nuo 74 iki 81 procento (išskyrus retos galūnės *-us* atvejį, kai mokiniams sekėsi nustatyti ją turinčių daiktavardžių giminę 94 procentų tikslumu). Iš minėtų galūnių išsiskiria *-is* ir *-ies* fleksijos, kuriomis pasibaigiančių daiktavardžių giminę respondentai nustatė mažiausiu – 74–76 procentų – tikslumu. Kaip jau buvo minėta, šių sunkumų priežastimi galėtų būti laikytinas linksniavimo paradigmos dviprasmiškumas: tos pačios galūnės (visų linksnių) gali būti tiek moteriškosios, tiek vyriškosios giminės, todėl norint nustatyti tokių daiktavardžių giminę, reikia įsiminti atskirus žodžius.

Linksniavimo paradigmos, kurių daiktavardžiai DLKŽ sudaro daugiau negu 20 procentų visų leksemų, mokiniams kėlė nebūtinai mažiausiai, bet tikrai mažiau sunkumų negu, pavyzdžiui, aptartos retos vartosenos fleksijos. Daiktavardžių, kurie baigiasi galūnėmis *-as*, *-is* ir *-ys* (kilmininkas – *-io*) bei *-ė*, giminę mokiniai atpažino 90–96 procentų tikslumu. Tokiuose mokinių

užduoties atlikčių rezultatuose galima išvelgti tam tikrą tendenciją, rodančią, kad daiktavardžių giminę iš dažnesnės vartosenos galūnių mokiniai atpažįsta lengviau (plg. Menzel 2005, plačiau žr. 1.3.2 sk.).

Į užduotį įtraukti daiktavardžiai taip pat nebuvo vienodai dažnai pavartoti respondentų naudojamoje mokymo priemonėje. Analizuojant užduoties atlikčių rezultatus, buvo pastebėta, kad kai kuriais atvejais retesnės vartosenos daiktavardžių giminę mokiniams sekėsi atpažinti sunkiau. Reta daiktavardžių vartoseną ypač problematiška atrodė tada, kai jo linksniavimo paradigma nebuvo reguliari giminės atžvilgiu (plg. *debesis* ir *dantis*). Vis dėlto apskaičiavus tai, kiek procentų teisingų atsakymų buvo pateikta siejant įvardį *jis / ji* su skirtingo dažnumo vartosenos vadovėlyje daiktavardžiais (žr. 20 lentelę), galima pasakyti, kad reguliaraus santykio tarp to, kaip dažnai mokymo priemonėje vartojami daiktavardžiai, ir to, kaip tiksliai mokiniai atpažįsta jo giminę, nėra. Pavyzdžiui, tik 8 kartus pavartoto daiktavardžio *suknelė* giminę mokiniai atpažino 100 procentų tikslumu, o ypač dažną (pavartotą 43 kartus) daiktavardžio *kava* giminę jie nustatė 78 procentų tikslumu. Tokių neatitikimų tarp daiktavardžių dažnumo ir teisingų atsakymų skaičiaus yra ir daugiau (žr. 20 lentelę), todėl galima manyti, kad šio tyrimo dalyviams atskirų žodžių įvestis (vartosenos dažnumas), atpažįstant semantiškai nemotyvuotą giminę, didelės įtakos nepadarė.

20 lentelė. *Skirtingo dažnumo daiktavardžių giminės atpažinimas*

Daiktavardis	Pavartojimo atvejai vadovėlyje	Teisingi atsakymai (proc.)
Obuolys	47	89
Kava	43	78
Arbata	28	100
Stalas	24	100
Cukrus	21	93
Muziejus	19	96
Pyragas	19	96
Sūris	15	96
Žuvis	14	78
Ruduo	11	67
Sijonas	10	93
Vaisius	10	74
Bažnyčia	10	96
Televizorius	9	89
Stotis	9	74
Šuo	9	93
Suknelė	8	100
Šaukštas	6	78
Kriaušė	5	93
Kelias	3	78
Dantis	3	63

Peilis	2	81
Debesis	2	85
Vonia	2	93
Rūsysis	1	93
Elnias	Nėra	96

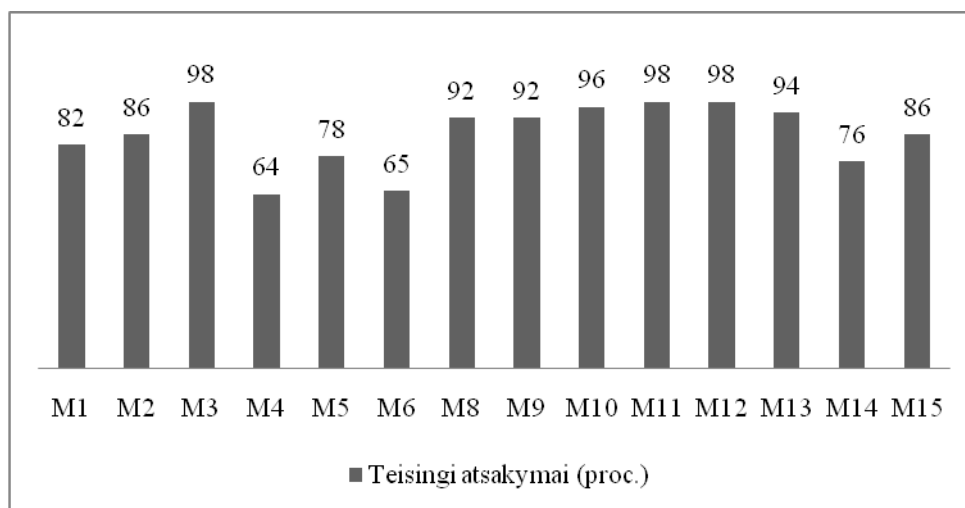
Apibendrinant tyrimo duomenis taip pat galima pasakyti, kad kiek geriau mokiniams sekėsi atpažinti semantiškai nemotyvuotą vardininko linksniu pateiktų daiktavardžių giminę – visų užduotyje pavartotų daiktavardžio vardininko formų giminę mokiniai atpažino 91 procentų tikslumu, o kitų (kilmininko arba galininko) linksnių formų – 85 procentų tikslumu. Yra linksniavimo paradigų, kuriose vardininko formas mokiniams atpažinti, galima manyti, buvo kur kas lengviau. Pavyzdžiui, atpažįstant galūnės *-a* daiktavardžius, kai vienas jų (*arbata*) buvo pateiktas vardininko linksniu, mokiniai klaidų visai nepadarė, o kai tos pačios linksniavimo paradigmos daiktavardis ėjo kilmininko linksniu (*kavos*), respondentai suklydo šešiskart. Panaši tendencija išvelgiama ir *-as* bei *-is* (kilm. – *-ies*, vyriškoji giminė) galūnių daiktavardžių atveju. Taigi nežymėtuju (dažnai mokiniams laikomu pamatiniu) vardininko linksniu einančių daiktavardžių giminė kai kuriais atvejais mokinių atpažįstama sėkmingiau. Tą patį galima pasakyti ne tik apie daiktavardžio, bet ir įvardžio pamatinę formą. Apskaičiavus, kiek procentų įvardžių mokiniai taisyklingai susiejo su skirtingais daiktavardžiais tada, kai įvardžiai *jis / ji* buvo pateikti vardininko linksniu ir kiek jų buvo taisyklingai suderinti tada, kai pastarieji buvo pateikti galininko linksniu, paaiškėjo, kad geriau mokiniams sekėsi sieti vardininko linksniu pateiktus daiktavardžius. Iš viso 90 procentų vardininko linksniu ėjusių įvardžių buvo tinkamai susieti su daiktavardžiais, o 83 procentai – įvardžių, pateiktų galininko linksniu. Nors ir nežymiai, tačiau atpažinti tiek daiktavardžių, tiek įvardžių pamatinių formų gimines mokiniams sekėsi geriau.

Taip pat iš užduoties atlikčių rezultatų aiškėja, kad paskirais atvejais mokiniams atpažinti semantiškai nemotyvuotą daiktavardžio giminę gali padėti papildoma sintaksinė informacija (su daiktavardžiu suderinto būdvardžio forma). Įvardžių *jis / ji* siejimo su visais užduoties daiktavardžiais (be būdvardžių) tikslumas – 84 procentai, o su daiktavardžiais, šalia kurių buvo pateikti su jais suderinti būdvardžiai – 90 procentų. Žymaus skirtumo čia išvelgti negalima, tačiau tai, kad kai kuriais atvejais šalia daiktavardžio pateiktas su juo gimine suderintas būdvardis gerokai pagerino užduoties atlikčių rezultatus, rodo šių daiktavardžių semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimas: *televizorius*, *vaisius* (žr. 15 lentelę), *kava* (žr. 17 lentelę), *kelias* (žr. 12 lentelę), *ruduo* (žr. 16 lentelę), *debesis* (žr. 14 lentelę). Taigi kai mokiniai negeba vien tik iš daiktavardžio morfologinės formos nustatyti daiktavardžio giminės (ypač dviprasmiškais atvejais, kai, pavyzdžiui, vardininko galūnė *-is* arba galininko *-(i)q* lietuvių kalboje gali žymėti tiek

vyriškąją, tiek moteriškąją giminę), jiems padėti gali giminė su daiktavardžiu suderinto būdvardžio galūnė.

Apibendrinant šios tyrimo dalies rezultatus pastebėtina ir tai, kad kai kurias iš respondentų klaidų galima sieti su jų gimtosiomis kalbomis. Pavyzdžiui, galima spėti, kad su semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžiais *šaukštas, kelias, sijonas, debesys* ir *ruduo* kai kurie tyrimo dalyviai siejo moteriškosios giminės įvardį *ji* dėl to, kad jų gimtojoje kalba šie daiktavardžiai yra moteriškosios giminės. Vis dėlto ne visos mokinių klaidos galėjo kilti iš jų gimtųjų kalbų. Iš viso mokiniai, kurių gimtoji kalba taip pat, kaip ir lietuvių kalba, turi gramatinę giminės kategoriją, šioje užduotyje padarė 60 klaidų, iš kurių 22 galimai yra neigiamo perkėlimo pasekmė (mokinių gimtosiose kalbose daiktavardžiai buvo priešingos giminės negu lietuvių). Taigi beveik du trečdaliai šių respondentų klaidų netgi negalimos sieti su jų gimtosiomis kalbomis. Tai rodo, kad gimtoji kalba gali veikti pradedančiųjų mokytis lietuvių kalbos kaip svetimšios giminės atpažinimą, tačiau neigiamas perkėlimas – tai tik dalis mokinių daromų klaidų priežastis (plg. Mačiukaitės(2012) tyrimo rezultatai, kuriuose pažymima, kad gimtosios kalbos žinių perkėlimas nėra vienintelis veiksnys, lemiantis gramatinės giminės kategorijos išmokimą).

Tam, kad būtų galima palyginti visų antrąją užduotį atlikusių mokinių rezultatus, apskaičiuota, kiek procentų įvardžių kiekvienas respondentas taisyklingai susiejo su užduotyje pateiktais daiktavardžiais (žr. 9 paveikslėlį). Rezultatai pasiskirstė palyginti įvairiai – nuo 64 iki 98 procentų, o visų teisingų mokinių atsakymų vidurkis yra 86 procentai.

9 pav. Mokinių rezultatų palyginimas³⁸

³⁸ Procentai apskaičiuoti vieno mokinio giminės atpažinimo klaidų skaičių padalijus iš visų galimų atsakymų skaičiaus.

Tęsiant gimtosios kalbos įtakos gramatinės giminės kategorijos išmokimui temą, pastebėtina, kad nė vienas iš trijų respondentų (M1, M2 ir M4), kurių gimtoji kalba yra anglų, neperžengė teisingų atsakymų skaičiaus vidurkio. M4 tapo respondentu, kuriam šioje užduotyje sekėsi prasčiausiai. Kaip jau buvo minėta, mokiniams, kurie neturi teigiamo perkėlimo galimybės, šiuo atveju – jų gimtojoje kalboje daiktavardžių giminė gramatiškai nėra reiškiamą, gali sektis prasčiau negu tiems, kurių gimtosios kalbos gramatinė sistema yra artimesnė tikslinės kalbos gramatikos raiškai (Bhella 1999: 22). Ši mintis iš dalies atsispindi antrosios tyrimo užduoties rezultatuose, vis dėlto akivaizdaus rezultatų pasiskirstymo tarp mokinių, kurių gimtosios kalbos turi gramatinės giminės kategoriją, ir respondentų, kurių gimtojoje kalbos šios kategorijos nėra, negalima įžvelgti.

2.2.3. Būdvardžio ir daiktavardžio giminės suderinimas

2.2.3.1 Trečios užduoties charakteristika

Trečioje užduotyje, kaip ir antroje, dėmesys buvo sutelktas į semantiškai nemotyvuotą giminę, tačiau trečioje tikrinama, kaip tiriamieji geba nustatyti daiktavardžio giminę atvirojo tipo³⁹ užduotyje. Taigi, kitaip tariant, šios užduoties **tikslas** – ištirti, kaip mokiniai atpažįsta semantiškai nemotyvuotą giminę, pasiremdami tik leksine daiktavardžio informacija (jo šaknimi). Tikslui pasiekti buvo keliami šie **uždaviniai**: 1) ištirti, kaip mokiniai atpažįsta moteriškąją ir kaip vyriškąją semantiškai nemotyvuotą daiktavardžių giminę, 2) išanalizuoti, kaip jie geba derinti daiktavardžių ir būdvardžių formas, 3) pateikti įžvalgų, kaip respondentų pasirinkimus gali veikti jų gimtoji kalba.

Šioje užduotyje tiriamieji turėjo įrašyti vardininko linksniu pateiktų daiktavardžių galūnes ir baigti su jais derinamus būdvardžius, kaip parodyta pavyzdyje (visa užduotis pateikiama 3 priede):

Prie mano namo auga didel ____ vyšn ____.

Didžioji dalis būdvardžių ir daiktavardžių junginių buvo pateikti, kaip ir pavyzdyje, su daiktavardžiu derinant atributo funkciją atliekantį būdvardį. O keturiuose užduoties punktuose būdvardžiai atliko predikatinę funkciją:

Jono kambar ____ yra maž ____, bet labai švies ____.

Analizuojant užduoties atliktis, tikrinama, ar skirtingas sintaksines funkcijas sakinyje atliekančius būdvardžius derinti su daiktavardžiais mokiniams sekasi vienodai.

Užduotį sudarė du rišlūs tekstai. Iš viso mokiniams reikėjo atpažinti 22 skirtingų daiktavardžių giminę. Vienuolika jų buvo vyriškosios giminės, likę vienuolika – moteriškosios, tačiau užduotyje šie daiktavardžiai nebuvo pateikti iš eilės (tai yra vieną tekstą sudarė pramaišiu pateikti vyriškosios ir moteriškosios giminės daiktavardžiai). Į užduotį įtraukta bent jau po vieną skirtingos linksniavimo paradigmos narį (žr. 21 lentelę).

---

³⁹ Atviroji užduotis – tokia užduotis, kurioje „mokinys turi pateikti atsakymą, o ne jį pasirinkti“ (LTŽ 2012: 115).

21 lentelė. *Trečiosios tyrimo užduoties daiktavardžiai*

Vns. vard.	-as	-ias, -i	-ys	-is	-is	-us	-ius	-uo	-a	-ia	-ė	-is
Vns. kilm.	-o	-io	-io	-io	-ies	-aus	-iaus	-ns	-os	-ios	-ės	-ies
Giminė	M	M	M	M	M	M	M	M	F	F	F	F
Pavyzdžiai	<i>langas, miestas, stalas</i>	<i>kelias</i>	<i>kambarys</i>	<i>medis, senamiestis</i>	<i>debesis</i>	<i>dangus</i>	<i>vaisius</i>	<i>ruduo</i>	<i>lova, spinta, vieta</i>	<i>vyšnia, bažnyčia</i>	<i>kėdė, saulė, upė, gatvė</i>	<i>pilis, durys⁴⁰</i>

Taip pat mokiniai turėjo baigti rašyti skirtingų linksniavimo paradigų būdvardžius arba įvardį. Į užduotį įtrauktas ir vienas įvardis (*šitas*), kurio linksniavimo paradigma atitinka būdvardžių su vardinininko galūne *-as* linksniavimą. Šio įvardžio pavartojimo reikalavo teksto logika, o kadangi jo atributinė vartoseną ir linksniavimas yra identišką būdvardžių, darbo autorės manymu, tai užduoties atlikčių ir jų analizės rezultatams įtakos neturėtų daryti. Visą užduotį sudarė mažiausiai po vieną linksniavimo paradigmos narį:

22 lentelė. *Trečiosios užduoties būdvardžiai*

Vns. vard.	-as / a	-ias / -ia	-us / -i	-inis / inė	-is / ė
Būdvardžiai (M)	<i>mažas, tikras, pilkas, ilgas, šitas</i>	<i>žalias</i>	<i>šviesus, puikus, gražus, skanus</i>	<i>medinis</i>	<i>didelis</i>
Būdvardžiai (F)	<i>ilga, geltona, siaura</i>	<i>žalia</i>	<i>patogi, plati, puiki, graži</i>	<i>senovinė, medinės</i>	<i>didelė</i>

Visi užduoties būdvardžiai ir daiktavardžiai mokiniams buvo žinomi, tai yra pateikti pirmuosiuose devyniuose vadovėlio „Nė dienos be lietuvių kalbos“ (metai) skyriuose, kurias tyrimo metu buvo spėję išmokyti mokiniai. Daiktavardžių pavartojimų skaičius tiriamųjų naudojamame vadovėlyje pateikiamas 23 lentelėje.

⁴⁰ Kadangi pirmojoje (uždarojoje) tyrimo užduotyje pateiktas daugiskaitinis daiktavardis mokiniams kėlė daug sunkumų, į šią tyrimo dalį taip pat įtrauktas vienas tokio tipo daiktavardis, siekiant patikrinti, ar ir atvirojoje užduotyje jo giminės nustatymas mokiniams bus sudėtingas uždavinys.

23 lentelė. *Daiktavardžių pavartojimo vadovėlyje atvejai*

Daiktavardis	Žodžio pavartojimo atvejai vadovėlyje
kambarys	38
senamiestis	31
gatvė	30
medis	28
stalas	24
miestas	17
upė	11
ruduo	11
pilis	10
bažnyčia	10
vaisius	10
langas	9
kėdė	7
spinta	7
lova	6
saulė	6
vieta	5
vyšnia	5
kelias	3
dangus	3
durys	3
debesis	2

Kai kurių semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių vartosena minėtoje vadovėlio dalyje (pirmuose devyniuose skyriuose) dažnesnė: *kambarys* ir *senamiestis* jame pavartoti daugiau negu 30 kartų, o kai kurie daiktavardžiai pavartoti vos keletą, pavyzdžiui, du ar tris kartus (*debesis*, *dangus*, *durys*, *kelias*). Interpretuojant užduoties atlikčių rezultatus, atsižvelgiama į šių daiktavardžių vartosenos dažnumą mokinių vadovėlyje – tikrinama, ar dažniau pavartotų semantiškai nemotyvuota daiktavardžių giminė atpažįstama lengviau.

Taip pat kaip ir pirmoje bei antroje užduotyse šioje atsižvelgiama į galimą mokinių gimtosios kalbos poveikį atpažįstant daiktavardžių gimines. Dėl šios priežasties sudarant užduotį patikrinta, kurios giminės minėti 22 daiktavardžiai yra gimtosiose mokinių kalbose (žr. 24 lentelę).

24 lentelė. Antrosios užduoties daiktavardžių giminė gimtosiose respondentų kalbose

	Lietuvių k.	Rusų k.	Ukrainiečių k.	Ispanų k.	Latvių k.
kambarys	M	F	F	F	F
langas	M	N	N	F	M
miestas	M	M	N	F	F
senamiestis	M	M	N	M	F
medis	M	N	N	M	M
dangus	M	N	N	M	F
stalas	M	M	M	F	M
kelias	M	F	F	M	M
debesis	M	N	F	F	M
vaisius	M	M	M	M	M
ruduo	M	F	F	M	M
kėdė	F	M	M	F	M
lova	F	F	N	F	F
upė	F	F	F	M	F
vieta	F	N	N	M	F
pilis	F	M	M	M	F
gatvė	F	F	F	F	F
vyšnia	F	F	F	M	M
saulė	F	N	N	M	F
bažnyčia	F	F	F	F	F
durys	F	F	-- ⁴¹	F	F
spinta	F	M	F	M	M

Keleto daiktavardžių giminė tikslinėje lietuvių kalboje ir visose gimtosiose respondentų kalbose sutampa (plg. *vaisius*, *gatvė*, *bažnyčia*), tačiau yra ir tokių žodžių, kurių giminė gimtosiose kalbose skiriasi nuo lietuvių kalbos daiktavardžių giminės. Pavyzdžiui, rusų, ukrainiečių, ispanų ir latvių kalbose *kambarys* yra moteriškosios giminės, o *pilis* rusų, ukrainiečių ir ispanų kalboje – vyriškosios giminės. Taigi interpretuojant respondentų atliktųjų rezultatus atsižvelgiama į tai, ar daiktavardžio, kurio galūnę turi įrašyti mokinys ir su kuriuo jam reikia suderinti tinkamos formos būdvardį, giminė jo gimtojoje ir tikslinėje lietuvių kalboje sutampa ar ne. Tikrinama, ar gimtosios kalbos žinios yra perkeliamos į svetimąją.

Paminėtina ir tai, kad analizuojant užduoties atliktųjų rezultatus, giminės atpažinimo klaidomis laikomi atvejai, kai atlikdami užduotį mokiniai daiktavardžiui parinko priešingos giminės, negu yra kalbos sistemoje, galūnę, kai su daiktavardžiu derino priešingos negu jo giminės būdvardį ir kai neįrašė jokios daiktavardžio ar būdvardžio galūnės. Atvejai, kai mokiniai parinko kito linksnio, skaičiaus ar kitos linksniavimo paradigmos galūnes, bet gramatinė daiktavardžio

⁴¹Ukrainiečių kalbos daiktavardis *durys* taip pat yra daugiskaitinis, o daugiskaitinių daiktavardžių giminės šioje kalboje nustatyti negalima.

giminė išliko taisyklinga, į šių klaidų skaičių neįtraukiami, nes tai jau nėra šio tyrimo objektas. Dėmesys darbe sutelkiamas į giminės raiškos – jos atpažinimo ir derinimo gimine klaidas.

2.2.3.2 Trečios užduoties atlikčių rezultatai

2.2.3.2.1 Vyriškosios giminės daiktavardžių ir būdvardžių derinimo analizė

Kaip jau minėta, užduotį sudarė po lygiai semantiškai nemotyvuotos vyriškosios ir moteriškosios giminės daiktavardžių. Taigi iš viso užduotyje, kaip jau buvo minėta, vardininko linksniu pateikta 11 daiktavardžių, o su jais derinamų būdvardžių – 14. Būdvardžių skaičių didesnis, nes kai kuriais atvejais su vienu daiktavardžiu derinami keli būdvardžiai, tikrinama, ar abu būdvardžiai su tuo pačiu daiktavardžiu derinami vienodai. Šių daiktavardžių ir būdvardžių junginiai bei mokinių įrašytos galūnės pateikiami 25 lentelėje. Joje išlaikoma užduotyje pateikta žodžių tvarka – jeigu būdvardžio funkcija buvo atributinė, tai jis pateikiamas prieš daiktavardį, jeigu predikatinė – po derinimo daviklio.

25 lentelė. *Vyriškosios giminės daiktavardžių ir būdvardžių derinimo rezultatai*

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
1.															
didel__	is	is	is	es	è	e	n	is	is	is	is	is	is	is	is
lang__	as	as	as	o	ai	ai	n	as	as	as	as	as	as	as	as
2.															
medin__	--	is	is	os	is	is	n	is	is	ių	is	is	as	is	is
stal__	as	as	as	o	as	as	n	as	as	as	as	as	as	as	as
3.															
puik__	us	us	us	į	us	us	n	us	us	us	us	i	us	us	i
miest__	as	as	as	ą	as	as	n	as	as	as	as	a	as	as	a
4.															
ilg__	as	as	as	os	as	a	n	as	as	as	as	a	as	a	--
kel__	--	is	ias	es	es	es	n	ias	ias	ias	ias	ia	ias	ia	--
5.															
kambar__	is	ys	ys	ys	ys	ys	n	ys	ys	is	ys	ys	ys	ys	is
maž__	as	as	as	o	as	as	n	as	a	as	as	as	as	as	as
švies__	as	a	us	aus	as	as	n	us	a	as	us	as	as	us	us
6.															
senamiest__	es	os	is	os	is	is	n	is	is	yje	is	is	yje	is	ia
graž__	i	us	us	o	us	as	n	us	us	u	us	us	u	us	i
7.															
šit__	a	a	as	ą	as	as	n	as	a	as	a	is	as	as	as
med__	--	i	is	--	is	is	n	is	is	is	is	is	is	is	is
žal__	ia	ia	ias	ai	ia	is	n	ias	ia	ias	ia	ias	ias	ias	ias
8.															
didel__	--	è	is	es	es	es	n	is	i	ès	is	is	is	is	--
pilk__	--	a	as	as	as	as	n	as	i	os	as	as	i	as	i
debes__	--	uota	is	--	is	is	n	is	iai	iai	is	is	iai	is	ys
9.															
dang__	us	us	us	ų	us	us	n	us	us	us	us	us	us	us	ūs
pilk__	a	as	as	ą	as	as	n	as	as	as	as	as	as	as	i
10.															
skan__	us	ūs	us	aus	ūs	i	n	us	i	us	us	us	us	us	us

vais__	ai	ai	us	--	ai	ai	n	ius	ai	ius	ius	is	is	iai	as
11.															
tikr__	--	ai	as	us	ei	ai	n	as	aus	as	us	as	as	as	ai
rud__	--	eni	uo	oną	uo	uo	n	uo	uo	uo	uo	uo	uo	uo	uo

Pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tai, kad vienareikšmiškai vertinti visų respondentų įrašytų galūnių negalima. Kai kuriais atvejais sunku nuspėti, kurio linksnio, kurios giminės ar kurio skaičiaus daiktavardžio ir būdvardžio formą mokinys norėjo pateikti. Pavyzdžiui, sudėtinga interpretuoti tokius būdvardžio ir daiktavardžio junginius, kaip *dideles lango* (M4). Pirmiausia netaisyklingai nustatytas daiktavardžio linksnis – užuot įrašius vienaskaitos vardininko galūnę, kurios reikalavo sintaksinė konstrukcija, M4 daiktavardžiui parinko vienaskaitos kilmininko formą, o su juo suderino būdvardžio formą *dideles*. Iš galūnės *-es* sunku spręsti, kokios giminės yra būdvardis – ar jis derinamas prie klaidingai parinktos daiktavardžio formos (kilmininko linksnio) *lango* ir norima pateikti moteriškosios giminės kilmininko linksnio būdvardžio formą *didelės*, ar norėta įrašyti vyriškosios giminės vardininko linksnio galūnę (plg. *didelis*), bet M4 neskyrė garsų *e* ir *i* (plg. to paties mokinio (M4) su daiktavardžiu *debesis* derinamos formos *dideles* ir *pilkas*). Taigi tai, ar būdvardžio *didelis* galūnė *-es* čia bus laikoma moteriškosios giminės ar vyriškosios, ir ar tokia galūnė giminės atžvilgiu bus įvardyta kaip klaida, priklauso nuo pasirinkto žiūros taško. Šio darbo autorė giminės atpažinimo klaidomis laiko tik tuos atvejus, kuriuose aiškiai matyti, kad parinkta daiktavardžio ar būdvardžio galūnė yra priešingos, negu reikalauja kalbos sistema, giminės, taigi junginys *dideles lango* prie tų klaidų nepriskiriamas. Taip pat jeigu mokinys įrašo netaisyklingo linksnio, kitos linksniavimo paradigmos, bet tinkamos giminės galūnę (plg. šviesaus kambarys, tikrus ruduo), šios galūnės giminės atpažinimo ir derinimo gimine klaidomis nelaikomos ir analizuojamos kaip giminės atžvilgiu tinkamos galūnės.

Atlikus analizę paaiškėjo, kad daugiausia sunkumų mokiniams kėlė semantiškai nemotyvuotos daiktavardžio *medis* giminės atpažinimas ir būdvardžio *žalias* bei įvardžio *šitas* derinimas su šiuo žodžiu. M1 ir M4 neįrašė jokios galūnės po šaknies *med-*. M4 taip pat pateikė sunkiai interpretuojamą formą *šitą* (šios linksniavimo paradigmos galininko linksniu pateiktas būdvardis ar įvardis gali būti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės) ir būdvardžio formą *žalai* (kuria dar galima laikyti prieveiksmiu). Tokia užduoties atliktis rodo, kad M4 visiškai neatpažino pačios lekšemos *medis*. Na, o M1, nors ir neįrašė šio daiktavardžio galūnės, vis dėlto įvardžiui ir būdvardžiui parinko moteriškosios giminės galūnes (*šit-a* ir *žal-ia*). Visi kiti užduotį atlikę tyrimo dalyviai aptariamam atveju įrašė tinkamą daiktavardžio galūnę *-is* (išskyrus M2, kuris įrašė galūnę *-i*). Tačiau keturi respondentai (M1, M2, M9, M11) su šiuo vyriškosios giminės daiktavardžiu suderino moteriškosios giminės būdvardžio formą *žalia* ir moteriškosios giminės įvardį *šita*. Kiek kitaip

pasielgė M5, kuris taip pat parinko moteriškosios giminės būdvardžio formą *žalia*, tačiau įrašė vyriškosios giminės įvardžio galūnę (*šit-as*). Pastebėtina, kad įvardis sakinyje buvo pateiktas kaip daiktavardžio atributas, o daiktavardis – predikatas. Todėl M5 galėjo skirtingai nustatyti daiktavardžio ir su jais derinamų būdvardžio ir įvardžio sintaksinius ryšius. Galima kelti klausimą, ar mokinys išvis perprato pačią konstrukciją, jeigu su daiktavardžiu derino skirtingos giminės įvardį ir būdvardį. Be to, visada išlieka rikto tikimybė arba galimybė, kad neatpažindamas daiktavardžio giminės, mokinys bando gudrauti – įrašyti bent jau vieną taisyklingą galūnę (juk giminės atžvilgiu čia tėra du variantai).

Tai, kodėl daiktavardis *medis* ir su juo derinami būdvardis bei įvardis mokiniams kėlė tiek sunkumų, taip pat gali paaiškinti jau anksčiau aptartas galūnės *-is* dviprasmiškumas (plačiau žr. 1.1.2 sk.). Norėdami atpažinti šio daiktavardžio semantiškai nemotyvuotą giminę mokiniai ne tik turi parinkti tinkamą vardininko linksnio galūnę (nes iš jos negali nustatyti daiktavardžio giminės), bet ir arba gebėti jį išlinksniuoti (ir atrasti, kad, pavyzdžiui, jo kilmininko linksnio galūnė yra *-io*, siejama su vyriškąja gimine), arba tiesiog žinoti, kokios giminės yra ši leksema. Daiktavardis *medis* yra gana dažnai (28 kartus) vartojamas pagrindinėje respondentų mokymo priemonėje – vadovėlyje „Nė dienos be lietuvių kalbos“. Tačiau, kaip matyti, dažni jo pavartojimo atvejai nepadėjo mokiniams mažiau klysti (penki mokiniai iš keturiolikos negebėjo gimine suderinti daiktavardžio ir būdvardžio). Galima apsvarstyti ir tai, kad rusų ir ukrainiečių kalboje *medis* yra bevardės giminės, todėl pastaruoju atveju klydę šių kalbų gimtakalbiai (M5, M9 ir M11) taip pat galėjo būti paveikti gimtosios ir tikslinės kalbos neatitikimo.

Nemažai klausimų šioje užduotyje kelia ir semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardis *debesis* bei su juo derintini būdvardžiai *didelis* ir *pilkas*. Pirmiausia mokinių parinktos daiktavardžio galūnės itin varijuoja – nuo daugiskaitos formų *-ys* ar *-iai* iki dalyvio galūnės *-uota*. Kai kuriais atvejais mokinių abejones rodė palikti tušti atsakymų laukeliai – neįrašytos galūnės. M1 nebandė įrašyti nei daiktavardžio, nei būdvardžių galūnės, M15, nors gebėjo taisyklingai baigti žodžių junginį *pilki debesys*⁴², neįrašė būdvardžio *didelis* (kurio forma, pasirinkus daiktavardį *debesis* vartoti daugiskaita, būtų *dideli*) galūnės. O M4, neparinko jokios galūnės daiktavardžiui, tačiau su juo derino vyriškosios giminės būdvardį *pilkas* ir formą *dideles* (spėtina, kad M4 rašytinėje raiškoje tai gali būti formos *didelis* atitikmuo). Toks pavyzdys galėtų iliustruoti mintį, kad kai mokinys nėra tikras dėl daiktavardžio giminės, paprastai jis renkasi nežymėtąją (vyriškąją) giminę (plg. Oliphant 1997: 27, plačiau žr. 1.3.2 sk.). Tokią mintį pagrįstų ir kiti atvejai,

---

⁴² Užduoties punkto sintaksinė konstrukcija leido daiktavardį *debesis* vartoti ir vienaskaita, ir daugiskaita: *Štai, žiūrėk, didel_pilk_debes_*.

pavyzdžiui, kai M1 neįrašė daiktavardžio *kelias* galūnės, bet su juo suderino vyriškosios giminės būdvardį *ilgas*, kai M4 neparinko jokios galūnės žodžiui *vaisius*, *gatvė* (žr. kitą skyrių) bet su juo siejo vyriškosios giminės kilmininko linksnio galūnę *-aus* (*skanaus*, *puikaus*). Taigi visais atvejais, kai užduotyje mokiniai nepateikė jokios daiktavardžio galūnės, bet įrašė būdvardžio galūnę, ji buvo vyriškosios giminės.

Nagrinėjant kitas giminės raiškos klaidas, padarytas atpažįstant daiktavardžio *debesis* giminę, išsiskyrė M10 sudarytas žodžių junginys. M10 parinko daugiskaitos moteriškosios giminės galūnes būdvardžiams ir vyriškosios giminės (tačiau kitos linksniavimo paradigmos) galūnę daiktavardžiui: *didelės pilkos debesiai*. Pastarasis atvejis rodo ne tik giminės atpažinimo, tačiau ir derinimo problemą, nes daiktavardžiui priskirta giminė buvo vyriškoji, o būdvardžiams – priešinga moteriškoji. Be to, M10 gimtojoje ukrainiečių kalboje *debesis* yra moteriškosios giminės, todėl tai taip pat galėjo lemti mokinio klaidą. Vis dėlto M10 pirmojoje tyrimo užduotyje su daiktavardžiu *debesis* taisyklingai susiejo įvardį *tas*, o antrojoje užduotyje – įvardį *jis*. Tai rodo, kad M10 daugiau sunkumų sukelti galėjo laisvesnis derinimo gaviklio ir daiktavardžio derinimas (atviresnė užduotis).

Taip pat, kaip ir antroje užduotyje, mokiniams kiek daugiau sunkumų kėlė semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardis *kelias*. M15 nebaigė nei šio žodžio, nei būdvardžio *ilgas*, M1, kaip jau minėta, – neįrašė būdvardžio galūnės, o M12 ir M14 abiem žodžiams parinko moteriškosios giminės galūnes: *ilga kelia*. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad *kelias* ukrainiečių kalboje, kurios gimtakalbis yra M14, yra moteriškosios giminės. Šis mokinytis vienintelis suklydo ir tada, kai su daiktavardžiu *kelias* pirmojoje tyrimo dalyje (kai į semantinės giminės atpažinimo užduoties punktus buvo įterpti keli gramatinės giminės atvejai) suderino moteriškosios giminės įvardį *ta*. Tai rodo, kad gimtosios kalbos įtaka M14 buvo stipresnė už bet kuriuos – sintaksinius ar morfologinius – daiktavardžio giminės požymius. Be to, lyginant visų trijų užduočių rezultatus galima matyti, kad daugiausia sunkumų daiktavardžio *kelias* giminės atpažinimo atveju respondentams kilo tada, kai šis daiktavardis buvo pateiktas galininko linksniu (o iš jos formos mokiniams sunku nustatyti) ir kai mokiniai laisvai galėjo rinktis jo galūnes.

Semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimo ir derinimo klaidų pasitaikė ir mokiniams atpažįstant daiktavardžio *senamiestis*, kurio vardininko linksnio galūnė taip pat yra *-is*, giminę. M1, anglakalbis, ir M15, rusų kalbos, kurioje *senamiestis* taip pat, kaip lietuvių kalboje, yra vyriškosios giminės, gimtakalbis, su šiuo daiktavardžiu pasirinko derinti moteriškosios giminės galūnę *-i* (*graži*). Be to, M15 daiktavardžiui parinko aiškiai su moteriškąją gimine siejamą galūnę *-ia*: *senamiestia yra graži*. Taigi čia mokinės klaidą lemia ne derinimo problema, o giminės nustatymo klausimas. Daiktavardis *senamiestis*, iš pateiktų užduotyje, vienas dažniausiai vartojamų vadovėlyje, tačiau įvaldyti jo vartosenos (gebant priskirti ir tinkamą galūnę) nesugebėjo M15, o

M1, nors ir parinko tinkamą galūnę daiktavardžiui, su juo suderino priešingos giminės būdvardį, o tai galėjo lemti jau minėtas galūnės *-is* nereguliarumas giminės atžvilgiu.

Visi mokiniai gebėjo nustatyti daiktavardžio *kambarys* galūnę (tik kai kuriais atvejais paliktos rašybos klaidos: *kamabaris*). Šis semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardis buvo dažniausios vartosenos pirmosiose devyniose vadovėlio „Nė dienos be lietuvių kalbos“ iš visų šioje užduotyje pateiktų daiktavardžių – vadovėlyje jis paminėtas 38 kartus. Pastebėtina, kad respondentai itin sėkmingai nustatė ir kitų dažniausiai vadovėlyje vartojamų žodžių galūnes (žr. 25 ir 26 lentelės): *gatvė* (pavartotas 30 kartų), *medis* (28 kartus), *stalas* (24 kartus). Tačiau su jais suderinti būdvardžius, kaip ir daiktavardžio *kambarys* atveju, mokiniams sekėsi sunkiau. Spėjama, kad tai gali rodyti, jog daiktavardžių vartosenos dažnumas padeda lengviau įsiminti jo formą, bet nebūtinai atpažinti jo giminę ir su juo derinti kitus žodžius. Analizuojant daiktavardžio *kambarys* pavartojimo klaidas, taip pat išvelgtina neigiamo perkėlimo galimybė, nes M9, kurio gimtojoje rusų kalboje daiktavardis *kambarys* yra moteriškosios giminės, su šiuo žodžiu derinamiems būdvardžiams parinko moteriškosios giminės galūnes: *Kambarys yra maža ir šviesa*. Reikia pastebėti, kad M1, nors ir taisyklingai su žodžiu *kambarys* suderino būdvardį *mažas*, taip pat pasirinko formą *šviesa*, o ne *šviesus*. Galima spėti ir tai, kad šie mokiniai ne visai tiksliai galėjo interpretuoti žodį su šaknimi *švies-* ir jame išvelgti daiktavardį.

Gana sėkmingai mokiniai baigė semantiškai nemotyvuotos giminės žodį *dangus* ir su juo derinamą būdvardį *pilkas*. Daugelis mokinių daiktavardžiui *dangus* parinko tinkamas galūnes, išskyrus M4, įrašiusį galininko linksnio galūnę (*danguj*) ir M15, sudariusi daugiskaitos formą (*dangūs*). Vis dėlto šios klaidos nerodo kompetencijos nustatyti daiktavardžio giminę trūkumo. Giminės klausimas iškilo tik M1 baigto žodžių junginio *pilka dangus* atveju. Mokinys gebėjo parinkti tinkamą galūnę daiktavardžiui, tačiau su juo taisyklingai giminės atžvilgiu nesuderino būdvardžio. Nors tai tik viena derinimo gimine klaida iš visų daiktavardžio *dangus* atvejų, ji galėjo kilti dėl to, kad šis daiktavardis yra retai (tik tris kartus) vartojamas vadovėlyje „Nė dienos be lietuvių kalbos“, o jo mokytis pradėta tik prieš porą savaitių, skaičiuojant nuo to laiko, kada buvo atliekamas tyrimas. Paminėtina, kad tik pavienės klaidos buvo pastebimos ir antroje užduotyje, kurioje mokiniai turėjo atpažinti daiktavardžių su vienaskaitos vardininko galūne *-us* daiktavardžius, o pirmojoje užduotyje atpažindami daiktavardžio *medus* giminę mokiniai nepadarė nė vienos klaidos. Taigi, atrodo, kad ši galūnė didelių sunkumų tiriamiesiems nekelia.

Netinkamos giminės priskyrimo daiktavardžiui *vaisius* atvejų nėra. Mokiniai derindami šį daiktavardį su būdvardžiu painiojosi tik tarp linksniavimo paradigmos ir skaičiaus, bet ne giminės formų (plg. *skanūs vaisiai*, *skani vaisiai*, *skanus vaisas*). Tik M4 neparinko jokios galūnės pačiam daiktavardžiui, nors būdvardį užbaigė įrašydamas galūnę *-aus*. Gali būti, kad M4 nemokėjo ir

neatpažino daiktavardžio *vaisius*, o su šaknimi *skan-* tiesiog susiejo taip dažnai aplinkoje vartojamą formą *skanaus* (šią mandagumo raišką mokiniai išmoksta jau pirmosiomis mokymosi savaitėmis), nesuprasdamas, kokia iš tiesų yra to sakinio sintaksinė konstrukcija. Taip pat sudėtingiau nustatyti daiktavardžio ir būdvardžio linksnį, o ne giminę mokiniams buvo ir daiktavardžio *ruduo* atveju. M1 šiam daiktavardžiui ir su juo derinamam būdvardžiui *tikras* neparinko jokių galūnių, o visiškai taisyklingas formas *tikras ruduo* pateikė 6 respondentai (M3, M8, M10, M12, M13, M14). Likusieji bandė parinkti kitą linksnį ar net iš būdvardžio šaknies sudarytirieveiksmį (*tikrai, tikrei*), tačiau moteriškosios giminės būdvardžio su daiktavardžiu *ruduo* nebandė derinti niekas. Vis dėlto verta prisiminti, kad vardininko linksniu pateikto daiktavardžio *ruduo* gimine antroje užduotyje net šeši mokiniai laikė moteriškąją ir su šiuo daiktavardžiu siejo moteriškosios giminės įvardį *ji*. Anaforinį įvardį derinti su daiktavardžiu antroje užduotyje sekėsi sudėtingiau ir *vaisiaus* atveju, tačiau pastarasis toje užduotyje buvo pateiktas galininko linksniu, o tai taip pat galėjo pasunkinti jo giminės atpažinimą.

Net 11 iš 14 mokinių visiškai taisyklingai (ir giminės, ir linksnio, ir skaičiaus atžvilgiu) suderino būdvardį *didelis* su daiktavardžiu *langas*. Likusių mokinių atsakymus giminės atžvilgiu sudėtinga vienareikšmiškai interpretuoti: *dideles lango, didelė langai, didele langai*. Darbo autorė linkusi manyti, kad pastarosios dvi formos – tai taisyklingai giminės atžvilgiu sudarytos daugiskaitos formos (tik čia būdvardžio forma *didelis* užrašyta klaidingai – *didelė* ir *didele*). Taip pat tik vienas mokinytis (M1) nebaigė būdvardžio *medinis*, kurį reikėjo suderinti su tos pačios vardininko linksnio *-as* galūnės daiktavardžiu *stalas*. Antroje tyrimo užduotyje visi mokiniai tiksliai atpažino šio daiktavardžio giminę. Taigi ir šioje užduotyje daiktavardžiai, kurių vardininko galūnė *-as*, didelių sunkumų giminės atžvilgiu nekėlė. Vis dėlto kitas tos pačios linksniavimo paradigmos daiktavardis iškėlė kiek daugiau klausimų. Du mokiniai tiek būdvardžiui *puikus*, tiek daiktavardžiui *miestas* parinko moteriškosios giminės galūnes. M12 klaidą galima sieti su jo gimtąja kalba, nes ispanų kalboje šis daiktavardis yra moteriškosios giminės, tačiau to paties negalima pasakyti apie M15, kurio gimtojoje rusų kalboje, kaip ir lietuvių, daiktavardis *miestas* yra vyriškosios giminės. Pastebėtina, kad beveik visos M15 daromos semantiškai nemotyvuotos giminės raiškos klaidos tiek antroje, tiek trečioje užduotyje buvo perdėtai vartojant moteriškąją giminę (taip pat žr. 2.2.2 sk.), taip sudarytos ir šios formos: *puiki miesta*.

Taigi daugiausia klausimų semantiškai nemotyvuotos giminės atžvilgiu sukėlė šie vyriškosios giminės daiktavardžiai: *debesis, medis* ir *kelias* (ižvelgiama po mažiausiai keturias klaidas arba visai neįrašytas galūnes). Kaip jau minėta, daiktavardžių vardininko linksnio galūnė *-is* nėra reguliari giminės atžvilgiu, todėl mokiniams, net ir taisyklingai nustačiusiems daiktavardžio galūnę, sunkiau iš jos atpažinti daiktavardžio giminę. Tai, kodėl tiek tyrimo antroje, tiek trečioje

užduotyje daiktavardis *keltas* mokiniams kėlė sunkumų, įvardyti nelengva. Be to, kad vieną iš mokinių (M14) galėjusios veikti gimtosios kalbos žinios, daiktavardžio *keltas* vartoseną mokinių naudojamame vadovėlyje yra gana reta (žodis pavartotas 3 kartus). Tai taip pat galėtų lemti jo atpažinimo sudėtingumą, nors kaip ir antroje, taip ir šioje užduotyje pastebima, kad kai kurių itin retos vartosenos žodžių giminę mokiniai taip pat gali gana sėkmingai nustatyti (plg. triskart mokymo priemonėje pavartotą daiktavardį *dangus*).

2.2.3.2.2 Moteriškosios giminės daiktavardžių ir būdvardžių suderinimo analizė

Kaip jau buvo minėta, į užduotį įtraukta ir 11 semantiškai nemotyvuotos moteriškosios giminės daiktavardžių. Taip pat užduotyje su daiktavardžiais derinami 11 skirtingų būdvardžių. Šių daiktavardžių ir būdvardžių junginiai bei mokinių įrašytos galūnės pateikiami 26 lentelėje.

26 lentelė. Moteriškosios giminės daiktavardžių ir būdvardžių derinimo rezultatai

	M1	M2	M3	M4	M5	M6	M7	M8	M9	M10	M11	M12	M13	M14	M15
1.															
plat__	u	i	i	us	a	a	n	i	i	i	i	i	i	i	i
lov__	a	a	a	a	a	a	n	a	a	a	a	a	a	a	a
2.															
žal__	ia	ia	ia	ai	ia	ia	n	ias	ia	ia	ia	ia	ia	ia	ia
spint__	a	a	a	os	a	a	n	as	a	a	a	a	a	a	a
3.															
puik__	-	u	i	aus	us	us	n	i	us	us	i	us	i	as	i
viet__	-	a	a	---	as	as	n	a	as	as	a	as	a	as	a
4.															
graž	i	i	i	o	i	a	n	i	i	i	i	i	i	i	i
bažnyč__	ia	ia	ia	ia	ia	a	n	ia	ia	is	ia	ia	ia	a	ia
5.															
didel__	-	è	è	ès	è	e	n	e	e	è	è	is	è	li	e
vyšn__	-	ia	ia	ia	ia	ia	n	ia	ia	ia	ia	is	ia	ia	ia
6.															
patog__	u	ios	ūs	us	gai	i	n	gi	i	ios	i	i	i	ius	i
kėd__	è	ès	ès	es	ès	è	n	ès	è	ès	è	è	è	es	è
7.															
ilg__	a	a	a	ą	a	a	n	a	a	a	a	a	a	a	a
up__	è	è	è	ès	è	è	n	è	è	è	è	è	è	è	è
8.															
siaur__	-	a	a	us	--	e	n	eje	es	è	i	a	a	as	i
gatv__	è	e	è	ès	è	è	n	e	es	è	è	è	è	es	e
9.															
gelton__	a	as	a	yje	a	a	n	a	e	a	a	a	a	as	a
saul__	è	is	è	yje	è	è	n	è	e	è	è	è	è	es	e
10.															
senovin__	-	is	è	--	is	is	n	è	i	è	is	è	a	is	e
pil__	io	is	is	io	is	is	n	is	ies	is	is	is	is	is	is
11.															
medin__	-	iai	ès	--	is	is	n	ių	i	ių	ios	ios	os	is	i
dur__	-	ys	ys	ys	ys	ys	n	ų	ys	ys	ys	ys	ų	ys	ys

Kaip atskleidė analizė, nedaug sunkumų tyrimo dalyviams kėlė šių semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių ir su jais derinamų būdvardžių galūnių įrašymas: *graži bažnyčia* ir *ilga upė*. Jeigu ir pasitaikė galūnių įrašymo klaidų, jų negalima aiškiai susieti su giminės atpažinimo kompetencijos trūkumu. Minimais atvejais išsiskiria linksniavimo klaidos: *gražo bažnyčia*, *ilga upės*. Pastebėtina, kad daiktavardžio *bažnyčia* giminė sėkmingai buvo atpažinta ir antroje užduotyje (padaryta tik viena klaida), nors joje šis žodis buvo pateiktas kilmininko linksniu. Daiktavardžiai *upė* ir *bažnyčia* beveik visose mokinių gimtosiose kalbose yra moteriškosios giminės, kaip ir lietuvių kalboje (tik ispanų kalboje *upė* yra vyriškosios giminės), todėl teigiamo perkėlimo galimybė galėjo padėti sėkmingai atpažinti ir suderinti daiktavardžių ir būdvardžių giminę. Taip pat galūnės *-ia* ir *-ė* lietuvių kalboje semantiškai nemotyvuotos giminės atveju reguliariai siejamos su moteriškąja gimine, todėl ir šis galūnės pastovumas giminės atžvilgiu, kaip jau buvo aptarta, gali lemti aukštus rezultatus. Tai pat šie daiktavardžiai lietuvių kalbos kaip svetimosios vadovėlyje „Nė dienos be lietuvių kalbos“ nėra vartojami retai (daiktavardis *bažnyčia* pavartotas 11, o *upė* – 10 kartų). Galbūt šių palankių veiksnių kompleksas lėmė, kad mokiniai be didelių trukdžių atpažino šių daiktavardžių giminę ir daugeliu atveju sėkmingai ja remdamiesi su daiktavardžiu suderino būdvardį.

Tik vienas mokinys (M8) suklydo atpažindamas semantiškai nemotyvuotą daiktavardžio *spinta* giminę. Pirmiausia daiktavardžiui jis parinko vyriškosios giminės galūnę *-as*, taip pat su juo suderino ir vyriškosios giminės būdvardį: *žalias spintas*. M8 yra rusų kalbos, kurioje daiktavardis *spinta* yra vyriškosios giminės, gimtakalbis. Taigi šią klaidą galėjo nulemti neigiamas perkėlimas. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad M8, atlikdamas šią užduotį, iš viso ir padarė tik šią vieną giminės atpažinimo klaidą, kuri galėjo būti nulemta jo gimtosios kalbos. Dar vienas mokinys, kuris taip pat šioje tyrimo dalyje suklydo tik kartą, buvo M3. Atpažindamas daiktavardžio *kėdė* giminę ir su juo derindamas būdvardį *patogus*, M3 pasirinko tokias gimine netaisyklingai suderintas daugiskaitos formas: *patogūs kėdės*. Pastarasis respondentas – latvių kalbos gimtakalbis, o šioje kalboje *kėdė* yra vyriškosios giminės. Todėl ir šiuo atveju galimas įžvelgti neigiamas perkėlimas. Taigi abu tik kartą šioje tyrimo dalyje klydę mokiniai (M3 ir M8), suklydo būtent tada, kai skyrėsi jų gimtosios ir tikslinės lietuvių kalbos gramatinė giminė.

Taip pat daiktavardžio *kėdė* ir būdvardžio *patogi* derinimo gimine atliktys rodo, kad su daiktavardžiais kai kurie mokiniai linksta derinti ne tik moteriškosios arba vyriškosios giminės formas, bet ir bevardės giminės būdvardžius, kurių jie pradeda mokytis apie šeštą kurso savaitę (su bevardės giminės būdvardžių formomis supažindinama ketvirtajame vadovėlio „Nė dienos be lietuvių kalbos“ skyriuje). Pirma ir antra užduotys bevardės giminės raiškos atvejų netikrino, nes „bevardė giminė „daiktavardžio giminės sistemoje“ išvis neturi atitikmens“ (Holvoet ir Semėnienė

2006: 106), taigi mokiniams pateiktos tik su daiktavardžiais galimos derinti formos (minėtuojų atveju vyriškosios ir moteriškosios giminės įvardžiai *ta* / *jis* / *ji*). Vis dėlto, kai respondentai patys galėjo laisvai rinktis derinimo gaviklių – būdvardžių – galūnes, bevardės giminės formų taip pat atsirado (plg. *platu lova*, *puiku vieta*, *patogu kėdė*). Šias būdvardžių galūnes įrašė du anglakalbiai (M1 ir M2), be to, pastarąsias formas jie rinkosi tik moteriškosios giminės daiktavardžių atveju. Tai rodo, kad ne visi mokiniai (ypač tie, kurių gimtojoje kalboje nėra gramatinės giminės kategorijos) geba atskirti tris būdvardžių formas (moteriškąją, vyriškąją, bevardę giminę) ir jų funkcijas. Be to, daugeliui mokinių yra dažnai girdimos tokios formos, kaip *puiku*, *malonu* (plg. mokytojų vartojamas pagyrimas „Puiku!“ ar viena pirmųjų išmuktų frazių: „Malonu susipažinti“), todėl galima daryti prielaidą, kad kai kuriems mokiniams jos gali tapti pirmosiomis įsisavinamomis. Kita vertus, formas *platu*, *puiku* ir *patogu* galima interpretuoti kaip kitų būdvardžių moteriškosios ir vyriškosios giminės formų sudarymo analogijos pritaikymą: *mažas* / *maža*, *trumpas* / *trumpa*. Taigi M1 ir M2 šiuo atveju galėjo taikyti kompensavimo strategiją – bandydami sudaryti moteriškosios giminės būdvardžio formą, kaip ir būdvardžių su vardininko galūne *-as* atveju, vyriškosios giminės galūnę *-us* sutrumpino iki *-u*: *puikus* / *puiku* (plg. *geras* / *gera*). Vis dėlto kitame skyriuje aprašomos kalbėjimo užduoties analizė parodė, kad tiriamieji taip pat ir visai atviroje kalbėjimo užduotyje kartais linkę perdėtai vartoti bevardės giminės būdvardžio formas (žr. 2. 3 sk.).

Sudėtingiausia iš semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių su vardininko linksnio galūne *-a* mokiniams buvo atpažinti daiktavardžio *vieta* giminę. Penki (M5, M6, M10, M12, M14) iš keturiolikos mokinių, atlikusių užduotį, šalia daiktavardžio šaknies *viet-* įrašė vyriškosios giminės galūnę *-as* ir su juo suderino vyriškosios giminės būdvardį (4 mokiniai pateikė formą *puikus*, o vienas pridėjo kitos linksniavimo paradigmos, bet taip pat vyriškosios giminės galūnę ir sudarė formą *puikas*). Keturi iš penkių, suklydusių atpažįstant daiktavardžio *vieta* giminę, buvo ukrainiečių gimtakalbiai, o jų gimtojoje kalboje žodis *vieta* yra bevardės giminės, todėl galima manyti, kad ši daiktavardžio savybė jų gimtojoje kalboje taip pat galėjo daryti įtakos lietuvių kalbos šio konkretaus daiktavardžio giminės atpažinimui. M12 gimtojoje ispanų kalboje *vieta* yra vyriškosios giminės, taigi vyriškajai giminei būdingų galūnių įrašymas tiek daiktavardyje, tiek būdvardyje gali būti interpretuojamas kaip neigiamas perkėlimas. Panašų gimtosios kalbos poveikį galima įžvelgti ir tada, kai M12 su daiktavardžiu *vyšnia* sudarė vyriškosios giminės formas (*didelis* / *vyšnis*). Ispanų kalboje šis daiktavardis yra vyriškosios giminės, taigi minėtos klaidos priežastis taip pat galėtų būti laikomas neigiamu perkėlimu.

Nemažai sunkumų mokiniams kėlė ir semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių su vardininko galūne *-ė* bei su juo derinamų būdvardžių formų nustatymas. Kai kurių galūnių

negalima vienareikšmiškai interpretuoti (*gatves, saules* – sudėtinga vertinti, ar šios formos – tai vienaskaitos galininkas ar daugiskaitos vardininkas), o kai kurios, galima manyti, yra vyriškosios giminės: *saulis, saulyje*. Vis dėlto yra nemažai būdvardžių, kuriems derindami su daiktavardžiais *saulė* ir *gatvė* mokiniai parinko vyriškosios giminės galūnes: *geltonas saulis, geltonyje saulyje, siaurus gatvės, geltonas saules, siauras gatves*. Pastarieji du junginiai gali būti vertinami ir kaip daugiskaitos galininko formos, nors remiantis sakinio sintaksine konstrukcija, jos būtų netaisyklingos. Vis dėlto bent trys daiktavardžių *saulė* ir *gatvė* bei su jais derinamų būdvardžių junginiai giminės atžvilgiu yra klaidingi. Kaip neigiamo perkėlimo pasekmė tegali būti vertinama viena klaida, kurią padarė M14, nes ukrainiečių kalboje daiktavardžio *saulė* giminė neatitinka lietuvių kalbos sistemos – M14 gimtojoje kalboje *saulė* yra bevardės giminės daiktavardis. Vis dėlto kiti suklydę *saulės* atveju buvo anglakalbiai (M2 ir M4), o *gatvė* visose mokinių gimtosiose kalbose yra, taip pat kaip ir lietuvių, moteriškosios giminės. Gali būti, kad daiktavardžio *saulė* mokiniai dar gerai nemokėjo, jis vadovėlyje „Nė dienos be lietuvių kalbos“ pavartotas tik šešiskart. To paties negalima pasakyti apie palyginti dažnos vartosenos daiktavardį *gatvė*. Šis žodis mokinių vadovėlyje pavartotas 30 kartų, o M1 ir M5 neįrašė jokios galūnės su juo derinamame būdvardyje, M4 ir M14 parinko vyriškosios giminės būdvardžių galūnes. Kodėl užduoties atliktyje atsirado šių giminės atpažinimo ir derinimo klaidų, nėra paprasta spręsti. Gali būti, kad mokiniams buvo sudėtinga perprasti pačią sakinio struktūrą: *Man labai patinka siaura Pilies gatvė*. Spėjama, kad mokiniams čia trukdė nuo daiktavardžio atitolęs atributas ir nežinojimas, su kuriuo žodžiu *Pilies* ar *gatvė* reikia derinti būdvardį. Todėl tai galėtų rodyti, kad nuo daiktavardžio atitolęs derinimo gaviklis apsunkina derinimą gimine.

Ypač daug sunkumų mokiniams sukėlė semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžio *pilis* galūnės atpažinimas ir būdvardžio suderinimas su šiuo daiktavardžiu. Nors didelė dalis mokinių sėkmingai nustatė šio daiktavardžio galūnę (išskyrus formas *pilio* (linksnio ir giminės klaida) ir *pilies* (linksnio klaida)), du mokiniai (M1 ir M4) su daiktavardžiu derinamam būdvardžiui neparinko jokios galūnės, o penki (M2, M5, M6, M11 ir M14) sudarė vyriškosios giminės būdvardžio formą (*senovinis*). Pirmiausia reikia pastebėti, kad ukrainiečių kalboje, kurios gimtakalbiai yra M5, M6, M11 ir M14, *pilis* – vyriškosios giminės daiktavardis. Tai, kad minėtieji respondentai šį daiktavardį sieja su vyriškąja gimine, galėtų būti neigiamo perkėlimo pasekmė. Kita vertus, klaidingai mokinių vartotas junginys *senovinis pilis* leidžia sugrįžti prie kitų klaidingų atvejų: *puikas vietas, didelis vyšnis, geltonyje saulyje*, kurie rodo, kad mokiniai ne visada geba atskirti daiktavardžių ir būdvardžių galūnes ir jas linksta derinti neatsižvelgiant į skirtingas šių kalbos dalių linksniavimo paradigmas.

Galiausiai daug sunkumų mokiniams sukėlė daugiskaitinis semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardis *durys*. Verta prisiminti, kad kitas daugiskaitinis daiktavardis *sultys* pirmoje tyrimo užduotyje taip pat kėlė daug klausimų (su šiuo daiktavardžiu siedami įvardį *tie*, o ne *tos* klydo šeši iš keturiolikos respondentų). Pačią formą *durys* taisyklingai nustatė 11 mokinių, M1 visai nebaigė šio žodžio, o M8 ir M13 čia pavarotojo kilmininką (*durų*). Vis dėlto su šiuo daiktavardžiu suderinti tinkamos giminės ir formos būdvardį mokiniams buvo kur kas sudėtingiau. M1 ir M4 neįrašė jokios būdvardžio galūnės, M2 parinko vyriškosios giminės daugiskaitos formą *mediniai*, o M5, M6 ir M14 įrašė pamatinę būdvardžio formą – *medinis* (vyriškosios giminės vienaskaitos vardininką). Šis atvejis yra dar vienas, leidžiantis svarstyti hipotezę, kad kai mokiniai nėra tikri dėl daiktavardžio giminės, jie dažniau renkasi vyriškosios giminės derinimo gaviklius (plačiau žr. 1.3.2 sk.), o šiuo atveju pamatine pasirenkama netgi ne tik giminės, bet ir skaičiaus nežymėtoji forma. Kiek kitokią būdvardžio galūnę įrašė M9 ir M15: *medini durys*. Šiuo atveju galima išvelgti būdvardžio *didelis* formos sudarymo hiperapibendrinimą. Būdvardžių *didelis* ir *medinis* pamatinės formos baigiasi vienodomis morfemomis, kai kurios kitos formos taip pat sutampa: *didelės*, *medinės*. Spėjama, kad M9 ir M15 galėjo apibendrinti būdvardžio *didelis* kaitybos taisyklę ir ją pritaikyti žodžiui *medinis*. Bet kuriuo atveju, šio darbo autorė mano, kad aptarta klaida nėra tik būdvardžio linksniavimo paradigmos nustatymo, bet ir giminės atpažinimo klaida.

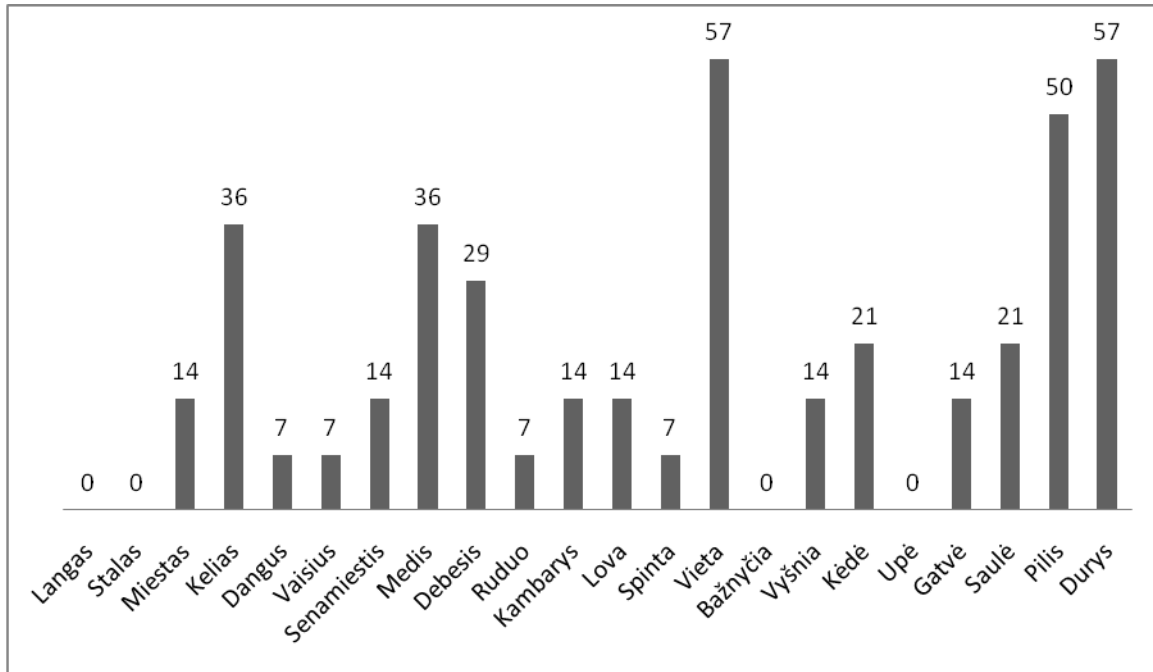
Taigi moteriškosios giminės daiktavardžių ir būdvardžių suderinimo atlikties rezultatai parodė, kad mokiniams semantiškai nemotyvuotos moteriškosios giminės daiktavardžiai kėlė nemažai sunkumų. Kaip ir vyriškosios giminės daiktavardžių atveju, pastaruoju taip pat daugiausia rūpesčių mokiniams kėlė daiktavardžiai su vienaskaitos vardininko linksnio galūne *-is*, o ypač daugiskaitinis daiktavardis *durys*. Taip pat nustatant moteriškosios giminės daiktavardžių galūnes ne vienas mokinytis ne tik su jais derino priešingos giminės būdvardžius, bet ir keitė pačių daiktavardžių galūnes: *puikus vietas*, *žalias spintas*, *didelis vyšnis*, *geltonas saulis*. Tai buvo daug rečiau pastebima vyriškosios giminės daiktavardžių atveju.

2.2.3.2.1 Trečios užduoties rezultatų apibendrinimas

Apibendrinant trečios užduoties rezultatus galima teigti, kad mokiniams nevienodai sekėsi derinti semantiškai nemotyvuotos vyriškosios ir moteriškosios giminės daiktavardžius ir būdvardžius. Respondentams įrašant vyriškosios giminės daiktavardžių ir su jais derinamų būdvardžių galūnes, buvo padaryta 16 procentų⁴³ giminės atpažinimo klaidų⁴⁴, o moteriškosios

⁴³ Procentai apskaičiuoti vyriškosios ir moteriškosios giminės atpažinimo klaidų skaičių atskirai padalijus iš visų giminės klaidų skaičiaus.

giminės atveju – 22 procentai. Dar ryškesnis skirtumas tarp to, kaip mokiniams sekėsi atpažinti vyriškosios ir moteriškosios giminės formas, įžvelgiamas apskaičiuavus atskirų daiktavardžių ir su jais derinamų būdvardžių galūnių įrašymo (susijusios su giminė atpažinimu) klaidų procentą (žr. 10 paveikslėlį).

10 pav. Atskirų daiktavardžių giminės atpažinimo klaidų procentas⁴⁵

Daugiausia sunkumų (nuo 50 iki 57 procentų klaidų) mokiniams kėlė moteriškosios giminės daiktavardžiai *vieta*, *pilis* ir *durys*. Nors yra ir tokių moteriškosios giminės daiktavardžių, kurių giminę mokiniai atpažino itin tiksliai (plg. *bažnyčia* ir *upė*). Vis dėlto bent šiek tiek geriau tyrimo dalyviams sekėsi nustatyti vyriškosios giminės daiktavardžių giminę. Tai leidžia prisiminti kitus tyrimus, kurių rezultatai taip pat rodo, kad būtent vyriškoji giminė vartojama tiksliau negu moteriškoji (McCowen ir Alvord 2006: 161, daugiau žr. 1.3.2 sk.).

Pastebėtina ir tai, kad ne visos šios tyrimo dalies mokinių padarytos klaidos yra to paties tipo. Kai kuriais atvejais mokiniai įrašė tinkamas semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių galūnes (atitinkančias jų gramatinę giminę), tačiau su jais suderino priešingos

⁴⁴Primintina, kad giminės atpažinimo klaidomis laikomi atvejai, kai atlikdami užduotį mokiniai daiktavardžiui parinko priešingos giminės, negu yra kalbos sistemoje, galūnę, kai su daiktavardžiu derino priešingos negu jo giminės būdvardį ir kai neįrašė jokios daiktavardžio ar būdvardžio galūnės. Atvejai, kai mokiniai parinko kito linksnio ar kitos linksniavimo paradigmos galūnes, bet gramatinė daiktavardžio giminė išliko taisyklinga, į šių klaidų skaičių neįtraukiami, nes tai jau nėra šio tyrimo objektas.

⁴⁵ Procentai apskaičiuoti vieno daiktavardžio ir su juo derinamų būdvardžių giminės klaidų skaičių padalijus iš visų galimų atsakymų skaičiaus (14, nes tiek buvo atlikusiųjų užduotį).

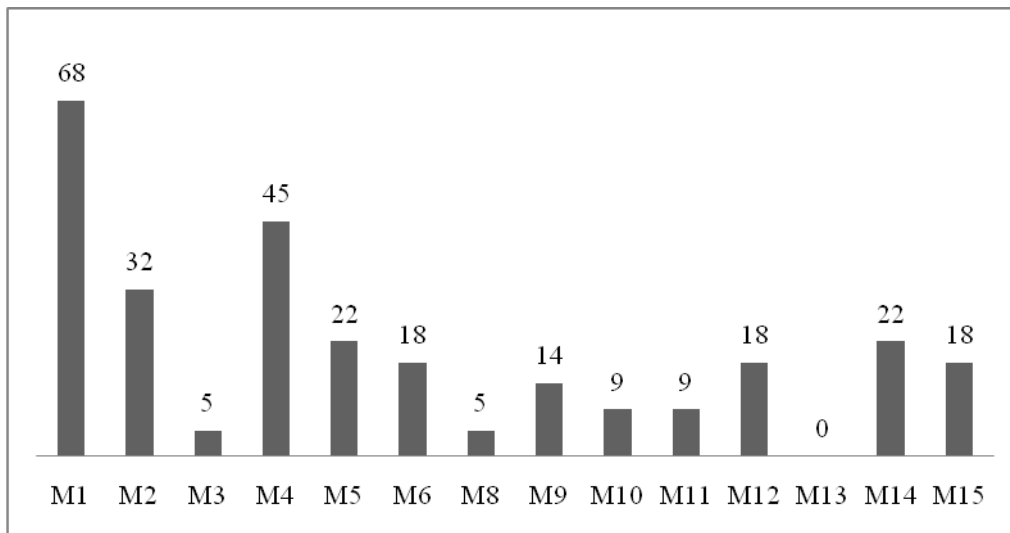
giminės būdvardžių formas (plg. *platus lova*), kitais atvejais respondentai netinkamą pateikė ne tik būdvardžio, bet ir daiktavardžio formą (plg. *puikus vietas*). Kartais mokiniai nepateikdavo jokių atsakymų. Skirtingų tipų klaidų skaičius apibendrinamas 27 lentelėje.

27 lentelė. Trečiosios užduoties giminės atpažinimo klaidų atvejai

	Priešingos giminės daiktavardžio ir būdvardžio galūnės	Priešingos giminės būdvardžio galūnė	Neįrašyta galūnė
Vyriškosios giminės daiktavardžiai	4	12	7
Moteriškosios giminės daiktavardžiai	9	15	9
Visi užduoties daiktavardžiai	13	18	16

Išanalizavus medžiagą galima teigti, kad Atvejų, kuriais mokiniai daiktavardžiui parinko tinkamos giminės galūnę, o būdvardžiui – priešingos giminės (plg. *pilka dangus*), pasitaikė daugiau (18 atvejų) negu tų, kuriais respondentai suklydo įrašydami tiek būdvardžio, tiek daiktavardžio galūnes (plg. *graži senamiestis*) – 13 atvejų. Šio darbo autorės nuomone, būdvardžio, o ne daiktavardžio formos sudarymo klaidos rodo ne tik tai, kad mokiniai negebėjo atpažinti daiktavardžio giminės, bet ir tai, kad esama gramatinio derinimo problemų. Minėtais atvejais kai kurie mokiniai nemokėjo giminės atžvilgiu suderinti dviejų skirtingų kalbos dalių. Mažiau buvo tokių klaidų, kurias mokiniai darė ne dėl to, kad negebėjo derinti formų, o todėl, kad supainiojo semantiškai nemotyvuotos daiktavardžio giminės reikšmes, daiktavardžiui priskyrė priešingos giminės, negu jis yra lietuvių kalboje, giminę. Iš 13 tokių klaidų, net 9 buvo padarytos tada, kai mokiniai turėjo baigti rašyti moteriškosios giminės žodžius. Moteriškosios giminės daiktavardžių formas jie keitė į vyriškosios giminės galūnių vedinius: *žalias spintas*, *puikus vietas*, *didelis vyšnis*. Tai, kad tokių klaidų padaryta daugiau atpažįstant moteriškosios giminės daiktavardžius, rodo priešingą tendenciją negu minėto Simonos Mačiukaitės (2008) tyrimo išvalgos, kuriose autorė teigia, kad visos klaidos, derinant netinkamą daiktavardžio giminę žyminčias galūnes, padarytos vyriškosios giminės daiktavardžių atveju (daiktavardžiams suteikiant moteriškosios giminės galūnę), pavyzdžiui: *didelė universitetė*, *didelė turga*, *graži parka*. Šiame darbe aprašomo tyrimo rezultatai rodo, kad vis dėlto daugiau klaidų pradedantieji mokyti lietuvių kalbos kaip svetimšios darė atpažindami moteriškosios, o ne vyriškosios giminės daiktavardžius.

Taip pat šios užduoties atlikėjų rezultatai leidžia apžvelgti atskirų mokinių klaidų skaičių. Šiuo atveju neskaičiuojami teisingi atsakymai, nes pirmiausia ne vienu atveju tie atsakymai buvo klaidingi, bet ne dėl giminės, o, pavyzdžiui, parinktos linksniavimo paradigmos požiūriu, todėl į tų giminės kategorijos klaidų skaičių tokie atvejai neįtraukti, antra, kai kuriuos atsakymus buvo sudėtinga interpretuoti, jų nebuvo galima laikyti nei klaidingais, nei teisingais. Jie į statistiką taip pat neįtraukti. Todėl kiekvieno mokinio giminės atpažinimo klaidų skaičius buvo padalytas iš visų užduoties atsakymų (22) skaičiaus. Keturiolikos užduotį atlikusių mokinių klaidų skaičius procentais apibendrinamas 11 paveikslėlyje.

11 pav. Atskirų mokinių giminės atpažinimo klaidų skaičius procentais

Iš visų mokinių atlikėjų rezultatų labiausiai išsiskiria trijų anglų kalbos gimtakalbių (M1, M2 ir M4) klaidų procentas. Kaip jau minėta, mokiniams, kurių gimtojoje kalboje nėra tam tikros gramatinės kategorijos, jos įsisavinimas mokantis svetimšios kalbos, ypač pradinėje stadijoje, gali būti itin sudėtingas reiškinys, o jų mokymosi rezultatai gali būti prastesni už tų, kurių gimtosios kalbos turi gramatinę kategoriją, kurios mokomasi (plačiau žr. 1.3.1 sk.). Nors pirmoje ir antroje tyrimo užduotyse šiems mokiniams taip pat dažnai sekėsi kiek sudėtingiau negu likusiems respondentams, toks išsiskiriantis trijų anglakalbių klaidų skaičius ypač išryškėjo atviresnėje galūnių įrašymo užduotyje⁴⁶.

⁴⁶ Likusių mokinių (ne anglakalbių) rezultatai apibendrinami 2.4 skyriuje.

2. 3. Giminės raiškos klaidų kalbėjimo užduotyje analizė

2.3.1. Kalbėjimo užduoties ir jos analizės charakteristika

Į tyrimo medžiagą įtraukta ir tiriamosios mokinių grupės baigiamojo egzamino kalbėjimo užduoties duomenų analizė. Šios tyrimo dalies **tikslas** – išanalizuoti realią gramatinės giminės kategorijos vartoseną atviroje kalbėjimo užduotyje ir šiuos duomenis palyginti su eksperimento rezultatais. Minėtam tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**: 1) išrinkti daiktavardžių ir su jais gimine derinamų kalbos dalių pavartojimo atvejus, 2) atskirti klaidingus giminės pavartojimo atvejus, 3) išanalizuoti giminės raiškos klaidas. Tiriamajai medžiagai surinkti pasitelktas atrankinio šifravimo metodas – iš kalbėjimo egzamino įrašų išrinkti visi derinimo daviklių ir derinimo gaviklių junginiai.

Kalbėjimo egzaminas vyko praėjus maždaug trimis savaitėms po pirmųjų trijų užduočių atlikimo. Jame dalyvavo 12 iš 15 tyrimo dalyvių. Į kalbėjimo egzaminą neatvyko trys anglų kalbos gimtakalbiai: M1, M2 ir M4, todėl tai sumažina galimybę palyginti mokinių, kurių gimtoji kalba turi gramatinę giminės kategoriją ir mokinių, kurių gimtojoje kalboje giminės kategorijos nėra, realios giminės vartosenos rezultatus. Kalbėjimo egzamine dalyvavo tik vienas anglakalbis – M7, tačiau jis neatliko eksperimento užduočių. Kalbėjimo užduotį sudarė monologas ir dialogas. Iš pradžių mokiniai turėjo kalbėti viena iš pateiktų temų – papasakoti apie savo šeimą, savo namus, savo šalies, iš kurios atvyko, maisto kultūrą, aprangą, orus savo valstybėje. Antrąją kalbėjimo užduoties dalį sudarė situacinis dialogas, kuriame mokiniai, kalbėdamiesi su egzaminuotoju, turėjo suvaidinti vieną iš situacijų, pavyzdžiui, nusipirkti vaisių ir daržovių turguje, įsigyti megztinį parduotuvėje, išsinuomoti butą, užsisakyti pietus kavinėje, pakviesti draugą į filmą ir pan. Tiek monologo, tiek situacinių dialogų temos skatino mokinius ne tik įvardyti tam tikrus objektus, bet ir juos apibūdinti, pavyzdžiui, pasakyti, koks yra oras jų šalyje, kokius drabužius dėvi žmonės, koks yra jų gimtasis miestas, kokios spalvos, dydžio megztinio jiems reikia, kokios kavos jie norėtų ir pan. Taip kalbėjimo užduotyje mokiniai buvo skatinami ne tik vartoti daiktavardžius, bet ir su jais derinti būdvardžius ir kitus atributus. Klaidingi daiktavardžio ir su juo derinamų kalbos dalių pavartojimo atvejai analizuojami šioje tyrimo dalyje.

2. 3. 2. Giminės raiškos atvejų kalbėjimo užduotyje analizė

Iš viso kalbėjimo užduotyje mokiniai pavartojo 123 derinimo konstrukcijas⁴⁷, 25 iš jų (20 procentų) buvo klaidingos (žr. 28 lentelę). Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad ši kalbėjimo užduotis buvo atvira. Nors, kaip jau minėta, pati užduoties prigimtis mokinius skatino ne tik įvardyti reiškinius, bet ir juos apibūdinti, taigi neišvengiamai vartoti gimine derinamas kalbos dalis, vis dėlto mokiniai visada turėjo galimybę pasirinkti tas formas, tokius daiktavardžių ir jų atributų, predikatų ar anaforų derinimo atvejus, kuriuos respondentai buvo įgudę vartoti, taip pat jie galėjo išvengti atsakyti į klausimą tiesiai – t. y. taikyti vengimo strategiją⁴⁸. Taigi mokiniai, kai nėra prašoma pavaroti konkrečių formų ar žodžių, gali vengti tokių konstrukcijų ar leksemų, kurių dar gerai nemoka (VanPatten ir Benati 2010: 66–67, LTŽ 2012: 110). Tiriama egzamino situacija, taigi mokiniai siekė aukštesnio rezultato ir, spėjama, rinkosi kalbėti tai, ką ir gramatiškai išreikšti mokėjo geriausiai. Todėl analizuojant šias mokinių atlikties klaidas, atkreipiamas dėmesys į tai, kad jos atskleidžia tik dalį sunkumų, su kuriais susiduria giminę reikšdami pradedantieji lietuvių kalbos kaip svetimšios mokiniai – jiems sudėtingiausių atvejų tiriamieji paprasčiausiai galėjo vengti.

28 lentelė. *Giminės raiškos klaidos kalbėjimo užduotyje*

Giminės raiškos klaidos	Suklydęs mokinys
<i>kriaušės saldus / saldūs (?)</i> ⁴⁹	M3
<i>maža paryžius</i>	M5
<i>mano papūga, jis yra 11 metus</i>	M5
<i>oras yra labai šalta.</i>	M5
<i>didelė ir graži miesta</i>	M6
<i>keturi rankai</i>	M6
<i>oras čia yra labai gražu.</i>	M7
<i>kepuriai (dgs. vard.)</i>	M7
<i>sukneliai (dgs. vard.)</i>	M7
<i>mano buta labai didelė</i>	M8
<i>miegame su šiltais pižamais</i>	M8
<i>šita filma apie šitas vyras</i>	M8
<i>didelį va tokį lovą</i>	M9
<i>mokosi įvairius kalbos</i>	M10

⁴⁷ Visų 123 derinimo daviškių ir derinimo gaviškių junginių sąrašas pateikiamas 4 priede.

⁴⁸ Vengimo strategijos – tai tokie „veiksmai, kurių imamasi norint išvengti per sunkių, kalbos vartotojo / mokinio išgalių neatitinkančių užduočių“ (BEKM 2008: 337).

⁴⁹ Klaustuku žymimas atvejis, kuriuo neaiški mokinio tartis.

<i>kiek kainuoja jūsų buta</i>	M10
<i>mano tėva</i>	M11
<i>katė yra labai triukšmingas ir jaunas, ir aš labai myliu ją.</i>	M11
<i>ketvirta svarbiausia ispanijos miesta</i>	M12
<i>gera planą</i>	M12
<i>šitoje kambaryje</i>	M13
<i>čia buvo mano pirma žygi</i>	M15
<i>puikus savaitė</i>	M15
<i>tamsus spalvos</i>	M15
<i>aš noriu pirkti dovaną mano vaikinai, ji labai mėgsta tamsus spalvos.</i>	M15

Iš 25 klaidų, kuri buvo užfiksuota mokinių kalbėjimo užduotyje, 13 giminės raiškos klaidų mokiniai padarė derindami būdvardžius, įvardžius ar skaitvardžius su vyriškosios giminės daiktavardžiais, 12 klaidų – su moteriškosios giminės daiktavardžiais.

Kalbėjimo užduotyje buvo padarytos tik dvi derinimo su semantiškai motyvuotos giminės daiktavardžiais klaidos. Pirmiausia tokius gretimus sakinius sukonstravo M15: *Aš noriu pirkti dovaną mano vaikinai. Ji labai mėgsta tamsus spalvos.* Vėliau M15 ne kartą kalbėdamas apie vaikina, vartojo moteriškosios giminės įvardį *ji*, kol antroje dialogo pusėje pasitaisė: *Ji (paузė). Jis mėgsta dėvėti megztinį su kišenėmis.* Minėta klaida galėjo kilti iš įvardžio formų *ji* ir *jį* garsinio panašumo. Įvardžio vienaskaitos galininko forma *jį* yra vyriškosios giminės. Spėtina, kad M15 suvokė referento, apie kurį kalba (plg. vartojamas daiktavardis *vaikinai*) lytį ir suprato, kad su juo reikia sieti vyriškosios giminės žodžius ir jų formas, bet painiojo pačias jų išraiškas: formą *ji* siejo su vyriškąja gimine, kol prisiminęs formą *jis*, pastarąją ir ėmė vartoti. Primintina, kad ir antroje tyrimo užduotyje, kurioje mokiniai su daiktavardžiais turėjo sieti anaforiškai vartojamus įvardžius, mokiniai sėkmingiau siejo vardininko linksniu pateiktus įvardžius *jis / ji* negu tuos, kurie buvo pateikti kiliminio (*jo / jos*) ar galininko (*jį / ją*) linksniais (plačiau žr. 2.2.2 sk.).

Taip pat tarp užduoties atlikėjų pasitaikė atvejis, kai pakeista semantiškai motyvuoto daiktavardžio galūnė, žyminti priešingą daiktavardžio giminę, negu yra referento lytis: *Mano tėva dirba Ukrainos pietuose.* Ukrainiečių kalbos gimtakalbis M11 ne kartą kalbėjimo užduotyje pakartojo pakeistą daiktavardžio formą *tėva*, tačiau galiausiai pasitaisė: *Mano tėva, mano tėvas ir brolis dirba kartu.* Pirmiausia nėra visiškai aišku, ar vartodamas formą *tėva* mokinyš jos nepateikė kaip galininko linksnio. Tokiu atveju tai būtų ne giminės, bet linksnio raiškos klaida. Kita vertus, galima daryti prielaidą, kad mokinyš siejo lietuvių kalbos daiktavardį *tėvas* su ukrainiečių kalbos

žodžiu *nana* (liet. *tėtis*)⁵⁰ ir analogiškai lietuvių kalbos daiktavardžiui pritaikė galūnę *-a*. Todėl čia taip pat būtų galima įžvelgti neigiamo perkėlimo galimybę. Pastebėtina ir tai, kad pirmoje eksperimento užduotyje mokiniai taip pat turėjo atpažinti daiktavardžio *tėvas* giminę ir su juo susieti įvardį *šitas*. Visi mokiniai tai padarė be klaidų. Taigi ir M11 uždaroje eksperimento užduotyje su *tėvas* siejo vyriškosios giminės įvardį *šitas*, tačiau spontaniškai kalbėdamas vartojo su moteriškąja gimine galimą susieti formą *tėva*. Tai, autorės manymu, rodo, kad spontaniškai kalbant mokiniams gali būti sudėtingiau taisyklingai reikšti giminę, tiriamiesiems gali stigti laiko apgalvoti tai, ką ir kaip jie nori pasakyti, todėl tokiomis aplinkybėmis gali rasti klaidų, kurių mokiniai nedarė atlikdami eksperimento užduotis.

Vis dėlto apžvelgus tuos du (įvardžio *ji* vartosenos kalbant apie vaikiną ir formos *tėva*) atvejus ir lyginant juos su likusių klaidų skaičiumi, galima daryti prielaidą, kad semantiškai motyvuotos giminės raida šioje kalbėjimo užduotyje mokiniams daug sunkumų nekėlė. Lyginant šiuos duomenis su pirmosios užduoties, kurioje dėmesys taip pat buvo sutelktas į semantiškai motyvuotą giminę, rezultatais, matyti, kad tie atvejai, kuriais morfologiniai ir semantiniai daiktavardžių požymiai sutapo, mokiniams didelių sunkumų nei eksperimente, nei atviroje kalbėjimo užduotyje nekėlė. Vis dėlto pastebėtina, kad spontaniško kalbėjimo užduotyje mokiniai nevartojo konfliktinės giminės. Tačiau būtent konfliktinė giminė ir daugiskaitos formos pirmoje eksperimento užduotyje mokiniams buvo problematiškiausios. Todėl visiškai sugretinti pirmosios eksperimento užduoties ir sakininės kalbos duomenų palyginti negalima.

Visos kitos trisdešimt be jau minėtų klaidų buvo padarytos vartojant semantiškai nemotyvuotą giminę. Nors kelios iš tų klaidų, galima manyti, galėtų būti bent jau iš dalies siejamos ir su semantika – t. y. referento lytimi, pavyzdžiui: *Mano papūga, jis yra 11 metų* (M5). Anaforinis vyriškosios giminės įvardis *jis* šiuo atveju galėtų būti pavartotas dėl kelių priežasčių: pirmiausia dėl to, kad neatpažinta gramatinė daiktavardžio *papūga* giminės reikšmė, taip pat dėl to, kad šis žodis mokinio gimtojoje kalboje galėjęs būti vyriškosios giminės, arba dėl to, kad mokinyš vartodamas anaforinį įvardį *jis*, šį žodį siejo ne su gramatine daiktavardžio *papūga* gimine, o su vyriškąja referento lytimi. Nors kitais atvejais daiktavardžius su vardinininko galūne *-a* M5 vartojo taisyklingai, kaip ir su jais tinkamai derino moteriškosios giminės formas, visada išlieka atlikties klaidos galimybė – tai yra, nors mokinyš ir geba atskirti galūnės *-a* giminę, čia galėjo savo žinomos taisyklės (kad ši galūnė lietuvių kalboje siejama su moteriškąja gimine) nepritaikyti. Taip pat M5 gimtojoje ukrainiečių kalboje *papūga* (plg. liet. *graži papūga*, o ukr. *красивуї наныга*) yra vyriškosios giminės daiktavardis. Todėl šio daiktavardžio derinimas su vyriškosios giminės įvardžiu

---

⁵⁰ Lietuvių kalbos daiktavardžio *tėvas* atitikmuo ukrainiečių kalboje yra *батько*.

jis gali būti neigiamo perkėlimo pasekmė. Taip pat to patikrinti negalima, bet spėjama, kad vartodamas vyriškosios giminės įvardį *jis*, mokinys šį įvardį galėjo sieti ir su daiktavardžio *papūga* referento lytimi, jeigu mokinio augintinis, apie kurį *jis* kalbėjo, buvo vyriškosios lyties, įvardis *jis* galėjo nurodyti į paukščio lytį. Vis dėlto didelė tikimybė yra ta, kad M5 čia pasirinko derinti vyriškosios giminės įvardį *jis*, būtent dėl to, kad ukrainiečių kalboje, daiktavardis *papūga* yra konfliktinės giminės (morfologinė raiška netapati sintaksinei), taigi lietuvių kalbai pritaikyta ta pati taisyklė – su daiktavardžiu *papūga* derinama vyriškosios giminės forma.

Iš kalbėjimo užduoties klaidų galima išskirti dar vieną panašią į tik ką aptartą klaidą: *Katė yra labai triukšmingas ir jaunas, ir aš labai myliu ją* (M11). Pastaruoju atveju M11 su gyvumo kriterijumi pasižyminčiu daiktavardžiu *katė* suderino vyriškosios giminės atributinius būdvardžius, bet moteriškosios giminės anaforinį įvardį. Nors lietuvių kalboje, kaip ir ukrainiečių, kurios gimtakalbis yra M11, yra skiriamos dvi lekšemos pavadinti vyriškosios ir moteriškosios lyties gyvūnams (liet. *katė* ir *katinas*, ukr. *kim* ir *киука*), ukrainiečių, priešingai negu lietuvių, kalboje pirminė forma yra vyriškosios giminės (*kim*), o lietuvių kalbos numatytoji forma, nesvarbu apie kurios lyties gyvūną yra kalbama, paprastai laikoma moteriškosios giminės *katė* (plačiau žr. 1.1.2 sk.). Kadangi iš viso pokalbio negalima nustatyti, apie kurios lyties gyvūną yra kalbama, spėtina, kad M11 bando vartoti numatytąją giminės atžvilgiu daiktavardį (*katė*), bet painioja jį su ukrainiečių kalbos vyriškosios giminės daiktavardžiu *kim*. O vėliau, spėjama, M11 pasitaiso ir pradeda vartoti moteriškosios giminės įvardį *ji*, arba tiesiog kalba apie moteriškosios lyties gyvūną ir moteriškosios giminės įvardis šioje situacijoje mokiniui ir taip atrodo tinkamiausias. Vis dėlto tiek lietuvių, tiek ukrainiečių kalbos vyriškosios ir moteriškosios giminės daiktavardžių, reiškiančių *katę* ar *katina*, vartoseną giminės požiūriu varijuoja, todėl iš jos galėjo kilti ir kitų kalbos dalių derinimo su daiktavardžiu *katė* klaidos.

Šioje užduotyje išryškėjo dar ne viena klaida, galėjusi kilti dėl neigiamo perkėlimo. Daugiausia tokių atvejų galima išskirti mokiniams reiškiant semantiškai nemotyvuotą giminę. Pavyzdžiui, tiek rusų, tiek ukrainiečių kalboje daiktavardis *butas* yra moteriškosios giminės (rus. *квартура*, ukr. *квартура*). Todėl tokias klaidas kaip *Mano buta labai didelė* (M8, rusų kalbos gimtakalbis), *kiek kainuoja jūsų buta* (M10, ukrainiečių k. gimtakalbis), šio darbo autorės nuomone, galima laikyti neigiamo perkėlimo pasekme. Taip pat ir įvardžio ir daiktavardžio junginys *šitoje kambaryje*, galima spėti, sudarytas dėl to, kad M13 gimtojoje ukrainiečių kalboje *kambarys* (ukr. *кімната*) yra moteriškosios giminės. *Spalva* rusų kalboje irgi, priešingai negu lietuvių, yra vyriškosios giminės, todėl M13 pavartotas junginys *tamsus spalvos*, spėtina, taip pat gali būti neigiamo perkėlimo pasekmė. Su gimtosios kalbos įtaka, šio darbo autorės nuomone, galima sieti ir M12 daiktavardžio *miestas* giminės raiškos klaidą: *Ketvirta svarbiausia Ispanijos miesta*. Ispanų

kalboje *miestas* yra moteriškosios giminės (isp. *ciudad*), todėl, kaip ir trečioje galūnių įrašymo užduotyje, M12 atviroje kalbėjimo užduotyje keitė paties daiktavardžio formą į moteriškosios giminės *miesta*, o su juo derino taip pat moteriškosios giminės skaitvardžio ir būdvardžio formas *ketvirta* ir *svarbiausia*. Be to, ukrainiečių kalboje *miestas* yra bevardės giminės (ukr. *micmo*), todėl, galima spėti, M6 sudarytos formos *Didelė ir graži miesta* taip pat galėjo kilti dėl gimtosios ir tikslinės kalbos neatitikimo. Pastebėtina, kad priešingai negu jau minėtas M12, kuris atpažindamas daiktavardžio *miestas* giminę, klydo tiek trečioje eksperimento užduotyje, tiek kalbėjimo užduotyje, M6 trečioje užduotyje įrašė taisyklingas žodžių junginio *gražus miestas* galūnes. Tai irgi galėtų rodyti, kad sakininės kalbos spontaniškumas ir laiko ribojimas tam tikrų daiktavardžių giminės atpažinimą daro sudėtingesne užduotimi.

Nors M3 sakytiniame tekste nepasitaikė nė vienos aiškios gramatinės giminės kategorijos raiškos klaidos, vienas atvejis, kurio tartis nebuvo aiški, čia kelia klausimų: *kriaušės sald-os / ūs*. Iš kalbėjimo egzamino įrašo sunku spręsti, kurią galūnę čia pateikė respondentas. Jeigu M3 norėjo sudaryti formą *saldos*, giminės (bet ne linksniavimo paradigmos) požiūriu ši forma būtų tinkama, tačiau jeigu sudaryta forma yra *saldūs* – tai jau būtų giminės raiškos klaida. Pastebėtina, kad latvių kalboje, kurios gimtakalbis yra M3, *kriaušē* yra vyriškosios giminės, todėl tokią klaidą būtų galima laikyti neigiamo perkėlimo pasekme. Vis dėlto jau vien tai, kad respondentas neaiškiai ištarė būdvardžio galūnę, gali tik patvirtinti jo abejonę. Spėtina, kad M3 čia pritaikė vengimo strategiją – nebūdamas tikras dėl taisyklingos galūnės formos (taip pat ir daiktavardžio giminės), pasirinko tiesiog išstarti neaiškia jos formą. Taigi, kaip galima matyti iš aptartų klaidų analizės, nemažai mokinių daromų klaidų atviroje kalbėjimo užduotyje galėjo kilti būtent dėl neigiamo giminės reikšmės perkėlimo iš gimtosios kalbos į tikslinę lietuvių kalbą.

Vis dėlto atliekant kalbėjimo užduotį padaryta nemažai klaidų, kurioms įtakos negalėjo turėti mokinių gimtosios kalbos. Pavyzdžiui, daiktavardžiai *ranka*, *pižama*, *lova*, *kalba*, *savaitė*, mokinių, kurie vartodami šiuos žodžius ar su jais derindami kitas kalbos dalis padarė giminės raiškos klaidų, gimtosiose kalbose taip pat buvo moteriškosios giminės. Tačiau M6 suderino vyriškosios giminės formas *keturi rankai*, M8 keitė daiktavardžio *pižama* giminę (*Miegame su šiltais pižamais*), M9 prie daiktavardžio *lova* prijungė vyriškosios giminės įvardį (*tokį lovą*), M15 pavartojo junginį *puikus savaitė*, o M10 – *įvairus kalbos*. Iš moteriškosios giminės daiktavardžių vyriškąją sudarė ir anglų kalbos gimtakalbis M7: *kepuriai* (dgs. vard.) *sukneliai* (dgs. vard.). Žvelgiant į šias klaidas, būtų galima prisiminti, kad kiti svetimųjų kalbų išmokimo tyrimai parodė, jog perdėtai vartojama (angl. *overuse*) dažnai yra nežymėtoji vyriškoji giminė (plačiau žr. 1.3.2 sk.). Iš dalies šias klaidas taip pat būtų galima susieti su per dažna ir netinkama vyriškosios giminės formų vartoseną.

Vis dėlto ne viena klaida buvo padaryta moteriškosios giminės formas keičiant vyriškosios giminės formomis. Šių klaidų taip pat negalima kildinti iš gimtosios mokinių kalbos (visi daiktavardžiai mokinių gimtojoje kalboje taip pat kaip ir lietuvių kalboje buvo vyriškosios giminės). Pavyzdžiui, užuot sudarę vyriškosios giminės formas, moteriškąją giminę vartojo M5 (*maža Paryžius*), M8 (*šita filma*), M12 (*gera plana*), M15 (*pirma žygi*). Tačiau analizuojant kiekvieną iš šių atvejų matyti, kad netinkamai sudarytos būdvardžių, įvardžių ir skaitvardžių formos, daugeliu atveju ir patys daiktavardžiai (*filma, plana, žygi*) gali būti tiesiog netaisyklingai pavartoti linksniai, visos šios formos sutampa su tų daiktavardžių ar kitų kalbos dalių galininko linksnio formomis. Todėl visi minėti keturi atvejai vienareikšmiškai negali būti interpretuojami. Be to, visi jie pavartoti po vieną kartą, todėl gali būti laikomi ir riktais. Kai kurie mokiniai netgi tame pačiame monologe ar dialoge vartojo tiek šias klaidingas formas, tiek taisyklingas (plg. M8 vėliau vartotą junginį *šitas filmas* ar M12 – *geras planas*). Taigi lyginant mokinių klaidas, kurios negali būti kildinamos iš jų gimtosios kalbos, matyti, kad dažniau perdėtai yra vartojama vyriškoji giminė.

Kai kuriais atvejais su daiktavardžiais mokiniai buvo linkę derinti bevardės giminės būdvardžius (plg. *oras yra šalta* (M5), *oras gražu* (M8)). Šie pavyzdžiai leidžia matyti sąsają tarp formuojamo diskurso temos (orai) ir pasirinkamų konstrukcijų. Bevardės giminės formos yra dažnos, kai kalbama apie klimatą ir orą (*karšta, šalta, vėjuota*). Galima spėti, kad bevardės giminės formas predikatinėse konstrukcijose su veiksmiu *oras* pavartoję mokiniai šias konstrukcijas supainiojo su beasmeniais sakiniais (*Šalta; Gražu*) ir jas abi suliejo į vieną: *oras yra šalta; oras gražu*. Taigi kai kuriais atvejais užuot su daiktavardžiais derinę vyriškosios arba moteriškosios giminės formas, mokiniai parenka ir bevardę giminę, bet šioje kalbėjimo užduotyje pasitaikiusios klaidos susijusios su viena kalbėjimo tema (diskursu apie orus).

Lyginant sakininės mokinių kalbos duomenis su kai kuriais eksperimento klausimais (linksniavimo paradigmos, žymėtųjų (daugiskaitos ir kitų negu vardininko) formų įtaka giminės atpažinimui), susiduriama su viena problema. Kaip jau minėta, kalbėjimo užduotyje mokiniai prireikus galėjo rinktis vartoti tas formas, kurios joms parankesnės, be to, kalbėjimo užduočių temos, kuriamas diskursas nebūtinai reikalauja vartoti visų skirtingų linksniavimo paradigmu narius, taip pat kalbėjimo užduotyje mokiniai dažniausiai vartojo vienaskaitos vardininko formas, todėl sudėtinga kalbėjimo užduoties atliktis sugretinti su pirmos užduoties, kurioje daug sunkumų kėlė daugiskaitos formos, ar antros užduoties, kurioje daugiau problemų kilo atpažįstant galininko ir kilmininko linksniu pateiktų formų giminę, rezultatais. Iš viso kalbėjimo užduotyje gimine derindami žodžius mokiniai pavartojo 102 vienaskaitos formų derinimo daviklių ir derinimo gaviklių junginius, iš jų 19 procentų (19 junginių) giminės atžvilgiu buvo klaidingi. O daugiskaitos formų junginių egzamine mokiniai tepavartojo 21, o šeši iš jų (29 procentai) buvo klaidingi. Taigi

sąlygiškai, bet ir kalbėjimo (kaip ir pirmoje eksperimento) užduotyje būtų galima išvelgti sudėtingesnę daugiskaitos formų giminės atpažinimą ir raišką. Kita vertus, priešingai negu antroje užduotyje, skaičiuojant procentais, kalbėjimo užduotyje mokiniai daugiau klaidų darė vartodami vardininko linksniu išreikštą giminę (23 proc.), o giminę žymėdami kitais linksniais tepadarė 14 procentų klaidų. Tačiau kitais (ne vardininko) linksniais išreikštų giminės atvejų buvo visai nedaug – 35, o klaidų taip pat tik 5, todėl taip pat tik sąlygiškai galima teigti, kad spontaniškai kalbėdami mokiniai procentaliai daugiau klaidų darė giminę reikšdami vardininko linksniu.

Taigi egzamino kalbėjimo užduotis leido pamatyti, kad mokiniams mažiau sunkumų negu semantiškai nemotyvuotos giminės raiškia kelia semantiškai motyvuotos giminės formų vartosena. Taip pat kalbėjimo užduoties atlikčių analizė patvirtino, kad ne viena klaida gali būti neigiamo perkėlimo pasekmė. Vis dėlto nemažai giminės raiškos klaidų savo monologuose ir dialoguose mokiniai padarė ir tada, kai daiktavardžių, su kuriais gimine derino kitas kalbos dalis, giminę jų gimtojoje ir tikslinėje lietuvių kalboje sutapo. Tais atvejais dažniau mokiniai darė klaidų perdėtai vartodami vyriškosios (7 klaidos), o ne moteriškosios (4 klaidos) giminės formas. Vis dėlto kai mokiniai netinkamai vartojo su moteriškąja gimine siejamą galūnę *-a*, nebuvo galima aiškiai nuspręsti, ar tais atvejais jie painioja vyriškosios ir moteriškosios giminės formas ar vardininko ir galininko linksnius (plg. *gera plana; šita filma*). Jeigu tos klaidos būtų laikomos linksnio vartojimo klaidomis, tada perdėta vyriškosios giminės formų raiška būtų dar akivaizdesnė. Taigi didžiausių sunkumų mokiniams atviroje kalbėjimo užduotyje kėlė semantiškai nemotyvuotos vyriškosios ir moteriškosios giminės daiktavardžių raiška bei kitų kalbos dalių derinimas su jais. Dalį šių klaidų galėjo lemti gimtosios kalbos ir tikslinės kalbos skirtumai, dalį – perdėta nežymėtosios vyriškosios giminės formų vartosena.

Taip pat išanalizavus giminės raišką kalbėjimo užduotyje paaiškėjo, kad atpažinti ir vartoti kai kurių daiktavardžių giminę mokiniams sekėsi sudėtingiau spontaniško kalbėjimo sąlygomis. Pavyzdžiui, M6 atpažindamas daiktavardžio *miestas* giminę trečioje eksperimento užduotyje neklydo, tačiau kalbėdamas pavartojo junginį *didelė ir graži miesta*. Taip pat M11 neklydo pirmoje eksperimento užduotyje nustatydamas semantiškai motyvuoto daiktavardžio *tėvas* giminę, o kalbėjimo užduotyje vartojo su moteriškąja gimine sietiną formą *tėva*. Be to, daugiau klausimų iškėlė ir spontaniška M3 kalba, šis mokinys antroje užduotyje tinkamai atpažino daiktavardžio *kriaušė* giminę, o atviroje kalbėjimo užduotyje prie daugiskaitos formos *kriaušės* galimai prišliejo vyriškosios giminės būdvardį *saldūs*. Daugiau daiktavardžių, kuriuos vartodami spontaniškoje kalboje mokiniai būtų padarę giminės klaidų, ir kurie būtų pateikti eksperimento užduotyse nebuvo. Bet remiantis šiais pavyzdžiais galima daryti prielaidą, kad sakytinės kalbos spontaniškumas ir laiko ribojimas tam tikrų daiktavardžių giminės atpažinimą daro sudėtingesnę.

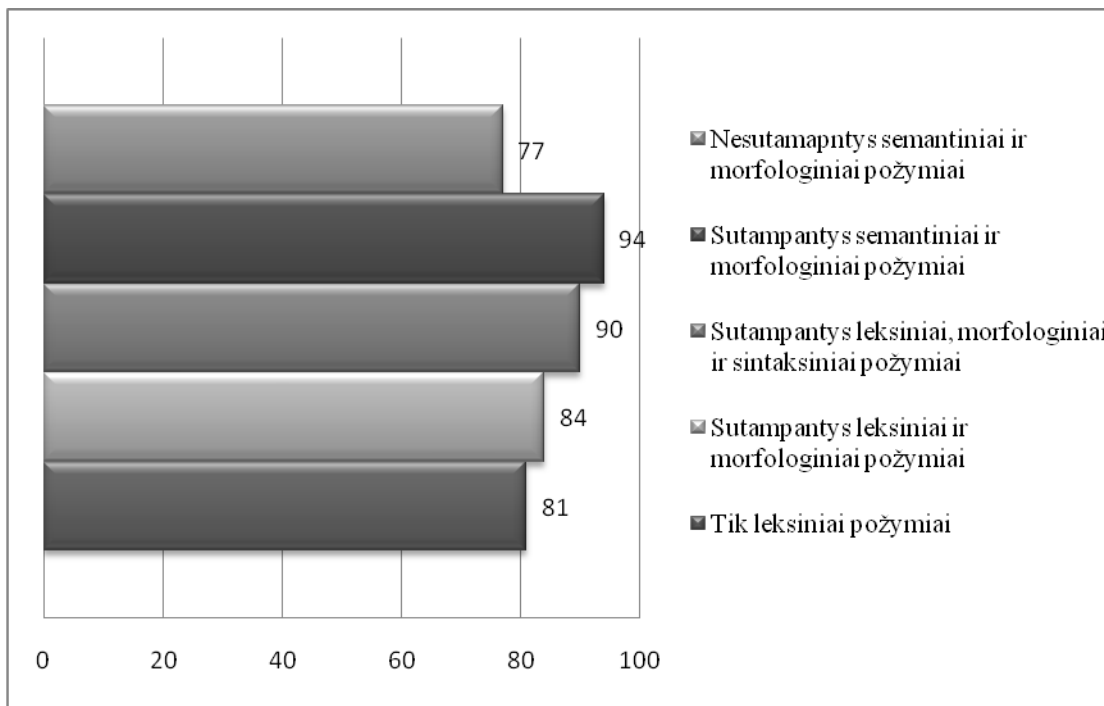
2. 4 Tyrimo rezultatų apibendrinimas

2. 4. 1 Giminės atpažinimo tikslumas remiantis skirtingais požymiais

Kaip jau buvo minėta šiame darbe anksčiau, buvo planuota, kad pirmos užduoties paskirtis – ištirti, kaip pradedantieji mokyti lietuvių kalbos kaip svetimšios atpažįsta semantiškai motyvuotą giminę, o antroje ir trečioje tyrimo užduotyse keltas uždavinys atsakyti į klausimą, kaip tiriamieji geba nustatyti semantiškai nemotyvuotą daiktavardžių giminę (būdvardžių ir įvardžių giminę taip pat įtraukta į tyrimą, bet daroma prielaida, kad jie, kaip derinimo gavikliai, tik parodo, ar daiktavardžio giminę atpažinta). Palyginus pirmos ir antros tyrimo dalies rezultatus matyti, kad semantiškai motyvuotą giminę (tik tuos atvejus, kuriuose semantiniai ir formalieji požymiai sutampa) mokiniai atpažino lengviau negu semantiškai nemotyvuotą giminę (apie kurią buvo galima spręsti tik iš formaliųjų požymių). Pirmąją užduotį mokiniai atliko 94 procentų, o į semantiškai nemotyvuotą giminę sutelktas užduotis – 83 procentų tikslumu. Be to, kalbėjimo užduotyje, kurioje mokiniai iš viso padarė 31 giminės raiškos klaidą, tik dvi jų buvo susijusios su semantiškai motyvuotos giminės daiktavardžiais, visos kitos klaidos kilo iš semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių vartosenos ir kitų kalbos dalių derinimo gimine su jais. Tokie rezultatai sutaptų su kai kurių kitų svetimųjų kalbų įsisavinimo tyrimų duomenimis ir apibendrinimais, kur teigiama, kad semantiškai motyvuotą giminę mokiniai skiria geriau negu semantiškai nemotyvuotą (plg. Tight 2006: 150, Spinner ir Thomas 2014: 286–287). Tik vienas kitas tyrimas rodo, kad semantiškai nemotyvuotos daiktavardžių giminės atpažinimas mokiniams kelia mažiau problemų negu semantinės giminės nustatymas (plg. Bruhn de Garavito ir White 2002).

Šiame darbe aptariamas lietuvių kalbos atvejis rodytų, kad semantinė informacija padeda mokiniams lengviau atpažinti daiktavardžio giminę. Tyrimo rezultatuose ryškėja, kad semantinė informacija ypač naudinga tada, kai ji sutampa su morfologiniais daiktavardžio požymiais, tuo atveju daiktavardžių giminės atpažinimo procentas, palyginti su konfliktinės giminės atvejais, atliekant pirmąją užduotį, gerokai išaugo (daiktavardžių, kurių gramatinių rodiklių giminę sutampa su referento lytimi, giminę mokiniai nustatė 94 procentų, o konfliktinę giminę – 77 procentų tikslumu, žr. 11 paveikslą). Konfliktinės giminės atveju galima manyti, kad mokiniams reikia gerai išmanyti, kuriuo – semantiniu ar formaliuoju – požymiu privalu pasiremti su daiktavardžiu siejant derinimo gaviklio formą, o kai abu požymiai sutampa – nesvarbu, vienu, kitu ar abiem požymiais remiamasi, pasirenkama taisyklinga forma. Atrodo, kad tokia tipišku giminės gramatinių rodiklių ir semantikos sutaptis ypač palengvina daiktavardžio giminės atpažinimą.

12 pav. Daiktavardžių giminės atpažinimo tikslumas procentais

Vis dėlto kai tyrime buvo pateiktos semantiškai nemotyvuotos giminės atpažinimo užduotys, mokiniai taip pat galėjo remtis skirtingais gramatinės daiktavardžių giminės požymiais. Pavyzdžiui, trečioje užduotyje buvo pateiktos tik daiktavardžių šaknys, o respondentai turėjo įrašyti jų galūnes ir su daiktavardžiais suderinti tinkamos formos būdvardžius. Kad visa tai atliktų tinkamai, pirmiausia jie turėjo nustatyti daiktavardžio giminę. Tačiau tai padaryti galėjo pasiremami tik leksine daiktavardžio informacija – pateikta daiktavardžio šaknimi. Šiuo atveju mokiniams buvo pateikta mažiausiai galimų daiktavardžio giminės požymių (tik žodžio šaknis), taigi ir tinkamos daiktavardžio giminės nustatymų procentas taip pat buvo mažiausias tyrime – 81 procentas (žr. 11 pav.). Kai mokinių pirmoje ir antroje užduotyse paprašyta parinkti tinkamos formos derinimo gaviklį daiktavardžiui, kuris pateiktas jau su galūne, jie galėjo pasiremti ne tik leksine, bet ir morfologine daiktavardžio giminės informacija (galūnėmis), taigi teisingų atsakymų procentas paaugo iki 84 procentų. O tada, kai antroje užduotyje šalia daiktavardžių jau buvo pateikti ir su jais suderinti būdvardžiai – taigi daiktavardžio giminės informacija papildyta sintaksine – mokiniai su šiais daiktavardžiais susiejo vyriškosios arba moteriškosios giminės anaforinius įvardžius 90 procentų tikslumu.

Taigi iš apibendrintų trijų eksperimento užduočių rezultatų galima matyti, kad kuo daugiau daiktavardžio giminės atpažinimo požymių pateikiama, tuo lengviau mokiniai nustato jos giminę (žr. 11 paveikslą). Sudėtingiausia mokiniams atpažinti daiktavardžio giminę tada, kai

susiduriama su konfliktinės giminės atvejais, t. y. kai daiktavardžio referento lytis nesutampa su morfologiniais daiktavardžio požymiais (giminės reikšme, su kuria siejama tam tikra galūnė).

2. 4. 2 Semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžių su skirtingomis galūnėmis giminės atpažinimas

Visose trijose eksperimento užduotyse buvo pateikiama bent po vieną skirtingos linksniavimo paradigmos semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardį. Tai, kaip semantiškai nemotyvuotos giminės daiktavardžius su skirtingomis galūnėmis visose trijose užduotyse atpažino tyrimo dalyviai, apibendrinta 29 lentelėje.

29 lentelė. *Daiktavardžių su skirtingo dažnumo galūnėmis giminės atpažinimo tikslumas*

Linksniavimo paradigma	Daiktavardžio giminė	Žodžių gausumas DLKŽ ⁵¹	Teisingų atsakymų skaičius pirmoje užduotyje	Teisingų atsakymų skaičius antroje užduotyje	Teisingų atsakymų skaičius trečioje užduotyje	Teisingų atsakymų skaičius susumavus visus rezultatus
-as	M	25 %	93 %	91 %	95 %	93 %
-ys, -io	M	25 %	96 %	90 %	79 %	88 %
-is, -io	M					
-ė	F	23 %	100 %	96 %	86 %	93 %
-a	F	13 %	100 %	89 %	74 %	88 %
-ia	F	8 %	100 %	94 %	93 %	96 %
-ias	M	4 %	93 %	87 %	64 %	81 %
-ius	M	2 %	100 %	81 %	93 %	91 %
-is, -ies	F	1 %	93 %	76 %	54 %	74 %
-us	M	0,07 %	100 %	94%	93 %	96 %
-uo	M	0,2 %	86 %	80 %	93 %	86 %
-is, -ies	M	0,1 %	86 %	74 %	71 %	77 %

Kaip jau minėta, svetimšios kalbos išmokimo tyrimuose pastebima, kad dažnesnės vartosenos galūnių daiktavardžių giminę mokiniai atpažįsta lengviau (plg. Menzel 2005, plačiau žr. 1.3.2 sk.). Šios minties iki galo nepagrindžia šiame darbe aprašomo tyrimo rezultatai. Pavyzdžiui, tiksliausiai (96 proc. tikslumu) giminė (apibendrinus visų užduočių atlikčių rezultatus) nustatyta tų daiktavardžių, kurie turi vardininko galūnes *-ia* ir *-us*. Daiktavardžiai su pirmąja galūne sudaro 8 procentus „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ daiktavardžių, o su antrąja – mažiau negu vieną procentą. Daiktavardžių su didžiausią dalį žodyno sudarančiomis galūnėmis giminė taip pat

⁵¹ Apie daiktavardžių su atskiromis galūnėmis gausumą DLKŽ žr. Savickienė 2004.

nustatyta gana sėkmingai, tačiau ryškios sąsajos tarp daiktavardžio galūnės dažnumo ir mokinių teisingų atsakymų procento apžvelgtuose užduočių rezultatuose nematyti.

Vis dėlto apibendrinus visų trijų eksperimento užduočių rezultatus išryškėja daiktavardžių su vardininko galūne *-is* ir kilmininko *-ies* giminės atpažinimo problemiškas. Pastebėtina, kad šių galūnių daiktavardžiai yra gana reti DLKŽ (žr. 29 lentelę). Be to, kaip jau buvo minėta, lietuvių kalboje yra tik dvi sutampančios linksniavimo paradigmos, kurių vienos nariai gali būti vyriškosios, o kitos – moteriškosios giminės – tai daiktavardžiai, kurių vardininko galūnė yra *-is*, o kilmininko *-ies* (plg. DLKG 1994: 76–77). Pavyzdžiui, trečioje užduotyje šios linksniavimo paradigmos moteriškosios giminės daiktavardžių giminė buvo nustatyta tik 54 procentų tikslumu, t. y. beveik pusė visų mokinių atsakymų buvo klaidingi. Visų užduočių rezultatai taip pat rodo, kad respondentams sunkiausiai atpažinti taip pat sekėsi daiktavardžių su šiomis galūnėmis (moteriškosios giminės daiktavardžiai atpažinti 74, o vyriškosios – 77 procentų tikslumu) giminę. Taigi šios linksniavimo paradigmos retumas ir nereguliarumas giminės atžvilgiu, manytina, lemia sunkumus, su kuriais tenka dorotis pradedantiesiems lietuvių kalbos kaip svetimšios mokiniams.

2. 4. 3. Moteriškosios ir vyriškosios giminės atpažinimo tikslumas

Analizuojant trečios užduoties rezultatus buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad mokiniams geriau sekėsi nustatyti vyriškąją daiktavardžių giminę (84 procentų tikslumu), o dažniau respondantai klydo moteriškosios giminės daiktavardžiams parinkdami vyriškosios giminės galūnes arba su jais siedami vyriškosios giminės būdvardžių formas (teisingų atsakymų moteriškosios giminės daiktavardžių atveju buvo 78 procentai). Vyriškoji giminė lietuvių kalboje laikoma nežymėtąja, o kai kurių lingvodidaktikos tyrėjų manymu, būtent nežymėtoji giminė įprastai mokinių vartojama taisyklingiau ir dažniau yra vartojama perdėtai (angl. *overuse*) (Martínez-Gibson (2011), McCowen ir Alvord (2006), Oliphant (1997), plačiau žr. 1.3.2 sk.). Iš trečios užduoties, kurioje tikslingai mokiniams buvo pateikta po lygiai vyriškosios ir moteriškosios giminės daiktavardžių, rezultatų taip pat būtų galima išvelgti sėkmingesnę vyriškosios daiktavardžių giminės atpažinimą. Vis dėlto apibendrinus visų užduočių rezultatus (žr. 30 lentelę), matyti, kad aiškaus skirtumo tarp vyriškosios ir moteriškosios giminės atpažinimo nebuvo.

30 lentelė. *Vyriškosios ir moteriškosios giminės daiktavardžių atpažinimo tikslumas*

	Pirma užduotis	Antra užduotis	Trečia užduotis	Bendras rezultatas
Vyriškosios g. daiktavardžių atpažinimo tikslumas	90 %	86 %	84 %	87 %
Moteriškosios g. daiktavardžių atpažinimo tikslumas	94 %	89 %	78 %	87 %

Taigi visame tyrime tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės daiktavardžius mokiniai atpažino 87 procentų tikslumu. Kai kuriais atvejais minimaliai, tačiau moterišką daiktavardžių giminę mokiniams atpažinti sekėsi geriau (plg. pirmos ir antros eksperimento užduočių rezultatus).

Atskirai minėtina vyriškosios ir moteriškosios giminės formų vartoseną kalbėjimo užduotyje. Joje buvo išskirta 13 vyriškosios giminės raiškos klaidų ir 12 moteriškosios giminės vartosenos klaidų. Tokie rezultatai atitiktų kitų užduočių apibendrinimus – apylygę taisyklingų vyriškosios ir moteriškosios formų raišką. Vis dėlto iš visų mokinių klaidų išrinkus tik tas klaidas, kurių negalima paaiškinti neigiamu perkėlimu, daugiau suskaičiuota tokių atvejų, kuriuose vietoje moteriškosios giminės vartojama vyriškoji giminė. Iš vienuolikos atvejų septynis kartus vyriškosios giminės formas respondentai pavartojo su skirtingais moteriškosios giminės daiktavardžiais (plg. *kepuriai, sukneliai, keturi rankai*), tik keturis kartus tiriamieji pavartojo moterišką giminę vietoje vyriškosios giminės (plg. *gera plana*). Vis dėlto netgi tuose keturiuose atvejuose galima įžvelgti ne giminės raiškos, o linksnio parinkimo klaidas (plačiau žr. 2.3.2 sk.). Todėl kalbėjimo užduoties rezultatai (nors giminės raiškos klaidų palyginti buvo nedaug), kaip ir kiti tyrimai, rodytų, kad atviroje kalbėjimo užduotyje galima pastebėti perdėtai vartojamas lietuvių kalbos nežymėtosios vyriškosios giminės formas (apie perdėtą vyriškosios giminės raišką plačiau žr. 1.3.2 sk.).

2. 4. 4. Atskirų mokinių atlikčių rezultatai

Kaip jau buvo darbe ne kartą minėta, iš viso tyrime dalyvavo 15 pradedančiųjų lietuvių kalbos kaip svetimiosios mokinių. Keturi iš jų (M1, M2, M4 ir M7) buvo anglų kalbos gimtakalbiai. Būtent šioje kalboje daiktavardžiai neturi gramatinės giminės kategorijos. Kitose gimtosiose tiriamųjų kalbose – latvių (M3), ispanų (M12), rusų (M8, M9 ir M15) ir ukrainiečių (M5, M6, M10, M11, M13 ir M14) – daiktavardžiai skirstomi į vyriškosios ir moteriškosios giminės daiktavardžius (rusų ir ukrainiečių kalboje dar skiriama bevardė daiktavardžių giminė). Visų tiriamųjų rezultatai pateikiami 31 lentelėje. Apskaičiuojant bendrus viso tyrimo rezultatus išskiriami tik eksperimento užduočių rezultatai ir visų tyrimo užduočių rezultatai (įtraukiant sakinę kalbą). Taip elgiamasi todėl, kad atviroje kalbėjimo užduotyje mokiniai vartojo labai skirtingą derinimo daviklių ir derinimo gaviklių junginių skaičių ir jų rezultatai, nors ir apskaičiuoti procentais, gali kiek iškreipti bendrą giminės atpažinimo rezultatų palyginimą. Taigi atsižvelgiama tiek į bendrus eksperimento rezultatus, tiek į viso tyrimo atliktis.

31 lentelė. *Mokinių giminės atpažinimo tikslumas*

	Pirma užduotis	Antra užduotis	Trečia užduotis	Kalbėjimo užduotis	Bendri eksperimento užduočių rezultatai	Bendri tyrimo rezultatai
M1	85 %	82 %	32 %	-- ⁵²	66 %	66 %
M2	94 %	86 %	68 %	--	83 %	83 %
M3	98 %	98 %	95 %	83 %	97 %	94 %
M4	89 %	64 %	55 %	--	69 %	69 %
M5	81 %	78 %	78 %	67 %	79 %	76 %
M6	77 %	65 %	82 %	82 %	75 %	77 %
M7	--	--	--	40 %	--	40 %
M8	98 %	92 %	95 %	84 %	95 %	92 %
M9	81%	92 %	86 %	93 %	86 %	88 %
M10	98 %	96 %	91 %	60 %	95 %	86 %
M11	96 %	98 %	91 %	78 %	95 %	91 %
M12	100 %	98 %	82 %	85 %	93 %	91 %
M13	96 %	94 %	100 %	89 %	97 %	95 %
M14	79 %	76 %	78 %	100 %	78 %	83 %
M15	98 %	86 %	82 %	60 %	89 %	82 %

Kaip matyti iš 31 lentelės, mažiau negu 70 procentų teisingų atsakymų giminės atpažinimo ir derinimo gimine eksperimento užduotyse pateikė tik du mokiniai – M1 ir M4. Be to, vienintelę egzamino užduotį atlikęs M7 daiktavardžių ir jų atributų junginius giminės atžvilgiu taip pat vartojo tik 40 procentų tikslumu. Visi trys mokiniai (M1, M4 ir M7) buvo anglų kalbos gimtakalbiai. Kaip jau minėta, mokiniams, kurių gimtojoje kalboje nėra kurios nors gramatinės kategorijos, jos įsisavinimas mokantis svetimšios kalbos, ypač pradinėje stadijoje, gali būti itin sudėtingas reiškinys, o jų mokymosi rezultatai gali būti prastesni už tų, kurių gimtoji kalba turi tikslią gramatinę kategoriją (plačiau žr. 1.3.1 sk.). Nors pirmoje ir antroje tyrimo užduotyse šiems mokiniams taip pat dažnai sekėsi sudėtingiau negu likusiems respondentams, toks išsiskiriantis anglakalbių klaidų skaičius ypač išryškėjo atviresnėje galūnių įrašymo užduotyje (prasčiau sekėsi ne tik M1 ir M4, bet ir M2, žr. 31 lentelę).

Žvelgiant į visus anglakalbių atlikčių rezultatus, matyti, kad iš šių mokinių išsiskiria vienas respondentas – M2 (jo giminės atpažinimo rezultatai geriausi palyginti su kitais anglų kalbos gimtakalbiais). Šis mokinys kaip savo gimtąją nurodė anglų kalbą, tačiau paminėjo, kad namie jo mama vartojo ir olandų kalbą, be to, M2 moka ir urdu, vokiečių, prancūzų, graikų ir hebrajų kalbas – visos jos turi gramatinę giminės kategoriją. Šiandien daug kalbama apie tai, kad žinios, taigi ir gebėjimai, gali būti perkeltami ne tik iš gimtosios, bet ir kitų anksčiau išmoktų svetimųjų kalbų (Rothman et al. 2013: 385), todėl daug mokamų svetimųjų kalbų su gramatinės giminės kategorijos

⁵² Brūkšniai žymi atvejus, kai mokiniai užduoties neatliko.

raiškos sistemomis galėjo padėti M2 geriau perprasti ir lietuvių kalbos gramatinės sistemos raišką. Vis dėlto ir M1 mokėjo daugiau negu anglų kalbą – šis mokinys, kaip pats teigė, sklandžiai kalba urdų kalba, taip pat yra mokęsis prancūzų, graikų, hebrajų kalbų, kurios irgi turi gramatinę giminės kategoriją. Tačiau neturint daugiau duomenų apie tų kalbų mokėjimo lygį negalima spręsti, kaip giliai tų kalbų gramatinės sistemas perprato ir kaip tiksliai įgudo vartoti M1 ir M2, todėl galima tik spėti, kad didesnis išmoktų svetimųjų kalbų skaičius ir gilesnis jų įsisavinimas galėjo M2 padėti sėkmingiau negu likusiems anglų kalbos gimtakalbiams atpažinti lietuvių kalbos daiktavardžių giminę.

Analizuojant tiriamųjų padarytas klaidas, taip pat paaiškėjo, kad kai kuriais atvejais esama ir neigiamo gimtosios kalbos žinių perkėlimo galimybės. Tai, kad mokinio gimtoji kalba turi gramatinę giminės kategoriją, ne visada jam gelbsti. Tarp į tyrimą įtrauktų žodžių buvo ir tokių, kurie lietuvių kalboje yra vienokios giminės, o tyrimo dalyvių gimtosiose kalbose – kitokios. Tokiu atveju perkeldami savo gimtosios kalbos žinias mokiniai klydo. Taigi galima teigti, kad gimtoji kalba, turinti, kaip ir lietuvių, giminės kategoriją, gali daryti ir neigiamą poveikį mokantis lietuvių kalbos giminės kategorijos, jeigu gimtosios kalbos žinių nemokama tinkamai perkelti į tikslinę kalbą. Todėl nemažai klaidų darė ir ukrainiečių ar rusų kalbų gimtakalbiai (M5, M6, M9, M14 ir M15, žr. 31 lentelę), o jų klaidos dažnai, kaip buvo nustatyta, galėjo kilti iš gimtosios kalbos įtakos.

Mažiausiai klaidų eksperimente darė latvių kalbos gimtakalbis (gramatinę giminės kategoriją, atlikdamas eksperimento užduotis, jis atpažino 97 procentų tikslumu), atviroje kalbėjimo užduotyje jis taip pat galimai tepadarė vieną klaidą (žr. 2.3.2 sk.). Šis respondentas yra vienintelis, kuris tarp savo mokymosi tikslų nurodė ir mokslinį. Spėtina, kad mokinio, žvelgiančio į kalbą ir kaip į mokslo objektą, motyvacija gilintis į jos gramatiką turėtų būti stipri. Dauguma tyrėjų teigia, kad svetimšios kalbos mokinio tikslas ir motyvacija yra ypač svarbūs mokymosi sėkmės rodikliai (Madrid 1995: 66, Bhela 1999: 22, Brown 2007, Johnson 2008: 125–129). Lietuvių kalbos mokymosi siejimas su moksliniais tikslais taip pat galėtų būti vienas iš motyvuojančių aspektų. Be to, latvių kalba yra gimininga lietuvių kalbai, todėl daiktavardžių linksniavimas, skirstymas į gimines, kitų kalbų derinimas su jais yra gerai žinomi reiškiniai šiam mokiniui, o tai, kad panašūs ir kiti šių dviejų kalbų gramatinių sistemų aspektai ar net kai kurie panašūs žodžiai, spėtina, palengvina darbą taip, kad galima lengviau susitelkti į tuos dalykus, kurie skiria giminingas kalbas. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad M3 keturis mėnesius prieš šiuos kursus jau mokėsi lietuvių kalbos Latvijoje. Be abejonės, ilgesnis mokymosi laikas ir galimybė pakartoti jau studijuotą medžiagą palengvina ir gramatinės giminės kategorijos išmokimo procesą.

Taip pat iš visų rezultatų kaip aukštesni išsiskiria filologijos studentų, atvykusių iš Ukrainos (M10, M11 ir M13), užduočių atlikčių rezultatai. Visų jų teisingų atsakymų vidurkis

visame tyrime (įskaitant ir kalbėjimo užduotį) – 91 procentas, o eksperimente – 96 procentai. Kaip ir latvių kalbos gimtakalbio, kurio mokymosi tikslas buvo mokslinis, taip ir šių studentų aplinka susijusi su lingvistiniu–filologiniu išsilavinimu. Be to, kad mokosi lietuvių kalbos, šie mokiniai jau mokėsi kitų (rusų, baltarusių, lenkų, vokiečių) kalbų. Toks kalbinis kontekstas, galima manyti, irgi gali padėti mokantis lietuvių kalbos kaip svetimšios gramatinės giminės kategorijos.

Taip pat itin sėkmingai daiktavardžių giminę visose užduotyse atpažino ir su ja suderino kitų kalbos dalių žodžių formas M8. Šis respondentas tyrimo metu Lietuvoje gyveno jau 7 metus, todėl galima manyti, kad gyvenamojoje aplinkoje girdima kalba (natūrali įvestis, kurią Krashenas (1982) mini kaip pagrindinę sąlygą ne tik įsisavinant gimtąją kalbą, bet ir mokantis svetimšios) taip pat galėjo palengvinti kalbos mokymosi procesą. Taip ilgai lietuvių kalbos aplinkoje gyvenusių šio tyrimo dalyvių daugiau nebuvo, todėl būtų sunku tokius rezultatus su kuo nors palyginti, tačiau tai, kad M8 sekėsi kiek geriau negu kitiems rusakalbiams (M9 ir M15), kurie Lietuvoje gyveno dar tik kelis mėnesius, spėtina, galima sieti būtent su ilgesne gyvenimo trukme aplinkoje, kurioje kalbama lietuviškai.

Ispanų kalbos gimtakalbio M12 rezultatai taip pat gana aukšti – mokinys visame tyrime teisingai atpažino 91 procento daiktavardžių giminę (o eksperimente – 93 proc.). Sunkiau respondentui sekėsi tik trečioje atvirojoje galūnių įrašymo užduotyje, o pirmą ir antrą užduotį mokinys atliko 100 ir 98 procentų tikslumu. Kalbėjimo užduotyje mokinė padarė porą giminės raiškos klaidų. Šio darbo autorė manytų, kad aptariamam atveju svarbu tai, kad ispanų kalbos gramatinės giminės kategorijos raiška itin panaši į lietuvių (nėra bevardės daiktavardžių giminės kaip rusų arba ukrainiečių kalboje, panašiai kaip lietuvių kalboje, taip ir ispanų elgiamasi ir konfliktinės giminės atvejais), todėl, manytina, kad gramatinė giminės raiškos sistema nebuvo naujas reiškinys M12. Be to, šis respondentas savo ateitį sieja su gyvenimu Lietuvoje (priešingai negu, pavyzdžiui, M1, M2, M4, M5 ar M6)⁵³, todėl čia taip pat galėjo būti svarbi išaugusi mokinio motyvacija kuo greičiau ir geriau išmokti kalbą tam, kad galėtų pradėti visavertį gyvenimą Lietuvoje.

Taigi apibendrinus visus užduočių atlikčių rezultatus, matyti, kad skirtingi mokymosi tikslai, gyvenimo Lietuvoje trukmė, gimtosios ir kitos kalbos, kurias jau moka arba yra mokęsi respondentai, galėjo lemti tai, kaip pasiskirstė atskirų tyrimo dalyvių rezultatai. Atrodo, kad pradinėje kalbos mokymosi stadijoje ypač svarbu, ar mokinio gimtoji kalba turi gramatinę kategoriją, kurios mokosi tikslinėje kalboje (plačiau žr. 1.3.1 sk.). Šiame tyrime mokiniams, kurių

---

⁵³ Nors respondentų anketose nebuvo klausama apie planus gyventi ar ilgiau apsistoti Lietuvoje, tokia informacija apie M5, M6, M12 gauta išanalizavus baigiamojo egzamino kalbėjimo užduoties atliktis. Apie M1, M2, M4 planus šio darbo autorė sužinojo privačių pokalbių metu.

gimtoji kalba neturi gramatinės giminės kategorijos, sekėsi prasčiau negu tiems, kurių gimtojoje kalboje ši gramatinė kategorija yra reiškiamą.

IŠVADOS

Šiame darbe keltas tikslas iširti, kaip pradedantieji mokytiis lietuvių kalbos kaip svetimosios atpažįsta gramatinę giminės kategoriją, ir pateikti įžvalgų, kuriais atvejais bei kodėl jiems kyla sunkumų. Atlikus tyrimą galima padaryti tokias išvadas:

1. Pradedantieji mokytiis lietuvių kalbos kaip svetimosios nevienodai atpažįsta skirtingų giminės požymių turinčių ir skirtingais linksniais ar kitu skaičiumi pateiktų formų, nevienodų linksniavimo paradigmų žodžių giminę. Taip pat giminės reikšmių atpažinimui įtakos turi gimtoji tyrimo dalyvių kalba.
2. Mažiausiai sunkumų mokiniams kilo tada, kai jie atpažindami daiktavardžio giminę galėjo pasikliauti sutampančiais morfologiniais ir semantiniais giminės požymiais (tokią giminę tiriamieji atpažino 94 proc. tikslumu). Tai, kad mokiniai lengviau atpažįsta ir taisyklingiau vartoja semantiškai motyvuotą giminę, išryškėjo ir jų kalbėjimo užduotyje, kurioje iš 25 klaidingų giminės pavartojimo atvejų tik du buvo susiję su semantiškai motyvuota gimine. Taigi pasitvirtina pirma tyrimo hipotezė: kaip ir kitų svetimosios kalbos išmokimo tyrėjų (plg. Tight 2006, Spinner ir Thomas 2014), šiame darbe išvelgiama, kad semantinė informacija padeda lengviau atpažinti daiktavardžių giminę ir ją taisyklingiau reikšti.
3. Atpažįstant kai kurių žodžių formų giminę, mokiniams sunkumų kyla dėl menkos galimybės pasiremti jų giminės požymiais. Kuo daugiau formaliųjų giminės požymių eksperimente galėjo pasiremti mokiniai, tuo tiksliau jie atpažino semantiškai nemotyvuotą daiktavardžio giminę (kalbėjimo užduoties duomenys to patikrinti neleidžia). Kai rėmėsi tik leksiniais požymiais – buvo sudarytas 81 procentas taisyklingų giminės atžvilgiu formų, mokiniams pateikus ir daiktavardžių galūnes (morfologinius požymius), jų giminę atpažino 84 procentai tiriamųjų, o kai kartu su minėtais leksiniais ir morfologiniais požymiais buvo pateikti ir sintaksiniai (su daiktavardžiais suderintų žodžių formos), tiriamieji atpažino 90 procentų daiktavardžių giminę. Taigi daroma išvada, kad tyrimo dalyviai geba pasinaudoti papildoma morfologine ir sintaksine informacija apie semantiškai nemotyvuotą daiktavardžio giminę, o mažesnis jos giminės požymių skaičius, apsunkina jos atpažinimą.
4. Daugiausia sunkumų tyrime respondentams sukėlė konfliktinės giminės atvejai. Tada, kai daiktavardžio referento lytis buvo priešinga daiktavardžio formos suponuojamai giminei (tam tikrai galūnės perteikiamai gramatinės giminės reikšmei), grupė pateikė mažiausiai teisingų atsakymų (77 procentų) visame eksperimente. Daugiausia klaidų konfliktinės giminės atveju padaryta nustatant hibridinių daiktavardžių giminę. Ją atpažindami dalis

respondentų klio vėsi žodžio morfologiniais požymiais, nesuvokdami daiktavardžio reikšmės hibridiškumo. Atviroje kalbėjimo užduoties atliktyje konfliktinės giminės atvejų nepasitaikė.

5. Tirta pradedančiųjų mokytis lietuvių kalbos kaip svetimosios grupė konfliktinės giminės atvejais dažniau kliaujasi ne morfologinėmis daiktavardžių ypatybėmis (galūnėmis, siejamomis su tam tikra gimine), o semantine informacija. Manytina, kad taip mokiniai apibendrina lietuvių kalbos tendenciją nustatant gyvus asmenis pavadinančių daiktavardžių giminę labiau remtis referento lytimi, o ne formaliaisiais žodžio požymiais.
6. Iš dalies pasitvirtino antroji tyrimo pradžioje kelta hipotezė, kad dažniau vartojamų ir reguliariesnių formų giminę mokiniai atpažins lengviau. Ryškios sąsajos tarp daiktavardžio galūnės dažnumo ir mokinių teisingų atsakymų procento užduočių atlikčių rezultatuose nematyti. Vis dėlto antra minėtos hipotezės dalis atlikus eksperimentą pasitvirtino. Mokiniai daugiausia klaidų darė atpažindami giminę daiktavardžių, kurie baigiasi giminės atžvilgiu nereguliaria vardininko galūne *-is*, vienais atvejais reiškiančią vyriškąją, o kitais – moteriškąją giminę. Kalbėjimo užduotyje daiktavardžių su šiomis galūnėmis mokiniai vartojo tik keletą (iš 7 viena giminės atžvilgiu buvo klaidinga).
7. Taip pat analizuojant užduočių atlikčių rezultatus pastebėta, kad mokiniams didesnių sunkumų kėlė žodžių, pateiktų kitomis negu nežymėtąja vienaskaitos vardininko formomis giminės atpažinimas. Apibendrinant pirmos eksperimento užduoties rezultatus pastebėta, kad vienaskaitos vardininko formų giminę eksperimente atpažinta 94 procentų tikslumu, o daugiskaitos vardininko – 79 procentų. Taip pat ir kalbėjimo užduotyje mokiniai daugiau klaidų darė vartodami daugiskaitos (29 proc. klaidų) negu vienaskaitos (19 proc. klaidų) formas. Iš antros užduoties rezultatų matyti, kad daiktavardžio vienaskaitos vardininko formų giminę mokiniai atpažino geriau (91 procentų tikslumu) negu kitu (kilmininko arba galininko) vienaskaitos linksniu pateiktų daiktavardžių giminę (juos nustatė 85 procentų tikslumu). Taip pat iš viso 90 procentų vardininko linksniu pateiktų įvardžių (*jis / ji*) buvo tinkamai susieti su daiktavardžiais, o 83 procentai – įvardžių, pateiktų galininko linksniu (*ji / jį*). Taigi nors ir nežymiai, tačiau atpažinti tiek daiktavardžių, tiek įvardžių pamatinių formų giminės mokiniams sekėsi geriau. Šiose formose susipina kelios gramatinės kategorijos – giminės ir skaičiaus arba giminės ir linksnio, taigi tai gali būti sunkumų, kylančių atpažįstant daiktavardžių daugiskaitos ar kitų negu vardininko linksnio giminę, priežastimi.
8. Atlikus tyrimą nepasitvirtino trečia hipotezė, kuria buvo spėjama, kad mokiniai tiksliau atpažins vyriškąją nežymėtąją negu moteriškąją giminę. Pradedantieji lietuvių kalbos kaip svetimosios mokiniai tiek vyriškąją, tiek moteriškąją giminę eksperimento užduotyse

nustatė 87 procentų tikslumu. Vis dėlto analizuojant mokinių realią giminės vartoseną egzamino kalbėjimo užduotyje, buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad iš visų mokinių klaidų išrinkus tik tas klaidas, kurių negalima paaiškinti neigiamu perkėlimu, septynis kartus mokiniai klydo vyriškosios giminės formas vartodami su moteriškosios giminės daiktavardžiais, o keturis – moteriškosios giminės formas su vyriškosios giminės daiktavardžiais (nors net ir šiais atvejais buvo galima įžvelgti ne giminės raiškos, o linksnio pavartojimo klaidas, plg. *gera plana*). Taigi trečios hipotezės visiškai atmesti negalima.

9. Apibendrinus viso tyrimo rezultatus, pasitvirtino ketvirta hipotezė. Tiksliau nustatyti giminės reikšmes sekėsi tiems mokiniams, kurių gimtosios kalbos turi gramatinę giminės kategoriją (jų giminės atpažinimo rezultatų tikslumas – 87 procentai). Žemesnių rezultatų pasiekė anglakalbiai, kurių gimtoji kalba gramatinės giminės neturi (jie giminės reikšmę tyrime atpažino 71 procento tikslumu). Taip pat pasitvirtino antroji hipotezės dalis, kad neretai, kai mokiniai darė klaidas, jie rinkosi žymėti tokią daiktavardžio giminę, kurios giminės tas pats daiktavardis yra jų gimtojoje kalboje.

Pastebėtina, visos šios įžvalgos galioja tik kalbant apie aptariamą tyrimą. Reikia pripažinti, kad šias tyrimo išvadas riboja palyginti mažas tiriamųjų skaičius (kaip ir pasirinkti kokybinės duomenų ir klaidų analizės metodai) ir eksperimento užduočių uždarumas bei itin mažas giminės raiškos atvejų atviroje kalbėjimo užduotyje skaičius. Norint pateikti svaresnių apibendrinimų į tyrimą reikėtų įtraukti daugiau respondentų ir daugiau spontaniško kalbėjimo ar laisvojo rašymo pavyzdžių. Vis dėlto atliktas tyrimas yra lietuvių kalbos kaip svetimosios giminės kategorijos išmokimo analizės žingsnis, o rezultatai gali būti įdomūs ir naudingi tiems mokslininkams, kurie analizuoja lietuvių kalbos kaip svetimosios mokymosi klausimus, taip pat lietuvių kalbos kaip svetimosios mokytojams, dėstytojams, kurie siekia pagerinti mokymo procesą ir jo rezultatus.

LITERATŪRA

- Aikhenvald, A. Y.** 2000. *Classifiers. A Typology of Noun Categorization Devices*. New York: Oxford University Press.
- Ambrazas, V.** et al. 1997. *Lithuanian Grammar*. Vilnius: Baltos lankos.
- Barcroft, J.** ir **Wong, W.** 2013. *Input, input processing and Focus on form*. In Herschensohn J. ir Young-Scholten M. *The Cambridge Handbook of Second Language Acquisition*, 627–647. Cambridge: Cambridge University Press.
- BEKM** 2008 – *Bendrieji Europos kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo metmenys*. Vilnius: Firidas.
- Bhela, B.** 1999. *Native language interference in learning a second language: Exploratory case studies of native language interference with target language*. International Education Journal Vol 1, No 1, 1999 Flinders University School of Education.
- Brown, D.** 2007. *Principles of Language Learning and Teaching*. Longman.
- Bruhn de Garavito, J.** ir **White L.** 2002. *L2 acquisition of Spanish DPs: The status of grammatical features*. In Ana Teresa Pérez-Leroux and Juana Muñoz Licerias (eds.). *The acquisition of Spanish morphosyntax: The L1/L2 connection*, 151–176. Dordrecht: Kluwer.
- Clark, E. V.** 2001. *Morphology in Language Acquisition*. The Handbook of Morphology. Spencer, Andrew and Arnold M. Zwicky (eds). Blackwell Publishing, Blackwell Reference Online.
- Corbett, G. G.** 2003. *Agreement: Terms and Boundaries*. In Griffin, W. E. (ed.) *The Role of Agreement in Natural Language: TLS 5 Proceedings*, W. E. Griffin (ed.), 109-122. Texas Linguistics Forum. Prieiga internetu: <http://uts.cc.utexas.edu/~tls/2001tls/Corbett.pdf>. Žiūrėta 2015–12–04.
- Corbett, G. G.** 2013a. *Sex-based and Non-sex-based Gender Systems*. In: Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (eds.) *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. Prieiga internete: <http://wals.info/chapter/31>. Žiūrėta 2015–12–04
- Corbett, G. G.** 2013b. *Number of Genders*. In: Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (eds.) *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. Prieiga internete: <http://wals.info/chapter/30>. Žiūrėta 2015–12–04.
- Corbett, G. G.** 1991. *Gender*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge University Press.
- Crystal, D.** 2008. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Blackwell Publishing
- Dahl, Ö.** 2000. *Animacy and the notion of semantic gender*. In *Gender in grammar and cognition: I: approaches to gender*, ed. By Barbara Unterbeck, Matti Rissanen, Terttu Nevalainen and Mirja Saari, 99-115. Berlin: de Gruyter.
- Dewaele, ir Véronique** 2001. *Gender assignment and gender agreement in advanced French interlanguage: a cross-sectional study*. *Bilingualism: Language and Cognition* 4 (3), 275-297. Cambridge University Press. Prieiga internete: <http://eprints.bbk.ac.uk/445/1/dewaeleBLC.pdf>. Žiūrėta 2015–11–29.
- De Bot, K.** et al. 2006. *Second Language Acquisition : an advanced resource book*. New York: Routledge
- DLKG** 1994 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Ambrazas, V. et al. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

- Ellis, C.** et al. 2012. *The acquisition of grammatical gender in L2 German by learners with Afrikaans, English or Italian as their L1*. Stellenbosch Papers in Linguistics, Vol. 41, 17–27.
- Ellis, R.** 1997. *Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press
- Ellis, R.** ir **Barkhuizen, G.** 2005. *Analysing Learner Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Foley, C.** ir **Flynn, S.** 2013. *The role of the native language*. In Herschensohn J. ir Young-Scholten M. *The Cambridge Handbook of Second Language Acquisition*, 97–114. Cambridge: Cambridge University Press.
- Franceschina, F.** 2005. *Fossilized Second Language Grammars. The Acquisition of Grammatical Gender*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Grüter, T.** et al. 2011. *Grammatical Gender in L2: Where Is the Problem? BUCLD 35 Proceedings*. Prieiga internete:
<http://theresgruter.homestead.com/GruterEtAIBUCLD35proceedings.pdf>. Žiūrėta 2015–12–04.
- Gudzinevičiūtė, O. L.** 2013. *Substantiva communia: pavadinimo ir turinio problema*. Acta humanitarica universitatis Saulensis. T. 8, 272–281.
- Han, Z.** ir **Tarone E.** 2014. *Interlanguage. Forty years late*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Haznedar, B.** ir **Gavruseva, E.** 2013. *Childhood Second Language Acquisition*. In Herschensohn J. ir Young-Scholten M. *The Cambridge Handbook of Second Language Acquisition*, 338–352. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holvoet, A., & Semėnienė, L.** 2006. *Giminės kategorija*. In A. Holvoet, *Daiktavardinio junginio tyrimai* (101–120). Vilnius: LKI.
- Ionin, T.** 2013. *Morphosyntax*. In Herschensohn J. ir Young-Scholten M. *The Cambridge Handbook of Second Language Acquisition*, 506–528. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johnson, K.** 2008. *An Introduction to Foreign Language Learning and Teaching*. Routledge
- Judžentis, A.** 2002. *Naujas žvilgsnis į lietuvių kalbos daiktavardžių giminės kategoriją*. Acta Linguistica Lithuanica XLVI, 39–47.
- Judžentis, A.** 2012. *Lietuvių kalbos gramatinės kategorijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kamandulytė L.,** 2009, *Lietuvių kalbos būdvardžio įsisavinimas: leksinės ir morfosintaksinės ypatybės*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Krashen, S. D.** 2003 [1982]. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Prieiga internetu: http://www.sdkrashen.com/content/books/principles_and_practice.pdf. Žiūrėta 2015–12–04
- Krashen, S. D.** 2003. *Explorations in Language Acquisition and Use. The Taipei Lectures*. Portsmouth: Heinemann
- Littlemore, J.** 2009. *Applying cognitive linguistics to second language learning and teaching*. Palgrave Macmillan. International Education Journal Vol. 1, No. 1, 1999
- Litosseliti, L.** 2010. *Research Methods in Linguistics*. London: Continuum.
- Llorach, E. A.** 2000. *Gramática de la Lengua Española*. Madrid: Real Academia Española.
- LTŽ** 2012 – *Lingvodidaktikos terminų žodynas*. Ramonienė et al. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

- MacWhinney B.** 2008. *A unified model*. In Robinson P. ir Ellis N. C. *Handbook of Cognitive Linguistics and Second Language Acquisition*. Routledge.
- Mačiukaitė, Simona** 2012. *Differences in Adult L2 Grammars of Lithuanian: the Case of Gender Agreement*. *Eesti rakenduslingvistika ühingu aastaraamat* 4, 87–103.
- Madrid, D.** 1995: *Internal and external factors in language teaching*. *Actas de las 11 Jornadas de Estudios Ingleses*. Universidad de Jaén, 59–82.
- Martínez–Gibson, E. A.** 2011. *A Comparative Study on Gender Agreement Errors in the Spoken Spanish of Heritage Speakers and Second Language Learners*. In *Porta Linguarum*. Nr. 15, 177–193.
- McCowen, L. G.** ir **Alvord, S. M.** 2006. *Mi mamá es bonito: Acquisition of Spanish Gender by Native English Speakers*. In *Selected Proceedings of the 7th Conference on the Acquisition of Spanish and Portuguese as First and Second Languages*, ed. Carol A. Klee and Timothy L. Face, 161–169. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project.
- Menzel, B.** 2005. *Psycholinguistic aspects of gender acquisition in instructed GFL learning*. In A. H. Pierrard, *Investigations in Instructed Second Language Acquisition*, 51–97. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Metchell** ir **Myles** 2004. *Second Language Learning Theories*. London: Hodder Arnold
- Myles, F.** 2013. *Theoretical Approaches*. In Herschensohn J. ir Young-Scholten M. *The Cambridge Handbook of Second Language Acquisition*, 46–70. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oliphant, K.** 1997. *Acquisition of grammatical gender in Italian as a foreign language Honolulu: University of Hawai'i, Second Language Teaching & Curriculum Center*. Prieiga internete: <http://www.lll.hawaii.edu/nflrc/NetWorks/NW7/><<http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?or=rules?> *Journal of Memory and Language*, 28, 255–277. Žiūrėta 2015–11–29.
- Phakiti, A.** 2014. *Experimental Research Methods in Language Learning*. London, New York: Bloomsbury.
- Presson, N., MacWhinney, B.** ir **Tokowicz** 2012. *Learning grammatical gender: The use of rules by novice learners*. *Applied Psycholinguistics*, 35, 709–737. Prieiga interentu: <https://talkbank.org/SLA/pubs/Presson-French.pdf>. Žiūrėta: 2015–12–04.
- Rimkutė, E.** 2011. *Morfologiškai neadaptuotų daiktavardžių giminė*. In *Kalbos kultūra*. 2011, 84, 184–201.
- Rothman, J., Cabrelli Amaro, J.** ir **De Bot, K.** 2013. *The third language acquisition*. In Herschensohn J. ir Young-Scholten M. *The Cambridge Handbook of Second Language Acquisition*, 372–394. Cambridge: Cambridge University Press.
- Savickienė, I.** 2001: *Linksniavimo paradigmų formavimasis vaikų kalboje*. *Lituanistica* 3 (47), 58–69. Prieiga internetu: <http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-716X/2001/3/L-058.pdf>. Žiūrėta 2016–02–17
- Savickienė I.** 2002, *The acquisition of Gender*. In *Kalbotyra* 51 (3), 133–143.
- Savickienė, I.** 2005: *Linksnių vartojimo dažnumas ir daiktavardžio reikšmė*. In *Acta Linguistica Lithuanica* LII, 59–65. Prieiga internete: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367157109913/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>. Žiūrėta 2016–02–18.
- Savickienė, I.** 2006. *Linksnio kategorijos įsisavinimas*. *Kalbotyra* (56), 122–129. Prieiga internetu: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367157026655/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>. Žiūrėta 2016–02–18.

Savickienė, I., Kazlauskienė A. ir Kamandulytė, L. 2004. *Naujas požiūris į lietuvių kalbos daiktavardžio linksniavimo tipus pagal natūraliosios morfologijos teoriją.* In *Acta Linguistica Lithuanica*

Saville–Troike, M. 2012. *Introducing Second Language Acquisition.* Cambridge: Cambridge University Press.

Spencer A. ir Zwicky A. 1998. *The Handbook of Morphology.* Oxford: Blackwell Publishers

Spinner, P. ir Thomas, J. A. 2014. L2 learners' sensitivity to semantic and morphophonological information on Swahili nouns (52). *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 283-311. Prieiga internete:

http://www.academia.edu/8186721/L2_learners_sensitivity_to_semantic_and_morphophonological_information_on_Swahili_nouns. Žiūrėta 2015–05–13.

Thomas, M. 2013. *History of the study of second language acquisition.* In Herschensohn J. ir Young-Scholten M. *The Cambridge Handbook of Second Language Acquisition*, 26–45. Cambridge: Cambridge University Press.

Tight, D. G. 2006. *The Relationship between Perceived Gender in L1 English and Grammatical Gender in L2 Spanish.* In *Selected Proceedings of the 7th Conference on the Acquisition of Spanish and Portuguese as First and Second Languages*, ed. Carol A. Klee and Timothy L. Face, 149-160. Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project.

Towel, R. 2013. *Learning mechanisms and automatization.* In Herschensohn J. ir Young-Scholten M. *The Cambridge Handbook of Second Language Acquisition*, 114–136. Cambridge: Cambridge University Press.

VanPatten, B. ir Benati, Alessandro G. (2010). *Key Terms in Second Language Acquisition.* London/New York: Continuum International Publishing Group.

Vilkienė, L. 2009. *Kalba kalbą atveda.* In *Lietuvių kalbos kaip svetimšios mokymas.* VU leidykla, 6–30.

White L. 2003. *Second Language Acquisition and Universal Grammar.* Cambridge: Cambridge University Press.

Santrumpos

Gramatikos sąvokos

F – *femininum*, moteriškoji giminė

M – *masculinum*, vyriškoji giminė

N – *neutrum*, bevardė giminė

Kalbos

angl. – anglų

isp. – ispanų

latv. – latvių

liet. – lietuvių

rus. – rusų

ukr. – ukrainiečių

Bružaitė, J. *Acquisition of Grammatical Category of Gender in Lithuanian as Foreign Language: Beginners' Case Study*. Supervisor doc. dr. Loreta Vilkienė – Vilnius: Department of Lithuanian Studies, Vilnius University, 2016 – 130 p.

Summary

This case study investigates the acquisition of grammatical category of gender in Lithuanian as foreign language. Gender is a complex grammatical phenomenon which belongs to the domains of syntax, morphology and semantics. As far as this paper is concerned, the assignment of the grammatical gender is academically recognised to be a difficult task for foreign language learners, especially those, whose native language does not carry the said category. Therefore, the goal of this study is to examine how the beginner adult learners of Lithuanian as a foreign language assign natural and grammatical gender, what difficulties they encounter and what is the reason for that. The MA paper analyses how beginner learners rely on different types of clues (lexical, morphological, syntactic and semantic) when assigning gender, how the complexity and frequency of a word form affect its gender assignment and what is the influence of learners native language on the process.

The paper consists of the theoretical part and the empirical material analysis. The first part introduces the concept of grammatical category in Lithuanian and the issues concerning the acquisition of grammatical and natural gender in foreign language research. In terms of the second part, 15 Vilnius University students, who attend courses on Lithuanian as foreign language, were asked to participate in three experimental tasks. The first experimental task investigates the assignment of natural gender, while the second and the third tasks examine how beginner learners assign grammatical gender. The results of the experiment have been compared to examples of learners' natural language production. The empirical analysis of the gathered material is based on the error analysis method.

The results of the study revealed that the more gender clues the beginner adult learners of Lithuanian as foreign language could rely on, the more accurate their performances were, however, they made more errors when they had to assign gender to irregular gender forms. It has also been established that participants of the study performed better on unmarked singular nominative forms than on others. Finally, the results of both the experimental tasks and examples the natural language production revealed that beginner adult learners, whose native language has the category of grammatical gender, performed better than the Anglophone learners (as English has no grammatical gender). Since a relatively small number of learners had been involved in the study, its insights should be confirmed by further research. However, this study could appear relevant for researchers of foreign language acquisition and foreign language teachers.

PRIEDAI

PIRMA EKSPERIMENTO UŽDUOTIS

Pažymėkite:

tas arba *ta*
tie arba *tos*.

1 tas / ta

mokytojas

2 tas / ta

moteris

3 tas / ta

namas

4 tas / ta

senelė

5 tas / ta

aktorius

dėdė

vyšnia

virėja

9 tas / ta

tėvas

10 tas / ta

žmogus

11 tas / ta

šuo

12 tie / tos

moterys

13 tas / ta

obuolys

14 tas / ta

garsenybė

15 tie / tos

studentės

16 tas / ta

sesuo

17 tas / ta

debesis

18 tas / ta

aktorė

19 tas / ta

latvis

20 tas / ta

stotelė

21 tas / ta

pilis

22 tas / ta

mokinys

23 tie / tos

pusbroliai

24 tie / tos

tėvai

25 tas / ta

keltas

26 tas / ta

vagis

---

27 tas / ta

elgeta

28 tas / ta

medis

29 tas / ta

skaičius

3

30 tas / ta

marti

31 tas / ta

svečias

32 tas / ta

kolega

33 tie / tos

studentai

34 tie / tos

vagys

35 tas / ta

brolis

36 tas / ta

elgeta

37 tie / tos

vaikai

38 tie / tos

kolegos

39 tas / ta

krupjė

40 tas / ta

vaidila

41 tie / tos

kolegos

42 tas / ta

medus

43 tas / ta

žmogus

44 tas / ta

kūdikis

45 tas / ta

kava

46 tie / tos

garsenybės

47 tie / tos

žmonės

48 tas / ta

viešnia

49 tie / tos

sultys

50 tie / tos

garsenybės

AČIŪ!

Visi duomenys yra anoniminiai ir bus naudojami rašant magistro darbą. /
All of the data collected for the study will be strictly anonymous and used for academic purposes only.

Pabraukite tinkamą formą.

1. tas / ta mokytojas	26. tas / ta vagis
2. tas / ta moteris	27. tas / ta elgeta
3. tas / ta namas	28. tas / ta medis
4. tas / ta senelė	29. tas / ta skaičius
5. tas / ta aktorius	30. tas / ta marti
6. tas / ta dėdė	31. tas / ta svečias
7. tas / ta vyšnia	32. tas / ta kolega
8. tas / ta virėja	33. tie / tos studentai
9. tas / ta tėvas	34. tie / tos vagys
10. tas / ta žmogus	35. tas / ta brolis
11. tas / ta šuo	36. tas / ta elgeta
12. tie / tos moterys	37. tie / tos vaikai
13. tas / ta obuolys	38. tie / tos kolegos
14. tas / ta garsenybė	39. tas / ta krupjė
15. tie / tos studentės	40. tas / ta vaidila
16. tas / ta sesuo	41. tie / tos kolegos
17. tas / ta debesis	42. tas / ta medus
18. tas / ta aktorė	43. tas / ta žmogus
19. tas / ta latvis	44. tas / ta kūdikis
20. tas / ta stotelė	45. tas / ta kava
21. tas / ta pilis	46. tie / tos garsenybės
22. tas / ta mokinys	47. tie / tos žmonės
23. tie / tos pusbroliai	48. tas / ta viešnia
24. tie / tos tėvai	49. tie / tos sultys
25. tas / ta kelias	50. tie / tos garsenybės

Dėkoju už dalyvavimą tyrime. /

Thank you for taking part in my study.

ANTRA EKSPERIMENTO UŽDUOTIS

LIETUVIŲ KALBOS IŠMOKIMO TYRIMAS
ANTRA UŽDUOTIS, I DALIS

M1

Visi duomenys yra anoniminiai ir bus naudojami rašant magistro darbą. /
All of the data collected for the study will be strictly anonymous and used for academic purposes only.

Pabraukite tinkamą žodį.

1. Ar tau patinka **šokoladas**? Taip, man *jis* / *ji* patinka.
2. Ar nori **kavos**? Taip, aš *ji* / *jq* labai mėgstu.
3. Nusipirkau naują **suknelę**. *Jis* / *ji* kainavo 40 eurų.
4. Ar tau patinka **sūris**? Taip, man *jis* / *ji* patinka.
5. Kokios spalvos bus tavo **sijonas**? *Jis* / *ji* bus mėlynos spalvos.
6. Ar tau patinka **arbata**? Taip, *jis* / *ji* man labai patinka.
7. Kur yra **rūsys**? *Jis* / *ji* yra po namu.
8. Paduok man tą **vaisių**. Imk *ji* / *jq*.
9. Ar tu mėgsti **pyragą**? Taip, man *jis* / *ji* labai patinka.
10. Gali man paduoti **šaukštą**? Štai, imk *ji* / *jq*.
11. Ar tau patinka **žuvis**? Taip, aš *ji* / *jq* labai mėgstu.
12. Kur padėti **televizorių**? Dėk *ji* / *jq* ant stalo.
13. Aš nerandu **peilio**? Kur *jis* / *ji* yra?
14. Paduok man **obuolį**, prašau. Štai, imk *ji* / *jq*.
15. Ant stalo guli **kriaušė**. Padėk *ji* / *jq* į dubenį.
16. Čia matote **kelį** į Vilnių. Į *ji* / *jq* jums reikia pasukti.
17. **Elnias** yra labai gražus gyvūnas. *Jis* / *ji* labai patinka vaikams.
18. Ar jau **ruduo**? Taip, *jis* / *ji* jau atėjo.
19. Eikime į geležinkelio **stotį**. O kur *jis* / *ji* yra?
20. Kuriame kambaryje stovi **stalas**? *Jis* / *ji* stovi svetainėje.
21. Ar šiame bute yra **vonia**? Taip, *jis* / *ji* yra kairėje.
22. Ar nupirkai **cukraus**? Taip, padėjau *ji* / *jq* ant stalo.
23. Susitinkame rytoj prie Šv. Jonų **bažnyčios**. O kur *jis* / *ji* yra?
24. Turbūt lis, nes atplaukia **debesis**. Matai *ji* / *jq*?
25. Ar tu turi **šunį**? Taip, štai *jis* / *ji*.
26. Kur yra Pinigų **muziejus**? *Jis* / *ji* yra Gedimino prospekte.

Dėkoju už dalyvavimą tyrime. /

Thank you for taking part in my study.

Visi duomenys yra anoniminiai ir bus naudojami rašant magistro darbą. /
All of the data collected for the study will be strictly anonymous and used for academic purposes only.

Pabraukite tinkamą žodį.

1. Ar tau patinka **juodas šokoladas**? Taip, man jis / ji patinka.
2. Nusipirkau **gražią suknelę**. Jis / ji kainavo 110 eurų.
3. Ar tau patinka **žalia žuvis**? Taip, aš ji / ją labai mėgstu.
4. Ar tau šiandien neskauda **danties**? Taip, man ji / ją truputį skauda.
5. Kur yra tamsus **rūsys**? Jis / ji yra po namu.
6. Aš nerandu **aštraus peilio**? Kur jis / ji yra?
7. Gali man paduoti **gražų šaukštą**? Štai, imk ji / ją.
8. Ar čia tas **naujas televizorius**? Taip, čia jis / ji.
9. Čia matote **patogų kelią** į Vilnių. Į ji / ją jums reikia pasukti.
10. Ant stalo guli **skani kriaušė**. Padėk ji / ją į dubenį.
11. Ar tau patinka **baltas sūris**? Taip, man jis / ji patinka.
12. Ar tu mėgsti sūrų **pyragą**? Taip, man jis / ji labai patinka.
13. Kuriame kambaryje stovi **žalias stalas**? Jis / ji stovi svetainėje.
14. Eikime į **jaukią stotį**. O kur jis / ji yra?
15. Ar tau patinka **juoda arbata**? Taip, jis / ji man labai patinka.
16. Paduok man **rūgštų obuolį**, prašau. Štai, imk ji / ją.
17. Čia buvo **gražus elnias**. Jis / ji labai patiko vaikams.
18. Ar šiame bute yra **didelė vonia**? Taip, jis / ji yra kairėje.
19. Turbūt līs, nes atplaukia **didelis debesis**. Matai ji / ją?
20. Paduok man tą **skanų vaisių**. Imk ji / ją.
21. Ar jau **tamsus ruduo**? Taip, jis / ji jau atėjo.
22. Ar nori **juodos kavos**? Taip, aš ji / ją labai mėgstu.
23. Ar nupirkai **balto cukraus**? Taip, padėjau ji / ją ant stalo.
24. Kur yra **tas muziejus**? Jis / ji yra Gedimino prospekte.
25. Susitinkame rytoj prie **naujos bažnyčios**. O kur jis / ji yra?
26. Ar nematei **rudo šunį**? Taip, štai jis / ji.
27. Ar tau šiandien neskauda šito danties? Taip, man ji / ją labai skauda.

*Dėkoju už dalyvavimą tyrime. /
Thank you for taking part in my study.*

TREČIA EKSPERIMENTO UŽDUOTIES FORMA

LIETUVIŲ KALBOS IŠMOKIMO TYRIMAS
TREČIA UŽDUOTIS

M1

Visi duomenys yra anoniminiai ir bus naudojami rašant magistro darbą. /
All of the data collected for the study will be strictly anonymous and used for academic purposes only.

Baikite rašyti žodžius.

***

Čia stovi aukštas namas. Jame gyvena mano draugas Jonas. Jono kambar__ yra maž__, bet labai švies__. Man patinka su Jonu klausyti muzikos jo kambaryje. Čia yra didel__ lang__, daug šviesos, medin__ dur__. Kampe stovi taip pat medin__ stal__ ir labai patog__ kėd__. Jonui patinka jo plat__ lov__ ir žal__ spint__, kur jis laiko savo drabužius. Ant sienos kabo lentyna. Ant jos guli kriaušė – labai skan__ vais__, bet aš labiau mėgstu obuolius. Todėl šiandien atsinešiau pas Joną obuolių.

***

Aš gyvenu Vilniuje. Vilnius – puik__ miest__. Man patinka čia gyventi. Vilniuje teka Neris – ilg__ up__. Vingio parkas – puik__ viet__ sportuoti. Vilniaus senamiest__ yra labai graž__. Ant kalno stovi senovin__ pil__. Man labai patinka siaur__ Pilies gatv__ ir graž__ Šv. Onos bažnyč__. O aš gyvenu Žirmūnuose. Prie mano namo auga didel__ vyšn__. Vasarą šit__ med__ yra žal__. Labai gražu, tačiau vasarą man patinka atostogauti Palangoje. Nuo Vilniaus iki Palangos – ilg__ kel__. Bet dabar į Palangą nevažiuosiu, nes į Lietuvą jau atėjo tikr__ rud__. Kiekvieną dieną dang__ yra pilk__. Štai, žiūrėk, didel__ pilk__ debes__. Kur gelton__ saul__ ? Jau laikiu pavasario ir vasaros.

Dėkoju už dalyvavimą tyrime. /

Thank you for taking part in my study.

4 PRIEDAS

DERINIMO DAVIKLIŲ IR DERINIMO GAVIKLIŲ JUNGINIŲ PAVARTOJIMO ATVEJAI MOKINIŲ KALBĖJIMO EGZAMINO UŽDUOTYJE

1 lentelė. M3 giminės raiška kalbėjimo užduotyje

Derinimo gaviklis	Derinimo daviklis (daiktavardis)
Taisyklingos giminės formos	
<i>panašus, įvairus, šaltas</i>	<i>oras</i>
<i>debesuotas</i>	<i>dangus</i>
<i>šiltas</i>	<i>pavasaris</i>
<i>rūgštų</i>	<i>obuolių</i>
<i>du</i>	<i>kilogramus</i>
Klaidingos giminės formos	
<i>kriaušės</i>	<i>saldos / saldūs (?)⁵⁴</i>
Vienareikšmiškai negalimos interpretuoti formos	
<i>vieną</i>	<i>kilogramą</i>

2 lentelė. M5 giminės raiška kalbėjimo užduotyje

Derinimo gaviklis	Derinimo daviklis (daiktavardis)
Taisyklingos giminės formos	
<i>mažas</i>	<i>miestas</i>
<i>graži</i>	<i>architektūra</i>
<i>nedidelė</i>	<i>šeima</i>
<i>didelis, jaukus, patogus</i>	<i>butas</i>
<i>kokia</i>	<i>mėsos</i>
<i>žalia</i>	<i>arbata</i>
Klaidingos giminės formos	
<i>maža</i>	<i>paryžius</i>
<i>jis</i>	<i>papūga</i>
<i>yra šalta</i>	<i>oras</i>

⁵⁴ Klaustuku žymimi atvejai, kuriais neaiški mokinio tartis.

Vienareikšmiškai negalimos interpretuoti formos	
<i>kitą</i>	<i>savaite</i>
<i>po naujas</i>	<i>metų</i>

3 lentelė. M6 giminės raiška kalbėjimo užduotyje

Derinimo gaviklis	Derinimo daviklis (daiktavardis)
Taisyklingos giminės formos	
<i>gražus ir didelis</i>	<i>miestas</i>
<i>vienas, panašus</i>	<i>regionas</i>
<i>populiarus</i>	<i>maistas</i>
<i>sunkus</i>	<i>procesas</i>
<i>lietuviškos</i>	<i>bulvių</i>
<i>kita</i>	<i>porcija</i>
<i>du</i>	<i>kilogramai</i>
<i>kokia</i>	<i>kaina</i>
<i>gražūs</i>	<i>svogūnai</i>
Klaidingos giminės formos	
<i>didelė ir graži</i>	<i>miesta</i>
<i>keturi</i>	<i>rankai</i>
Vienareikšmiškai negalimos interpretuoti formos	
<i>šitą</i>	<i>gėrimas</i>
<i>vieną</i>	<i>kilogramą</i>

4 lentelė. M7 giminės raiška kalbėjimo užduotyje

Derinimo gaviklis	Derinimo daviklis (daiktavardis)
Taisyklingos giminės formos	
<i>populiarūs</i>	<i>marškiniai ir marškinėliai</i>
<i>amerikietiškos</i>	<i>kavos</i>
Klaidingos giminės formos	
	<i>kepuriai (dgs. vard.)</i>
	<i>sukneliai (dgs. vard.)</i>

<i>gražu</i>	<i>oras</i>
--------------	-------------

5 lentelė. M8 giminės raiška kalbėjimo užduotyje

Derinimo gaviklis	Derinimo daviklis
Taisyklingos giminės formos	
<i>šitas</i>	<i>butas</i>
<i>gražus</i>	<i>vaizdas</i>
<i>pirmame, antrame</i>	<i>aukšte</i>
<i>didelė</i>	<i>gėlė</i>
<i>didelis, universalus</i>	<i>stalas</i>
<i>didelė</i>	<i>sofa</i>
<i>du</i>	<i>foteliai</i>
<i>du</i>	<i>miegamasai</i>
<i>graži</i>	<i>vonia</i>
<i>gražiausias</i>	<i>kambarys</i>
<i>animacinį</i>	<i>filmą</i>
<i>šitas</i>	<i>filmas</i>
<i>devyneri</i>	<i>metai</i>
<i>maža</i>	<i>mergina</i>
<i>rimta</i>	<i>ji</i>
<i>mes visi</i>	<i>(šeimos nariai)</i>
Klaidingos giminės formos	
<i>didelė</i>	<i>buta</i>
<i>šiltamiais</i>	<i>pižamais</i>
<i>šita</i>	<i>filmą</i>
Vienareikšmiškai negalimos interpretuoti formos	
<i>mažą</i>	<i>butą</i>
<i>antrą</i>	<i>kartą</i>

6 lentelė. M9 giminės raiška kalbėjimo užduotyje

Derinimo gaviklis	Derinimo daviklis
Taisyklingos giminės formos	

<i>juodos</i>	<i>jūros</i>
<i>mažame</i>	<i>bute</i>
<i>antrame</i>	<i>aukšte</i>
<i>mažas, tamsus</i>	<i>butas</i>
<i>patogi</i>	<i>virtuvė</i>
<i>graži</i>	<i>eglė</i>
<i>šaltas</i>	<i>oras</i>
<i>du</i>	<i>kilogramų</i>
<i>jauniausia</i>	<i>dukra</i>
<i>pigūs, skanūs</i>	<i>(riešutai)</i>
Klaidingos giminės formos	
<i>didelį tokį</i>	<i>lovą</i>

7 lentelė. M10 giminės raiška kalbėjimo užduotyje

Derinimo gaviklis	Derinimo daviklis
Taisyklingos giminės formos	
<i>didelė</i>	<i>šalis</i>
<i>įvairus, šiltesnis, saulėtas</i>	<i>oras</i>
<i>juodoji</i>	<i>jūra</i>
Klaidingos giminės formos	
<i>įvairius</i>	<i>kalbos</i>
	<i>buta (vns. vard.)</i>

8 lentelė. M11 giminės raiška kalbėjimo užduotyje

Derinimo gaviklis	Derinimo daviklis
Taisyklingos giminės formos	
<i>nedidelė</i>	<i>šeima</i>
<i>protinga, graži, linksma</i>	<i>moterį</i>
<i>stiprus, aukštas</i>	<i>vyras</i>
<i>jos vardas</i>	<i>katė</i>
<i>pikantišku</i>	<i>padažu</i>

<i>keptos</i>	<i>kiauliena</i>
<i>panaši, alkana</i>	<i>aš (kalbėtoja – moteris)</i>
Klaidingos giminės formos	
	<i>tėva</i>
<i>triukšmingas, jaunas</i>	<i>katė</i>
Vienareikšmiškai negalimos interpretuoti formos	
<i>vieną</i>	<i>gabaliuko</i>

9 lentelė. M12 giminės raiška kalbėjimo užduotyje

Derinimo gaviklis	Derinimo daviklis
Taisyklingos giminės formos	
<i>įdomus, gražus</i>	<i>miestas</i>
<i>graži</i>	<i>katedra</i>
<i>gražiausias</i>	<i>laikas</i>
<i>žili</i>	<i>medžiai</i>
<i>kurioje</i>	<i>šventė</i>
<i>linksmi, atviri</i>	<i>žmonės</i>
<i>didžioji</i>	<i>savaitė</i>
<i>religinė</i>	<i>šventė</i>
<i>įdomus</i>	<i>filmas</i>
<i>prancūziška</i>	<i>komedija</i>
<i>geras</i>	<i>planas</i>
Klaidingos giminės formos	
<i>svarbiausia</i>	<i>miesta</i>
<i>gera</i>	<i>planą</i>
Vienareikšmiškai negalimos interpretuoti formos	
<i>ilgą</i>	<i>istoriją</i>

10 lentelė. M13 giminės raiška kalbėjimo užduotyje

Derinimo gaviklis	Derinimo daviklis
Taisyklingos giminės formos	
<i>šilta</i>	<i>žiema</i>

<i>antrame</i>	<i>aukšte</i>
<i>didelė</i>	<i>virtuvė</i>
<i>kokia</i>	<i>svetainė</i>
<i>triukšmingi</i>	<i>kaimynai</i>
<i>mažas, nedidelis</i>	<i>šuo</i>
Klaidingos giminės formos	
<i>šitoje</i>	<i>kambaryje</i>
Vienareikšmiškai negalimos interpretuoti formos	
<i>šitą</i>	<i>butą</i>
<i>šitą</i>	<i>vasarą</i>

11 lentelė. M14 giminės raiška kalbėjimo užduotyje

Derinimo gaviklis	Derinimo daviklis
Taisyklingos giminės formos	
<i>dideliame</i>	<i>name</i>
<i>pirmame</i>	<i>aukšte</i>
<i>dideli</i>	<i>holas</i>
<i>didelį</i>	<i>stalą</i>
<i>didele</i>	<i>lova</i>
<i>draugiškas</i>	<i>šuo</i>

12 lentelė. M15 giminės raiška kalbėjimo užduotyje

Derinimo gaviklis	Derinimo daviklis
Taisyklingos giminės formos	
<i>jauna</i>	<i>aš (kalbėtoja – moteris)</i>
<i>naujas</i>	<i>daiktas</i>
<i>kitams</i>	<i>žmogums</i>
<i>mielas</i>	<i>vaikinu</i>
<i>įvairus lietuviškus</i>	<i>patiekalus</i>
<i>natūralų</i>	<i>megztinį</i>
Klaidingos giminės formos	
<i>pirma</i>	<i>žygi</i>

<i>puikus</i>	<i>savaitė / savaitgali</i>
<i>ji</i>	<i>kalbama apie vaikiną</i>
<i>tamsus</i>	<i>spalvos</i>